comando
MARC CHARUEL
BLESTEMAT RĂZBOI
VOLUNTAR ÎMPOTRIVA SÂRBILOR
NEMIRA

Marc Charuel

BLESTEMAT RĂZBOI

VOLUNTAR ÎMPOTRIVA SÂRBILOR

NEMIRA 2000

MARC CHARUEL
PUTAIN DE GUERRE
GASTON BESSON
VOLONTAIRE FRANÇAIS CONTRE LES SERBES
1993

Pentru Marie C.

> *...Oricare ar fi primirea care ne aşteaptă, să nu uităm că suntem şi supravieţuitorii unui infern unde oameni au acceptat să moară pentru a putea domoli scandalul provocat de cei care se mulţumesc să trăiască.*
>
> REVEREND PÈRE STIHLE
> *Preotul şi Comisarul*

Şi iartă, Doamne, păcatele noastre!
SERGE GAINSBOURG

AUSTRIA
UNGARIA
ITALIA
LJUBLJANA
Sava
SLOVENIA
ZAGREB
OSIJEK
VINKOVCI
KARLOVAC
SUNJE
SLAVONSKI-BROD
VUKOVAR
CROAȚIA
BOSANSKI-BROD
BIHAC
BRCKO
Drina
BOSNIA-HERȚEGOVINA
SARAJEVO
KNIN
KUPRÈS
GORAZDE
SERBIA
SPLIT
Neretva
MOSTAR
MAREA ADRIATICĂ
MUNTENEGRU
DUBROVNIK
ITALIA
ALBANIA
Zonele în care Gaston Besson a participat la bătălii

AVERTISMENT

Războiul din fosta Iugoslavie se deosebeşte, oare, de celelalte războaie?

Fără îndoială că nu. A fost un război în toată regula, cu tot cortegiul lui de torturi şi deportări, de umilinţe, de violuri şi de asasinate. Şi cu toate că întreaga presă a reflectat pe larg atrocităţile comise, clasa politică a continuat să le ignore, sesizând cu intârziere adevărata lor dimensiune. A fost un război ca toate războaiele, numai că de data asta obuzele explodau la mai puţin de două ore de zbor de Paris, la mai puţin de o mie de kilometri de tunelul Mont Blanc! Era mai mult decât îngrijorător. Era de netolerat! Mulţi, asemenea lui Gaston Besson, s-au ridicat împotriva lui. Încercând să reînvie experienţa Brigăzilor Internaţionale.

L-am cunoscut pe Gaston Besson în 1986. În studiourile unei societăţi de producţie video. Eu veneam de pe un front, el se întorcea de pe altul, unde făcuse un excelent reportaj despre nişte rebeli care cuceriseră un vârf de munte pierdut undeva. În străfundurile unei jungle fără nume. După şase ani de rătăciri de pe un front pe altul, fără sorţi de izbândă, se hotărâse să nu mai pună niciodată mâna pe armă şi să-şi schimbe „meseria”. Voia să întoarcă spatele acestei vieţi de aventuri fără viitor şi să redevină „un om ca toţi oamenii”. Când am plecat în Croaţia. În iarna anului 1991, pentru a transmite informaţii despre evenimentele care aveau loc acolo, m-a rugat să-l iau cu mine. Nu credeam că se va înrola din nou. Uneori, războiul se strecoară adânc în unele sufete şi, cu tot dezgustul stârnit, poate deveni obsesie.

După nouă luni petrecute în mijlocul sângeroaselor lupte din Croaţia şi Bosnia, Gaston s-a întors la Paris. Cartea de faţă s-a plămădit din discuţiile noastre, iar el a devenit personajul central. Experienţa camarazilor săi, dobândită în atâtea bătălii, a îmbogăţit şi ea povestirea. Cartea este o mărturie, o „radioscopie” dură, nemiloasă, a războiului care

„romanesc” apare doar în literatură, când de fapt este numai aberaţie şi necunoscut, şi ar trebui să incite naţiunile ce trăiesc în pace la reflecţie asupra gravităţii unor sintagme ca: „necesitatea de ingerinţă” sau „a declara război războiului” ... Paginile de faţă cuprind o reprezentare clară şi brutală a luptelor purtate şi încearcă să ne dezvăluie adevăratul sens al cuvintelor lui Erich Maria Remarque: „*Veseli sau trişti, când plecăm pe front nu suntem decât soldaţi obişnuiţi; când ajungem însă pe front. În bătaia focului, ne transformăm din oameni în fiare*.”

M.C.

1. SINDROMUL VUKOVAR

Credeam că mă puteam considera viu printre cei vii. Mă înşelam: eram mort.

Totul – culoarea, mirosul, aspectul morţilor – pătrunsese adânc în mine. Morţii înşiraţi de-a lungul drumurilor, morţii aliniaţi ca nişte popice la intrările în sate, morţii striviţi sub pământul năruit al tranşeelor, morţii cu piepturile înfipte în volanul *comand-car*-urilor, cu creierii împrăştiaţi pe parbrize, morţii spânzuraţi ca nişte ghirlande de ramurile copacilor...

Erau îngrozitor de mulţi. Erau mai mulţi morţi decât vii şi se vorbea numai despre ei... Pe front miroase mai mult a mort decât a affer-shave. Coloanele interminabile de refugiaţi care se deplasau fără întrerupere pe firul văilor aduceau mereu aceleaşi veşti înspăimântătoare... Cărau cu ei moartea. Şi răscoliţi de relatările lor înfricoşătoare, ne duceam să omorâm, la rândul nostru!

Acolo, în Iugoslavia, am murit, căci în război se moare! Vukovar, Vinkovici, Mostar, Brcko, Sarajevo au fost locuri

blestemate, unde nu se putea să nu pierzi ceva de preţ. Aş fi putut să trăiesc, dacă nu mă duceam în câmpiile din Slavonia * **sau în munţii din Herţegovina.**

Timp de nouă luni am văzut mai mulţi morţi decât vii… Cuprinşi de gânduri funeste, unii dintre militari se mai exprimau doar în termeni macabri: „Câte zile oi mai avea… dacă mâine mai trăiesc…” Un flăcău de vreo douăzeci de ani. Înalt, blond, jovial – fost brutar la Zagreb înaintea declanşării războiului –, îşi istorisea faptele de pe câmpul de luptă, folosind doar cuvinte sinistre: „Azi am trimis pe lumea ailaltă şapte… cu doi mai mult ca ieri… mâine o s-o mierlească şi mai mulţi…” Vorbe zise cu năduf, dar şi cu satisfacţie, ca şi cum ar fi vorbit de plăcinte sau prăjituri cu ciocolată.

Cine ar fi putut scăpa nevătămat dintr-un asemenea măcel? Războiul lasă întotdeauna în urma lui morţi şi nebuni. Şi noi ne număram printre cei trecuţi pe lumea cealaltă… E adevărat că respiram, dar eram morţi printre cei vii.

Într-o seară, după întoarcerea mea la Paris, m-am oprit la un bar din Saint-Germain pe care altă dată îl frecventam adesea, împreună cu prietenii. Mă uitam la cei care-şi savurau liniştiţi băuturile. Îi cunoşteam din vedere. Şi dintr-o dată m-a fulgerat întrebarea: „Aş fi oare în stare să omor pe vreunul dintre ei? Pe bărbatul de lângă mine sau pe tânăra de colo?” M-am surprins răspunzând afirmativ. Da! Bineînţeles! Nici nu era aşa de greu. O apăsare pe trăgaci, un glonţ în cap, apoi încă unul pentru mai multă siguranţă, şi pe urmă valea! A fost momentul în care mi-am dat seama că încetasem să exist.

Înainte de a pleca pe front, răsfoiam ore întregi tot felul de reviste. Când descopeream o fotografie care înfăţişa un mort sau o grămadă de morţi, trântiţi unii peste alţii, ca într-un fel de orgie, pliam jurnalul ca s-o pot cerceta mai bine. Uneori era reuşită, clară – morţii nu mişcau! Îi priveam îndelung şi, totuşi, ceva scăpa înţelegerii mele. Erau acolo

* Slavonia Orientală – provincie istorică a Croaţiei, cu capitala la Vukovar (n.red.)

în faţa ochilor mei, dar parcă-i priveam printr-un văl. Ca la cinema. Erau morţi pe care nu-i atinsesem, al căror miros nu-l simţisem. Erau toate imagini „prezentabile”, ce fuseseră cenzurate cu siguranţă de vreun şef de serviciu grijuliu, care nu voise să le strice ziua cititorilor, şocându-i, întristându-i peste măsură: „Dăm câţiva morţi, da’ nu prea mulţi, şi imaginile să nu fie chiar monstruoase!”

Toate ororile care umpleau paginile cotidianelor erau doar o palidă, dacă nu chiar nesemnificativă, reprezentare a realităţii în comparaţie cu cea pe care o trăisem pe front. Poate ar fi mai corect să spun „a dramaticei realităţi la care contribuisem din plin”. Într-o zi am înţeles, brusc, că toate fotografiile, toate detaliile despre război care ajungeau la ora aperitivului, prin intermediul presei, la fidelii clienţi ai barului *Café du Commerce* erau, de fapt, lipsite de forţă evocatoare, nereprezentând nimic faţă de ororile la care participasem şi care acum făceau parte din mine. Îmi amintesc că mi-am spus: „Gata. Sunt definitiv pierdut! Până aici mi-a fost.”

Războiul ăsta nenorocit ne-a strecurat scârba şi dezgustul în sânge, picătură cu picătură. Încetul cu încetul. Acum era prea târziu, nu mai puteam fugi, deveniserăm dependenţi de el. Duceţi-vă azi la Zagreb, într-un bar de noapte, căutaţi din priviri doi tipi în civil şi încercaţi să aflaţi care dintre ei a făcut războiul. Cel abătut, care nu dansează, care are un walkman pe urechi şi îşi ascultă propria-i muzică în faţa sticlelor goale de rachiu înşirate pe masa din faţa lui, care-şi întoarce brusc capul pentru a-şi putea şterge lacrimile, acela face parte din cohorta victimelor.

Figuri cu expresii asemănătoare am văzut cu sutele pe front, dar în special în spatele frontului, în spitale… Peste tot, feţe crispate, cenuşii, buze uscate, guri schimonosite, corpuri chircite, priviri opace, întunecate ca străfundurile oceanelor. Chipul meu se reflecta în ochii lor ca într-o oglindă. Evitam să-i privesc, căci aş fi preferat ca ochii lor să fi reflectat o altă imagine. Tot aşa evit acum să privesc un veteran de război, care îşi povesteşte isprăvile de pe

front cu surâsul pe buze, ca să nu-l aud zicând: … Zâmbetul meu te’nnebuneşte, nu-i aşa?”

Cât de trist poate fi chipul unui tânăr care-ţi spune că a trăit prea mult! Noi poate am fi reuşit să ne consolăm, doar că nu aveam nici un chef să facem asta. Ceilalţi? Nici nu-şi pot imagina ce departe sunt de stările sufleteşti care aştern pe feţe asemenea expresii! Profitorii, laşii, fugarii, dezertorii, reformaţii se pot considera norocoşi. N-ar trebui să vorbim cu cei care nu s-au aflat niciodată pe un câmp de luptă, căci vorbim limbi diferite, şi-apoi morţii nu discută cu cei vii.

Înainte de a primi botezul focului înclini să crezi că ştii totul despre război. Ziariştii, scriitorii, fotografii au descris, atât de detaliat, războaiele sub toate formele lor, de la cele mai simple până la cele mai complicate, de la operaţiunile de grup până la cele individuale, de la războiul dus ziua sau noaptea la cel dus vara sau iarna, pe toate fronturile – în Asia, în Africa, în Europa –, încât eşti convins că nimic nou nu ţi se mai poate arăta ochilor. Ţi-a fost descrisă criza de nebunie a unui GI de culoare, aflat pe vârful colinei 881, în faţa cadavrului prietenului său alb preschimbat într-o statuie de glod; ţi-au fost arătate fotografii; ai văzut cadavrul luptătorului de gherilă zăcând alături de un rucsac din care ieşiseră, împrăştiindu-se pe jos, fotografiile logodnicei lui din Vietcong; ai văzut ultimul rictus al partizanului spre care ţintea pistolul colonelului Loan, scenă petrecută undeva la periferia oraşului Saigon… Te-au îngrozit chipurile copiilor înspăimântaţi, ţinuţi în braţe de mamele lor, în timp ce avioanele italienilor mitraliau drumurile din sudul Franţei; ai văzut disperarea din ochii bărbaţilor aflaţi în spatele gardurilor de sârmă ghimpată ale lagărelor de concentrare sau vârfurile baionetelor ieşind din tranşee şi leşul soţiei generalului de culoare care se descompunea lent pe marginea unui drum din junglă sub privirile indiferente ale şirului de rebeli… Priviri triste, resemnate, expresie a atâtor bătălii pierdute.

Şi totuşi, toate acestea nu exprimă nimic faţă de ceea ce simţi atunci când, cu propriile-ţi mâini, scoţi din

buzunarele unui mort fotografiile soţiei sau ale copiilor şi scrisorile lor, simplă înşiruire de cuvinte banale lipsite de sens, sau actele lor de identitate, căci şi morţi au un nume şi o dată de naştere care trebuie ştiute... „Irina Ubranovič. Născută la Belgrad, în 12 iunie 1976”... Ce-o fi căutat fata asta la două sute de kilometri depărtare de casă? De ce a fost nevoie să moară? Şi pentru ce moartea ei trebuia să mă marcheze pentru tot restul vieţii?

Dar ce să mai spun de voluntarul străin pe care nimeni nu l-a văzut plângând, căci nu plângea niciodată, primul care, cu rucsacul în spate, se arunca în luptă, mereu înaintea altora? De ce trebuia oare să mă fi aflat lângă el şi să-l văd cum intră în câmpul minat, să-i zăresc ochii jucând în lacrimi, să-l aud cum îşi înăbuşe hohotele de plâns, să-i simt mirosul şi să-l văd stând în genunchi lângă cadavrul celui mai bun prieten, pentru ca apoi să-l aud urlând în timp ce-i legăna capul în braţe, repetându-i necontenit numele? Trebuia să fi trăit asemenea scene pentru a putea spune „ştiu ce-i războiul”.

În acest sens, fotografia marelui GI de culoare care, cu braţele întinse, se arunca peste cadavrul prietenului său era lipsită de forţă evocatoare. Realitatea dură, puternică spulbera expresia imaginii. A reuşit să vă emoţioneze până la lacrimi? De fapt, fotografia asta nu putea exprima nimic în comparaţie cu o oră trăită în mijlocul celor care mor. Până nu te afli pe front, nu ştii ce-i războiul! Începi să-l înţelegi abia atunci când eşti nevoit să împingi cadavrele cu piciorul, să le răsuceşti ca să poţi ajunge la buzunare, pe care trebuie să le scotoceşti în căutarea actelor şi a altor obiecte personale.

Un lunetist, trăgător de elită sârb, fusese împuşcat de o patrulă de *scouts*, membri ai unor formaţiuni speciale, într-un adăpost individual în Herţegovina. Militarul zăcea pe spate, peste rucsacul lui, asemenea unei broaşte ţestoase întoarse cu burta în sus. Era ceva comic în poziţia în care îl surprinsese moartea. În jurul lui se împrăştiaseră, ieşite din rucsac, hărţi, mesaje codificate şi un pachet de plicuri – vreo douăsprezece scrisori – prinse cu un cordon care

fusese roz sau roşu înainte de a se fi decolorat de transpiraţie. Aceeaşi mână aşternuse pe hârtie rândurile scrise îngrijit şi ordonat. Erau scrisori de la soţia lui din Sarajevo. Îi povestea coşmarul pe care-l trăia oraşul şi locuitorii din toate cartierele – croat, musulman, dar şi sârbesc. Toate descrierile amănunţite pe care le făcea femeia despre nebunia criminală a unor bărbaţi păreau deplasate tocmai pentru că erau adresate unui alt bărbat, soţul său, implicat şi el în asediul unui oraş.

Cu cât interpretul croat avansa în traducerea cuvintelor acestei necunoscute din Sarajevo, cu atât cadavrul care zăcea la picioarele mele căpăta mai multe dimensiuni ispăşitoare. Scrisorile femeii îmi ardeau mâinile.

Sarajevo, 2 martie

Dragul meu,

Toată ziua s-au auzit împuşcături în oraş. La intersecţiile mai importante s-au ridicat baricade, aşa că nu mai am cum să ajung la Miroslav. Copiii sunt bolnavi, nimic grav, totuşi ar fi trebuit să-i vadă un medic. Îţi aminteşti că el locuieşte pe drumul care duce la aeroport şi am fost sfătuită să nu merg într-acolo. Separatiştii vor să facă pogromuri. E groaznic: nimeni nu ne ajută. Ne este tare dor de tine. Întoarce-te cât mai repede. Locul tău nu-i în Herţegovina. Nici nu ştiu, de fapt, unde eşti. Vino acasă să ne aperi.

Sarajevo, 25 martie

Mirshka,

Situaţia se degradează pe zi ce trece. Viaţa în oraş devine de nesuportat. Ar trebui, cât mai repede posibil, să se promulge republica autonomă, şi atunci poate că lucrurile ar merge mai bine. Musulmanii sunt foarte agresivi şi născocesc tot felul de zvonuri năucitoare referitoare la intenţiile noastre.

Vecina a născut o fetiţă. E blondă ca taică-său. Şi vecinei îi este dor de bărbatul ei. A aflat că el participă de câteva zile la o operaţiune militară în nordul Bosniei. Numai de asta nu aveam noi nevoie. Nu ziceai şi tu că războiul

ăsta în care au murit atâţia bărbaţi în Croaţia e o adevărată nebunie? Oare când se va sfârşi?

Se vorbeşte din nou de crearea unui stal federal în Bosnia, se zice că asta ne-ar scăpa de războiul civil. Doamne ajută! Războiul dus aici ar însemna o adevărată baie de sânge. Te aşteptăm să te întorci.

Sarajevo, 5 aprilie

Mi-e frică. Ieri, în timpul unei manifestaţii pentru pace, s-a tras în oameni. Au fost morţi. Se pare că – după spusele unui vecin – s-a tras din Holliday Inn. Dacă-i adevărat, înseamnă că ai noştri sunt de vină.

Am văzut la televizor că se dau lupte grele la Kupres. Ne rugăm la Dumnezeu ca tu să nu fii acolo. Am aflat că, în sfârşit, Căştile Albastre o să se instaleze la Krajina, poate chiar şi la Sarajevo. Toată lumea nu vorbeşte decât despre asta. Ar fi singura cale de salvare pentru ca oraşul să nu se scalde într-o baie de sânge!

Ne dădeam din mână în mână aceste scrisori aşternute în grabă pe foi de hârtie rupte dintr-un caiet de şcoală. Şi în timp ce scrisorile erau citite cu voce tare, militarii se uitau din când în când la omul întins la picioarele noastre, care se cufunda tot mai adânc în toropeala morţii.

Sarajevo, luni 6 aprilie

Cred că a înnebunit lumea! Săptămâna trecută macedonenii şi-au votat independenţa şi se pare că nici Bosnia-Herţegovina nu e departe de a face acelaşi lucru! Politica asta ne otrăveşte existenţa din ce în ce mai mult. Ieri au avut loc ciocniri în tot oraşul. Au durat toată ziua. Forţele noastre de auto-apărare s-au opus poliţiei şi se vorbeşte că ar fi vreo treizeci, patruzeci de morţi... Acum ne simţim şi mai constrânşi, deplasările ne sunt şi mai limitate, căci s-a declarat starea de asediu. Până acum ieşeam noaptea să ne aprovizionăm, fără să riscăm să fim împuşcaţi de lunetişti. Acum nu mai ştim cum o să facem faţă acestui haos nemaiîntâlnit.

Poliţia bosniacă a declarat că miliţienii sârbi au deschis focul asupra unei mulţimi de oameni neînarmaţi care manifesta în faţa Parlamentului. Dacă e adevărat, e îngrozitor, fiindcă aceste metode de contrabandişti barbari ne dezonorează.

Vecina noastră plânge şi tot repetă că bombardamentul ăsta declanşat de forţele noastre în prima zi a Ramadanului o să adâncească şi mai mult prăpastia care ne separă.

Tot nu ştiu unde te afli, nu am veşti de la tine, nu ştiu ce faci şi curierul care duce poşta nu prea ştie ce să-mi spună. Scrie-mi barem că eşti în viaţă. Avem nevoie de tine. Te aşteptăm.

Sarajevo, 23 aprilie

Am crezut că îmi pierd minţile. Sunt singură cu copiii, iar bombardamentele nu încetează. Oraşul este de nerecunoscut. Nu mai sunt alimente, transporturile în comun nu mai funcţionează. Ni se taie mereu curentul electric, ni se întrerupe apa. În fiecare dimineaţă ne trezim în bubuituri de artilerie şi nu ştim cine în cine trage.

Dobrinja şi Butmir au fost distruse şi se zice că femei şi copii stau ascunşi în pivniţe inundate printre sute de morţi. Îi deplâng sincer, chiar dacă printre ei se găsesc şi musulmani. Îţi aminteşti? Aveam prieteni printre ei!

O să încerc să merg cu fetele în satul Ilidza, unde sunt cantonate trupele noastre, poate acolo o să fim mai în siguranţă şi o să găsim şi ceva de-ale gurii, căci copilele slăbesc văzând cu ochii. Ele întreabă mereu de tine. Desenează-le ceva, o să fie încântate.

Sarajevo, 6 mai

Trăim, numai noi ştim cum! N-am putut să ajungem la Ilidza. Când ne-am întors, Irina era cât pe ce să fie omorâtă de un lunetist. Trăim de opt zile ascunse în pivniţa casei. Tunurile sârbeşti – tunurile noastre – sunt îndreptate încă de săptămâna trecută spre cartierul nostru, ca să-i omoare pe partizanii musulmani. Îţi poţi imagina ce simt.

Vechile cimitire au fost redeschise. În estul oraşului,

fostul cimitir turcesc adăposteşte acum sute de familii croate şi musulmane. S-a spus la radio că şi-au găsit refugiu într-o subterană care datează încă din vremea imperiului austro-ungar. Numai că cimitirele nu servesc doar ca adăpost celor aflaţi încă în viaţă, ci şi zecilor de morţi care sunt îngropaţi acolo pe ascuns. În toate grădinile publice sunt îngropaţi în fiecare zi alţi morţi. Gropile sunt săpate dinainte. Te trec fiorii când te uiţi la ele. Stau căscate, parcă ne aşteaptă. În ele sunt îngropaţi unii lângă alţii ortodocşi, musulmani, catolici...

Tot timpul mă gândesc la tine. Îţi văd faţa, mâinile, îmi petrec ore întregi cu capul pe hainele tale ca să-ţi simt mirosul.

Toţi vorbesc că trupele sârbeşti masacrează civilii. Spune-mi că nu-i adevărat.

Sarajevo, 7 mai

Oh, Mirshka, în sfârşit am primit veşti de la tine! Am citit şi recitit scrisoarea ta de cel puţin o sută de ori. Grenadele explodau în jurul meu, dar nu le auzeam. Sunt bucuroasă că te lupţi cu mult curaj cu teroriştii ustaşi. Eu continui să cred că mai există şi oameni buni pe lumea asta.

Ieri am făcut rost de ceva alimente. Ni le-a adus în pivniţă, unde ne adăpostim, o vecină musulmană. Fetiţele nu
mâncaseră de trei zile. Dacă ai ştii ce slabe sunt! E îngrozitor!
M-au rugat să le citesc de mai multe ori scrisoarea ta. Te iubim din tot sufletul. Ai grijă de tine.

Dacă aş fi putut, i-aş fi scris acestei femei că dragul ei de bărbat nu era altceva decât un odios criminal, un ucigaş de copii. Tocmai el, bărbat căsătorit, cu copii! În acelaşi timp,
scrisorile pe care le citisem îl învăluiau pe acest sârb nenorocit într-o nemeritată aureolă de umanism. Din nefericire pentru noi, cei care-i doriserăm moartea, cei

care-l pândiserăm ore întregi, apoi îl executaserăm ca pe un criminal prins în vizuina lui ca într-o cursă, suprimarea lui luase, după citirea scrisorilor, o semnificaţie de nesuportat. Trebuie să citeşti asemenea scrisori, cu mâinile mânjite de sânge, ca să poţi descoperi partea mai puţin cunoscută a războiului…

La Paris, îmi petreceam ore întregi uitându-mă la televizor, încercând să înţeleg adevăratul sens al imaginilor transmise din infernul iugoslav. Înregistram ştirile. Când zăpada apărea în imaginile de pe micul ecran, începeam să-mi revăd casetele. Evenimentele de pe front erau relatate ca într-un fel de serial aproape tot atât de reuşit ca serialul *Kojak*. Imaginile fugitive prinse de obiectivul camerei de luat vederi mi se gravaseră adânc în memorie, spre o eternă aducere aminte. Vedeam schelete din muzeul Gradski, căzute în stradă, care şocau, totuşi, mai puţin decât cadavrele împrăştiate peste tot… Se derula imaginea unei bătrâne care mergea în urma unui măgar pe spinarea căruia se aflau coşciugele celor doi fii ai ei, apoi cea a unei femei care se plimba pe o alee de platani uscaţi, ţinându-şi în braţe copilul mort… Fusese filmată uşa bisericii Sfântul Nicolae pe care spânzurau bătute în cuie pieile luptătorilor din comandourile Legiunii Negre… Se arăta apoi un răstignit cu o pancartă atârnată pe piept pe care scria „ustaş” şi morţii aruncaţi unii peste alţii pe terenul central al stadionului peste care şiroia ploaia… Şi fabrica de încălţăminte, mândrie a regimului titoist, distrusă de obuze… Fuseseră filmate coloane de bărbaţi de-a lungul cărora alergau femei înnebunite de ură care, arătând cu degetul, urlau furioase: „Ăsta-i! Uite şi ăsta!” … şi miliţieni sârbi care se repezeau şi-i smulgeau din şirul de luptători croaţi pe cei denunţaţi, ducându-i la locul de execuţie… Dar toate aceste imagini urmau să-şi capete adevărata semnificaţie şi dimensiune emoţională abia când m-am aflat pe front.

Tot ceea ce s-a publicat încă de la începutul acestui

conflict armat păleşte în faţa ororilor pe care le-am văzut şi chiar, îndrăznesc să afirm, le-am provocat în fosta Iugoslavie.

Şi totuşi televiziunea este cea care m-a determinat să plec pe front. Târziu, pe când mă aflam în mijlocul dezastrului, mi-am dat seama că, de fapt, nu s-a scris tot, că nu s-au strâns destule mărturii despre această barbarie europeană.

Îmi amintesc de nebunul acela de călugăr ortodox care, din mănăstirea lui din Serbia, lansa către populaţie chemări pentru dezlănţuirea unui război sfânt contra croaţilor… Jongla cu cranii carbonizate de copii şi-i întărâta pe credincioşi să purceadă la un nou măcel.

Ziariştii întrebau de obicei: „Şi câţi morţi sunt?” – când de fapt ar fi trebuit să întrebe: „Câtă suferinţă este?” Numai că simţămintele sunt greu de contabilizat… Îmi revin în minte soldaţii croaţi, îmbrăcaţi după chipul şi asemănarea lui Rambo, care purtau aceleaşi uniforme, aveau aceleaşi priviri, vorbeau aceeaşi limbă cu a duşmanului şi care, pe un pod aflat undeva între Croaţia şi Bosnia, făceau schimb de prizonieri. Şi prizonierii erau identici, la fel de zdrenţăroşi, aveau întipărite pe chipuri aceleaşi expresii şi foloseau aceleaşi vorbe. Fuseseră trataţi şi unii, şi ceilalţi de călăii lor cu aceleaşi insulte şi lovituri… Îmi amintesc declaraţiile făcute de cei care reuşiseră să scape din infernul puşcăriilor: ore de tortură, lipsă de mâncare, de apă, persecuţii, execuţii făcute în grabă. Dar despre mărturiile celor care asistaseră la moartea celor dragi?! Revăd şi acum imaginea celor două şiruri de soldaţi sârbi şi croaţi, învăluiţi în ceaţa unei dimineţi geroase, în timp ce schimbau între ei coşciugele pe care le căraseră pe spinări încovoiate…

Ocuparea oraşului Vukovar se înscrie în istorie ca simbol al infamiei acestui război civil şi al laşităţii europene. Fostă cetate romană, perlă a Dunării, împărăţie a apelor, a şlepurilor şi a şalupelor, unde totul apărea sau dispărea din ceaţă în ritmul şuierăturilor de sirenă, oraşul figura în vechile ghiduri turistice pentru „şalăul în sos roşu” şi vinul Tramijac – vin obţinut din strugurii care se coceau pe

colinele sale. Nici în cel de-al doilea război mondial, când a fost strivit de la un capăt la altul de Panzerele germane, apoi de regimentele sovietice, oraşul nu a suferit atât cât l-au făcut să sufere locuitorii lui. Nimic n-a scăpat nevătămat, nepângărit – nici icoanele şi crucifixurile, nici răniţii, nici copiii şi bătrânii.

Din oraşul de altă dată nu mai rămăsese nimic în picioare. Era un câmp plin de ruine. Peste tot se vedeau doar faţade străpunse de proiectile de toate calibrele, mormane de moloz, case dărâmate, arbori decapitaţi, străzi desfundate, grădini bombardate, cimitire răscolite, cu morţii ieşiţi din morminte, biserici spulberate, clopotniţe năruite... Ura împotriva catolicismului îi determinase pe sârbi să distrugă până şi cele mai frumoase monumente. Nici o clopotniţă nu rămăsese la locul ei. Sunt amănunte? Se poate, doar că ele arată, printre altele, că acest război n-a fost dus de profesionişti, fiindcă aceştia nu şi-ar fi distrus reperele pentru tirul artileriei. Nici croaţii n-au procedat altfel, căci, încă la începutul ostilităţilor, şi-au manifestat plăcerea diabolică de a distruge în mod sistematic bisericile ortodoxe sârbeşti. Am petrecut ore întregi, trecând de la descurajare la exasperare, explicându-le importanţa reperelor pentru reglarea tirului mortierelor, deoarece bisericile şi turlele clopotniţelor erau singurele care figurau pe hărţile noastre!

Aşa a devenit Vukovarul un oraş fantomatic, bântuit de vântul îngheţat care venea dinspre câmpia centrală, tocat de obuze, devastat de violenţă, de ură şi de o nebunie fără margini.

A fost un război mârşav, în care luneta lansatoarelor de rachete era reglată pe crucea roşie a salvărilor, război în care copilul vecinului era trimis să calce pe mine, pentru ca apoi trupele să poată trece fără riscul de a sări în aer... Din înălţimea colinelor de piatră ale masivului Petrova Gora, bazucile sârbilor îi secerau pe toţi cei pe care-i puteau surprinde în bătaia armelor.

Când au început luptele la periferia oraşului Borovo Naselje, numeroşi civili s-au refugiat la Sremske. Au avut

parte doar de-o lună de linişte, fiindcă războiul i-a ajuns din urmă. Sârbii îşi relansau atacul sub pretext că în sat se ascundeau partizani. Se repeta mereu acelaşi perfid scenariu: sârbii cereau sătenilor să le predea armele, numai că nu li se preda nimic, pentru simplul motiv că ţăranii nu deţineau aceste arme. Atunci, sârbii veneau cu tancurile, bâlciul începea, iar sătenii n-aveau încotro şi îşi părăseau satul.

De la Sremske, oamenii se îndreptau spre Tompojevce. Cei care aveau maşini o apucau pe drumurile ce duceau la Vinkovci sau Osijek. Iar când obuzele cădeau şi în Tompojevce, civilii fugeau mai departe către alt sat. Şi tot aşa mereu. Sârbii nu conteneau să le întindă tot felul de curse.

Într-o zi, refugiaţii au fost prinşi ca şobolanii în capcană. Folosind arme albe, miliţienii făceau „curăţenie” în jurul lor. Câteva femei încercau să scape, fugind printr-un lan de porumb. Când plecaseră din sat, luaseră cu ele o puşcă şi o cutie de conserve cu gulaş, pe care urmau s-o împartă în trei.

Unsprezece zile au tot rătăcit prin lanul de porumb, printre tot felul de mortăciuni mâncate pe jumătăte de animale: cadavre de porci, de oameni, de copii părăsiţi de mamele lor. Uneori, vedeau pe drum coloane interminabile de vehicule care cărau spre Belgrad prada ultimelor bătălii: zeci de televizoare, frigidere, fotolii, mese, căzi de baie, chiuvete, scări, unelte de grădinărit... Nu le venea să-şi creadă ochilor! Să fi fost sârbii chiar atât de săraci?

Toate aceste imagini defilau non-stop pe ecranul televizorului meu. Acumulasem ore întregi de înregistrări. Trăiam ca într-o cazemată, cu privirea ţintuită pe toate aceste orori, care începuseră să facă parte din mine. Chiar şi atunci când am ajuns pe front, a continuat să-mi răsune în urechi vocea feminină de la televizor – o voce monotonă, sugrumată de emoţii –, prin intermediul căreia aflasem că absurdul avea un nume: Vukovar. La televizor am văzut raidurile repetate ale Mig-urilor ce mitraliau fără cruţare sau împrăştiau napalm pe câmpuri, semănând continuu

teroarea... Revedeam nopţile de groază ale ţărăncilor din lanul de porumb care încercau cu disperare să avanseze cât mai mult, pentru a se îndepărta de teroriştii care veneau pe urmele lor. În apropierea satelor, auzeau împuşcăturile plutoanelor de execuţie, iar noaptea, când era linişte, auzeau râsetele sârbilor în timp ce azvârleau leşurile celor împuşcaţi.

Şi tot la televizor am văzut nepăsarea europenilor atunci când cea de-a treia forţă militară de pe continent s-a năpustit asupra oraşului Vukovar şi când Mile Dedakovič – după un asediu de nouăzeci de zile – a ordonat trupelor sale să se predea. Astfel, Vukovarul a intrat pe mâna unor nemernici de
soldaţi, barbari jegosi şi păduchioşi, care, uluiţi de propria lor victorie şi clocotind de o ură fără margini, s-au repezit să deporteze civilii şi să execute răniţii şi prizonierii undeva în apropierea pădurii Dubrava. Am privit îndelung imaginile care-l prezentau pe francezul din Vesoul rănit în ultimul punct de rezistenţă şi care, de pe patul de spital, recunoştea cu tristeţe, dar fără urmă de ruşine în glas: „Asta-i! Am pierdut!”

Mă întrebam cum începuse acest măcel? Cu bătălia de la
Borovo, într-o duminică de mai 1991? Sau când s-a sărbătorit bătălia de la Kosovo, pe Câmpul Mierlelor, într-o dimineaţă a lunii iunie 1988 şi Slobodan Miloševič a pronunţat discursul prosârb? Cum se numeau acele gărzi naţionale croate, care încercaseră să se opună înălţării drapelului cetnic pe frontonul Primăriei? Cine erau primii doi morţi, victime ale războiului, căzuţi într-o ambuscadă pe marea câmpie a Sloveniei?

Au urmat apoi răscoala ţăranilor beţi din 2 mai, de la
Borovo, declararea stării de încetare temporară a focului din
14 august şi asediile de la Vukovar, Vinkovci, Osijek, Novska,
Pakrac, Karlovac, Sisak, Split... toate oraşe croate, supuse

blocadei sârbeşti, oraşe zguduite la două-trei secunde de explozii, oraşe transformate în sinistre ruine. Maşini răsturnate, biserici cu turle spulberate, statui sfinte ciuruite de schije şi case sfârtecate de obuze, de bombe căzute direct în dormitoare, în saloane, în bucătării. Ruine şi morţi... Şi nepăsarea Europei!

Ne înnebuniseră de luni de zile cu Europa, cu uniunea popoarelor de aceeaşi cultură şi cu o grămadă de aiureli asemănătoare. Suna atrăgător, aproape că-ţi venea să-i crezi!

Numai că imaginile de pe micul ecran, cu toate că fuseseră sever triate, erau atât de îngrozitoare şi de răscolitoare. Încât vorbele erau puse la îndoială.

Atrocităţile prezentate de televiziune nu se comiteau la capătul lumii, într-o ţară de sălbatici împuţiţi, ci aproape de porţile noastre, într-o ţară cu un popor asemănător cu al nostru şi în a cărei federalizare urma să ne implicăm în spiritul pactului de la Maastricht. Ceea ce vedeam la televizor mă scotea din minţi. Revedeam îngrozitorul spital din Vukovar şi vorbele francezului – „Asta-i! Am pierdut!" – îmi răsunau în urechi şi mă făceau să mă trezesc tresărind până şi în nopţile în care, îmbibat de alcool, încercam să mă scufund într-un somn letargic.

Puneam cap la cap titlurile articolelor apărute în jurnale: „Ostilităţile încetează pentru a paisprezecea oară", „Recrudescenţa violenţei pe toate fronturile", „Pearl Harbor moral în Iugoslavia", „Tranşeele de Crăciun", „Kupres, un alt
Vukovar", „Paşte însângerat în Bosnia-Herţegovina", „Imposibila împăcare", „Dezmembrarea unei republici", „De la
Sarajevo la Sarajevo", „Sarajevo în spirala războiului civil", „Crime comise de sârbi într-un sat bosniac", „Ucigaşi de meserie", „Ca la Dien Bien Phu" ... şi mă căzneam să decodez adevăratul sens al acestor mesaje. Ce ascundeau, de fapt, ele? Ce lucruri necurate, ce drame pe care nu trebuia să le descoperim?

În Iugoslavia, mai bine zis în Croaţia şi în Bosnia, zilnic

aveau loc evenimente dramatice.

Toate aceste relatări mi se păreau revoltătoare, de netolerat, iar şi mai insuportabile erau mutrele nătânge, uşor mirate, ale francezilor din jurul meu care emiteau comentarii stupide de genul: „Ce sălbatici! Vai, ce oroare!” Sau: „Şi când te gândeşti că de data asta nu mai e vorba de buzaţii înapoiaţi din Africa!!”

Era într-adevăr tulburător. Reportajele erau impresionante şi aveau darul de a te plasa în mijlocul tristelor evenimente. Mai lipseau doar mirosul, umezeala transpiraţiei din palme şi senzaţia părului zbârlit de spaimă la vederea unei băbuţe simpatice şi inofensive, absorbită de mânuirea cât mai abilă a unei linguri, gata să-ţi golească de organe cel mai bun prieten.

Nu te opreşte nimeni să vorbeşti despre nebunie, chiar dacă n-ai văzut vreodată un nebun. Sălbăticia însă este un fel de stat – doar cei care locuiesc acolo, în sălbăticie, au dreptul să vorbească despre ea.

„Ce sălbatici!” … Şi m-am dus să-i văd, să-i cunosc. Parisul m-a demoralizat întotdeauna. Străzile goale, parcurile fără strigăte de copil, monumentele triste ca nişte morminte nu mi-au fost niciodată pe plac. De când mă ştiu am vrut să fiu departe de Paris. Oamenii mă iritau, displăcându-mi profund. Nici când am fost la şcoală nu mi-am iubit colegii. Nu mai suportam să mă las poluat de atâta morală ipocrită… Parizienii sunt cu toţii reci, egoişti şi sinistri ca moartea. Până şi fetele nu erau în stare să-ţi procure vreo plăcere. Voiau să fie mulţumite doar ele, şi atât. Egoismul stupid se cultiva orbeşte până la exacerbare. M-am hotărât să plec, să văd cu ochii mei dramele şi mizeria din Croaţia, care cu siguranţă erau mai suportabile decât cele din Paris. Totul îmi părea neclar, plutea în incertitudine. Eram curios să aflu exact ce se petrece acolo. Cred însă că, înainte de orice, mă ruşinam de ceea ce vedeam şi auzeam în jurul meu la Paris. Nu-mi puteam explica cum de nu plecasem mai devreme, mai cu seamă că, în acele momente, ştiam foarte bine de ce aveam de gând să mă înrolez ca voluntar.

Când i-am văzut pe toţi acei soldaţi cu ochii înroşiţi de nesomn, neraşi, în uniformele militare al căror colorit de camuflaj evoca hărţile militare şi am citit pe feţele lor suferinţele îndurate, când am văzut armele sfărâmate ale morţilor, sacii de plastic umpluţi cu obiectele ce le aparţinuseră, listele interminabile cu nume pe care soldaţii şi le treceau din mână în mână, ştergându-şi în grabă cu dosul palmei o lacrimă, m-am simţit cuprins de ruşine, ruşinea de a mă afla printre cei în haine civile. Nu asistasem la cele petrecute la Vukovar şi mă simţeam nefericit şi frustrat.

În Vukovar erau doar ruine, morţi şi câţiva supravieţuitori care îşi găsiseră refugiu în acceptarea logicii fataliste a distrugerii şi uitării. Soldaţii pe care-i priveam scăpaseră ca prin minune din Flort Alamo. Mă durea că nu trăisem infernul alături de ei. Păcat! Regretam! Dacă războiul ar fi încetat cumva brusc, m-aş fi considerat un laş, un adevărat nemernic. Nu ştiam ce să le spun, fiindcă nu aveam nimic să le spun. De altminteri, cred că nu aşteptau nimic de la mine. Nici nu îndrăzneam să-i privesc. Mă gândeam la aureola de glorie cu care-i încununase Vukovarul... Nu reuşeam să înţeleg că războiul era acolo, lângă noi, în noaptea aceea, în întunericul care învăluia oraşul cutremurat de explozii, în privirile fixe, în tremuratul mâinilor, în mirosul dulceag înecăcios ce ieşea de sub tunicile descheiate ale soldaţilor. Aceste trupuri păstrau în ele mirosul măcelului din Vukovar. Am făcut câţiva paşi înapoi... O mână mi-a întins un pahar. Era primul pahar de rachiu pe care aveam să-l beau dintre atâtea altele...

Trebuia să văd ca să fiu convins că nu visam, că totul era realitate. Trebuia deci să fiu acolo, sub tunetul mortierelor, să aud ţipetele care urmau după explozii, să intre în mine liniştea ce se lăsa peste un cartier întreg după rafalele de împuşcături... E adevărat că nu poţi trece brusc de la vis la realitate. Apoi, când pătrunzi în coşmarul realităţii, s-ar putea să cazi într-o cursă din care nu mai

scapi. Aşa s-a întâmplat într-o zi, când am înţeles că era cu neputinţă să mai plec, să las în urma mea războiul, să dezertez. Redevenisem militar, nu mai ştiu exact cum. A fost o înrolare firească. Nu mă puteam întoarce în Franţa, zicându-mi: „Am văzut, dar n-am făcut nimic.” Dacă aş fi avut calificarea necesară, poate m-aş fi înrolat ca medic…

Primii mei prieteni gardişti mi-au spus, glumind, că sufeream de sindromul Vukovar, căci a dori cu încăpăţânare să te baţi pe câmpul de luptă poate deveni o boală adevărată. Şi ei sufereau de boala asta; fuseseră complet contaminaţi de virusul războiului, dar ei, cel puţin, cunoscuseră botezul focului. Apoi se lăsaseră prinşi într-un cerc vicios din care nu încercaseră să mai iasă. Era acelaşi lucru.

Nu venisem în Croaţia să particip la lupte. Voiam să fiu reporter. Mărturisesc, cu sinceritate, că voiam să fiu reporter, şi atât. Aveam un vechi aparat japonez care scotea fotografii foarte bune. Contam pe noroc, pe mine, pe situaţii şi speram că fotografiile pe care intenţionam să le fac urmau să-mi aducă ceva bani.

Numai că lucrurile s-au petrecut cu totul altfel. Bieţii croaţi nu de fotografii duceau lipsă. Doreau foarte mult să fiu alături de ei. Şi în scurt timp aveam să devin asemenea lor.

Dacă aş fi rămas printre ei ca fotograf, am fi trăit în două lumi paralele.

De fapt, mă gândeam de mult timp la acest război. Când eram la Paris, evenimentele furtunoase din Croaţia îmi tulburau până şi somnul. Încercam să-mi imaginez scene de luptă…Ştiam că în asemenea locuri supuse unor grele încercări poţi să-ţi găseşti prieteni adevăraţi, iar situaţiile-limită pot da un sens nebănuit vieţii.

*

Ratasem evenimentele din Vukovar, dar urma, în schimb, să le trăiesc pe cele din Vinkovci. M-am alăturat unui grup de voluntari străini, denumiţi „Americanii”, condus de „Nebunul din munţi” sau „Nebunul din Balbek”, adică de comandantul Jelenic. Adunătura asta de

neadaptaţi nu cunoscuse decât deziluziile din casa părintească, scandalurile de mahala şi sentimentele brutale ale subofiţerilor subalterni. Se înrolaseră cu toţii ca şi mine, din motive mai mult sau mai puţin întemeiate: poate pentru că se simţeau ruşinaţi că Europa nu intervenea în acest conflict, dar mai cu seamă pentru că le plăcea aventura. Îşi desfăşurau operaţiunile militare în Mala Bosna, o periferie a oraşului Vinkovci.

Jelenic m-a întrebat: „Îţi convine Mala Bosna?" „Mala Bosna" – suna bine! Sonoritatea acestei denumiri îmi amintea de Malaajat, o localitate blestemată în care un amic de-al meu, ziarist, se dusese cu patru ani înainte, în timpul conflictelor din Afghanistan.

Mala Bosna îşi disputa reputaţia cu Nuztar, un alt cartier din Vinkovci, amândouă puncte fierbinţi de tristă notorietate.

Atacurile frontale ale JNA (armata federală sârbo-muntenegreană) erau concentrate asupra acestor periferii nenorocite. Şi m-am surprins răspunzând: „De acord, merg la Mala Bosna!" Mala Bosna sau oricare alt loc, îmi era tot una, numai Parisul să nu fi fost...

Ne aflam în tranşee. Noroiul ne ajungea până la genunchi... uniformele ude se strângeau pe trupurile noastre înfrigurate... De ore întregi scrutam disperaţi un peisaj cenuşiu, monoton şi vag, ca acela din gravurile japoneze executate în tuş... Tunica mea de camuflaj fusese cusută la spate în trei locuri. Gardistul care mi-o dăduse îmi spusese cât se poate de serios: „E găurită, da' mai puţin ca fostul proprietar. O să-ţi prindă bine." M-am uitat îndelung la haină, adică la ceea ce mai rămăsese dintr-un combatant care acum putrezea undeva, sub o ridicătură de pământ îngheţat. Am mirosit stofa: mirosea a transpiraţie, a jeg dospit, ca şi cum toate suferinţele războiului se încrustaseră în ea. Am îmbrăcat-o cu evlavie, ca pe un veşmânt al osândiţilor, convins că urma să sufăr şi eu.

Nimeni nu ştia cât avea să dureze confruntarea directă cu sârbii. Unii ziceau: „Vinkovci va fi un alt Vukovar." Dar războiul parcă se mai potolise şi cei care se întorceau de la

statul-major ne asigurau că, „sub presiunea internaţională”, sârbii se vor retrage. Feţele lor radiau de satisfacţie, iar vorbele spuse pe un ton confidenţial, însoţit de priviri conspirative, inspirau încredere. Numai că în jurul nostru nu vedeam decât chipurile pământii ale soldaţilor, ploaia, noroiul, zăpada adusă de vântul glacial, militarii şi morţii. În faţă şi în spate se auzeau rafalele continue ale artileriei sârbeşti.

Nimic nu se asemăna cu ceea ce văzusem mai înainte, în cele patru războaie la care participasem: în Surinam, Birmania. Laos şi Cambodgea. Unde se ascundea aventura într-un asemenea decor de apocalipsă? În Asia, războiul devenea, totodată, şi o aventură militară, pentru că totul era frumos, grandios... Existau pădurea, climatul, animalele, bazele din spatele frontului, adevărat, tot atât de întortocheate ca şi câmpul de luptă, doar că atunci când nu ne mai băteam cu birmanezii, ne puteam duce, la o noapte de mers cu autobuzul, să facem amor în cel mai mare bordel din lume, la lumina spoturilor, în zgomotul asurzitor al decibelilor care difuzau ultimele noutăţi de muzică americană. Din braţele unei *taxi-girl* thailandeze, treceam în braţele unei superbe turiste australiene. Eram regii junglei, cavalerii războiului, eroi ieşiţi parcă din cărţile despre Indochina şi Vietnam citite în copilărie!

Acolo ne simţeam un fel de magicieni... dominaţi de acea impresie specială, încercată atunci când străbaţi regiuni în care, în ultimii patruzeci de ani, n-a pătruns picior de alb.

Parcă descindeam din cele mai reuşite filme de la Hollywood! Şi pe urmă, asiaticii sunt frumoşi, şi tot ce fac e frumos, până şi războiul! Ce-i al lor, e al lor!

În Croaţia era doar război, nimic altceva decât un război infernal de mâna a doua. Totul era gri, hidos, ba mai era şi frig. Până în Iugoslavia nu ştiusem ce înseamnă frigul.

Cunoscusem doar căldura, cea care se lipea de trup şi care făcea atât de plăcută atingerea armei reci... La Vinkovci, arma îngheţată îţi rănea palmele.

Nu-ţi mai ardea de aventură când te allai la o mie de

kilometri de Franţa! Şi adesea, dacă evenimentele luau o întorsătură dezastruoasă, îţi ziceai: „Să-i ia naiba! Mă duc în primul tren şi-o şterg... Războiul, dacă n-are în el şi ceva exotic, nu merită două parale!”

Oh. De câte ori n-am fost tentat să mă întorc la Paris! Şi totuşi, începutul primăverii m-a găsit în Herţegovina. Eram la
Zagreb, aveam biletul de tren în buzunar, am ajuns la gară, am văzut trenul pe peron şi nu m-am urcat în el! M-am dus apoi şi m-am îmbătat. Trebuia să mă mai gândesc. Îmi spuneam: „Ceva nu-i în ordine.” Totul părea raţional şi totuşi ceva nu era în regulă, numai că nu ştiam ce.

Acum ştiu. Mă ţăcănisem! Eram atins până în străfundurile fiinţei mele de boala războiului! Trebuia să mă bat! Voiam să fug de război, numai că războiul mă atrăgea irezistibil spre el. Încercam să fug, dar totul mă reţinea. Şi, ca toată lumea, fusesem copleşit de o profundă depresie nervoasă.

Iugoslavia devenise un fel de ţarc îngrădit, în care parcă se concentraseră cele mai înfiorătoare atrocităţi comise vreodată, o ţară răpusă de cancerul mistuitor al războiului. Trăgeam în indivizii care ne apăreau în faţă aşa cum tragi în
ţintele din carton de la standurile unor bâlciuri fără strălucire. Mereu se înălţau alte ţinte, parcă mereu mai multe, iar noi pierdeam teren şi camarazi. Soldaţii noştri cădeau şi nu se mai ridicau. Erau pierduţi pe veci! Şi noi, cât mai aveam oare de trăit până să-i urmăm?

Au fost mulţi răniţi după o luptă la Vinkovci. Ne-am dus la spital să-i vizităm. Am plecat opt, am ajuns doar doi. Un adevărat măcel: unul şi-a pierdut o mână, altul a fost ciuruit de schije, ceilalţi... dar ce să mai vorbim! Trebuia neapărat să-i văd pe cei răniţi, să-i mai întâlnesc o dată, să mă uit în ochii lor, să le strâng mâinile pentru a afla dacă, în sfârşit, mă „vindecasem”, dacă eram în stare să le urez: „Noroc bun, băieţi, şi însănătoşire grabnică!”, să fac stânga împrejur, să mă sui în primul tren şi să mă întorc acasă. Trebuia să retrăiesc încă o dată prin ei operaţiunea la care

participasem şi să pricep bine, să-mi bag bine în cap că toate zarurile „jocului de-a războiul” erau trucate. Eram sigur că, după vizita la spital, aveam să-mi fac bagajul şi să plec.

Piloţii de elicoptere din Vietnam povesteau că simţeau mereu alături de ei sufletele morţilor pe care-i transportaseră. La fel se întâmplă cu cei care mor lângă tine: îţi intră în trup, te simţi legat de ei ca şi cum ai încheiat un pact pe care n-ai cum să-l mai anulezi. Nenorocita aceea de operaţiune militară avusese loc într-o scară. În faţa noastră se afla JNA, armata iugoslavă. Noi primisem misiunea să ne infiltrăm în liniile sârbilor, respectând strict învăţămintele militare ale lui Mao Zedong: „pândeşte, loveşte, dispari”... Cu alte cuvinte, trebuia să le provocăm sârbilor maximum de pierderi, apoi, nevăzuţi, nevătămaţi, să ne întoarcem la bază, să bem un pahar de tărie ca să sărbătorim noua victorie! Iugoslavii nu erau obişnuiţi cu asemenea atacuri-fulger, aşa că nu ne era frică. Numai că am avut ghinion – ghinion cu carul...

Ne împărţiserăm în două grupuri: unul asigura acoperirea, celălalt avea misiunea să se infiltreze în liniile inamicului pentru a distruge un tanc. În aparenţă, nimic extraordinar. Efectuaserăm o recunoaştere cu o zi mai înainte. Trebuia să străbatem un lan de porumb care se întindea cât vedeai cu ochii. Urma deci să înaintăm în câmp deschis, protejaţi doar de ruinele unor case izolate, aflate între cele două sate. Era locul ideal în care puteai trece în lumea drepţilor cu maximum de viteză! Ne bazam însă pe baftă. Ne-am apropiat cât am putut mai mult de sârbi. Am văzut tancul, sau mai bine zis doar turela, căci era îngropat în pământ. Blestemata asta de operaţiune militară nu se putea desfăşura decât noaptea.

Grupul din dreapta alesese calea cea mai directă, prin centrul frontului, traversând câmpul minat. Trebuia sondat pământul cu baioneta, tăiate firele minelor şi evitate tot felul de alte capcane periculoase, pe care nici cel mai bestial dintre braconieri n-ar fi îndrăznit să le monteze. Băieţii urmau apoi să pătrundă în tranşeele inamicului, să

se apropie de adăpostul unde se aflau santinelele, să arunce înăuntru patru grenade, timp în care noi trebuia să distrugem tancul. Asta era tot! Numai că lucrurile nu s-au petrecut chiar aşa! Ai noştri, care nu se aşteptau să dea nas în nas cu sârbii, au nimerit taman peste santinele, în timp ce schimbau garda! Primii doi sârbi au fost omorâţi, apoi a început dezastrul.

Miliţienii cetnici erau înarmaţi cu mitraliere, iar una de 12,7 se afla instalată pe tancul pe care trebuia să-l distrugem. Puteţi să vă imaginaţi o acţiune de comando desfăşurată noaptea? Şuieratul gloanţelor, fulgerele trasoarelor şi soldaţii care urlă, fără să vadă nimic, alergând înnebuniţi în toate direcţiile? Adevărate scene de groază!

În pofida faptului că a fost surprins de santinele, grupul s-a descurcat destul de bine, reuşind să distrugă adăpostul sârbilor cu lansatorul de rachete. Mitraliera de 12,7 de pe tanc continua să tragă sub cerul aprins de rachetele luminoase. Îi vedeam pe cei cinci luptători ai noştri ca în plină zi: erau speriaţi de exploziile grenadelor, de sutele de trasoare. Căzuseră în cursă ca într-o imensă pânză de păianjen.

N-am aflat niciodată de ce nu s-au întors pe calea pe care o deschiseseră, prin câmpul de mine. Au fost împiedicaţi s-o facă, ori pur şi simplu s-au rătăcit şi n-au mai găsit-o? Au murit. Au călcat pe mine. Blestemată invenţie, minele astea! O bombă legată de un fir în care-ţi prinzi piciorul, şi explozia se declanşează, sare totul în aer, bubuie şi rade totul jur-împrejur. În grup erau numai străini: un american, trei nemţi, un elveţian, un francez, un australian şi un englez, Jo, care era şeful! Venise tocmai din Filipine. Făcuse parte din SAS, având la activ două stagii în Irlanda, colindase tot globul, apoi se stabilise în insula Mindanao... O figură! Scund de înălţime, aproape pitic, Jo avea pielea foarte închisă la culoare. Pe cap i se înălţa o claie de păr creţ, iar barbişonul îi dădea un aer de nobil spaniol. N-avea nimic din înfăţişarea unui militar... Era genul de tip în buzunarele căruia nu găseşti niciodată un ban, care, cu siguranţă intrase în Iugoslavia cu Orient-

Expresul ca pasager clandestin. Avea un caracter al naibii de dur şi vorbea despre el la persoana a treia. Complicat individ! Era obsedat sexual şi numai după o bună bucată de vreme am priceput că se referea la el când vorbea despre *the international pervert*. Cum se ivea un moment liber, începea să-şi cerceteze îndelung organul, pentru că, de îndată ce ne opream în vreo localitate, prăpăditul se şi umplea de sculament. L-am poreclit *travelling disease* şi-l apostrofam cu vorbe ca: „Băi, ruşinea junglei!”

În noaptea aceea, Jo se depăşise pe sine: îl ajutase pe un neamţ, cu genunchiul zdrobit de un glonţ, să ajungă până la liniile noastre. Cred că nimeni în afară de el n-ar fi dat dovadă de asemenea curaj. Dopat să fi fost, şi tot n-ar fi acţionat mai rapid şi cu mai multă temeritate. După ce l-a adus pe neamţ, s-a dus să-i salveze şi pe ceilalţi... dar a călcat din nenorocire pe o mină!

Ne aflam în flancul stâng. Vedeam mitraliera de 12,7 trăgând foc continuu. Sârbii se năpustiseră în lanul de porumb. În plină noapte, era o adevărată plăcere să ocheşti tancul. Am tras trei rachete: tancul a amuţit definitiv. Se auzeau strigăte. Ştiam că se petrecuse ceva, dar, pentru că nu vedeam nimic, nu puteam înţelege ce se întâmplase. Era imposibil să ajungem la ai noştri prin tranşeele sârbilor. Trebuia să ne întoarcem mult în urmă, până la linia frontului nostru, apoi să apucăm pe calea deschisă de camarazi prin câmpul minat. Toţi luptătorii noştri, în afară de Jo şi de neamţ, căzuseră. Croaţii trimiseseră deja şase oameni care se străduiau să-i scoată de-acolo. Nu ştiam ce se întâmplase cu băieţii doborâţi la pământ, la două sute de metri în faţa noastră, pe linia frontului sârbesc. Trăiam într-o tensiune îngrozitoare. Am fi vrut să ne recuperăm răniţii, dar nu puteam trimite orbeşte oameni să intre în liniile frontului sârbesc. Se auzeau urlete din toate părţile. Răniţii ne implorau să venim să-i salvăm. Dar trebuia să calculăm, să cântărim riscurile, să vedem de câţi oameni aveam nevoie ca să cărăm răniţii şi de câţi să ne acopere. Nu se puteau sacrifica patruzeci de oameni pentru şase, chiar dacă era vorba de cei mai buni prieteni ai noştri.

Luasem hotărârea să acţionez. Mă însoţea un camarad francez. Croaţii nu avuseseră curajul să avanseze până la răniţi, deoarece nu erau soldaţi ai trupelor speciale ca noi şi nu aveau obişnuinţa să intre în liniile inamice, iar ideea de a se apropia prea mult de sârbi îi înspăimânta. Am pornit împreună cu francezul, târându-ne pe burtă până la răniţi, şi tot aşa ne-am întors, împingându-i sau trăgându-i după noi. Unul dintre ei reuşea totuşi să meargă, cu toate că avea şoldul sfârtecat. Deşi aflaţi în stare de şoc, şiroind de sânge, unii sunt în stare să facă lucruri incredibile: să fugă ca la curse, să escaladeze ziduri, să traverseze fluvii înot. Frica de a nu cădea în mâinile inamicului e mai puternică decât durerea. Din grup făcea parte un scoţian, care leşinase... La spital i s-a amputat un picior. Un om curajos, un adevărat *sniper*...

A căra răniţi târându-te pe brânci, a încerca să te strecori sub ploaia de gloanţe – fiindcă numai în asemenea locuri blestemate sunt răniţi – este îngrozitor. Furioşi de cele întâmplate în noaptea aceea, sârbii deschiseseră din nou focul asupra noastră. Parcă eram în infern! Răniţii urlau şi, Doamne, ce grei erau! Trecuseră mai bine de cinci ore de când ne aflam în acel iad, eram epuizaţi şi totuşi, trebuia să ducem răniţii care nu conteneau să se vaiete şi să se încovoaie de durere. Ne era frică şi de croaţi care, din greşeală, ar fi putut să ne împuşte... Trimiseserăm un soldat să-i anunţe că eram pe cale de întoarcere.

Mă aflam alături de Jo în salvarea care, sub o ploaie de gloanţe, se îndrepta în goană nebună spre spital, gata să se răstoarne la fiecare cotitura a drumului. Începuse din nou să urle de durere... Îl ţineam de mână...

Complicat mai era nenorocitul ăsta de război! Declanşaserăm operaţiunea din noaptea aceea fără aprobarea statului-major şi presimţeam că multe necazuri aveau să se abată asupra capului nostru din cauza asta... Tone de rapoarte de completat, desfiinţarea unităţii noastre şi poate chiar puşcăria. De mai multe zile primiserăm ordin să nu replicăm atacurilor, cu toate că sârbii continuau să bombardeze oraşul. Trebuia să stăm pregătiţi, cu arma la

picior! Zi de zi înregistram alţi morţi, dar trebuia să ne prefacem că nu-i vedem. „Raţiuni politice, *boys*” – ne-a spus comandantul. Atacaserăm şi alteori fără aprobare şi nu avusesem probleme, aşa că am crezut, ca şi atunci, că norocul avea să fie de partea noastră…

După orele cumplite pe care le trăiserăm, nici un duş fierbinte, nici cea mai frumoasă dintre fete n-ar fi reuşit să topească fiorul de gheaţă care ne încremenise sângele în vine. Ne aflam parcă aruncaţi undeva într-o altă lume, din care întoarcerea în lumea normală părea imposibilă. Aveam sufletele împietrite de groază… Frica îl transformă pe om în neom.

Spitalul din Vinkovci, bombardat de zeci de ori, era complet distrus. Operaţiile se făceau în subsol, pe mese de bucătărie, printre saci plini cu nisip. Oricare dintre doctorii din acest spital ar putea scrie într-o zi o carte intitulată *Doctor în Vinkovci*, cu nimic mai prejos decât *Doctor la Dien Bien Phu*. Abia când am intrat în spital mi-am dat seama cum arătam după noaptea aceea de groază: ne vedeam în privirea infirmierelor ca într-o oglindă. Eram murdari, sleiţi de puteri şi aproape toţi răniţi. Eram plini de sânge. Nu se mai ştia exact cine era rănit şi cine nu. Doctorii au insistat să mă întind pe o brancardă. Le-am râs în nas şi i-am întrebat dacă nu cumva luaseră ceva la bord. Îi mira faptul că vorbeam în germană, în spaniolă, în engleză… Sărmanul Jo,
avea piciorul zdrobit şi ne implora să jurăm că-i facem praf pe toţi cetnicii… Era ca-n filme!

Şi în timp ce toţi se hlizeau, ne-am dat seama că neamţul, pe lângă schija pe care o avea în genunchi, mai avea şi o rană serioasă la braţ, care-i era sfârtecat de la umăr până la cot. Comandantul Jelenic era cu noi. M-a privit îndelung, apoi m-a întrebat: „Ce facem?” Doar noi doi nu eram răniţi. Am ridicat din umeri şi am hotărât că nu aveam altceva mai bun de făcut decât să mergem să ne culcăm.

De săptămâni întregi trăiam claie peste grămadă în pivniţele unor casc rămase cât de cât în picioare pe linia

frontului, strânşi unii într-alţii ca sardelele într-o cutie. Ne povesteam întâmplări din timpul războiului sau vorbeam despre ce va fi după război, ca să ne ridicăm moralul.

În acea noapte, când am ajuns în pivniţa care ne servea drept dormitor şi când am văzut paturile goale ale camarazilor noştri, mi-a venit să fug. Din fericire însă războiul are şi ceva bun în el: nu poţi face tot ce-ţi trece prin cap! Blestemată şi nenorocită noapte! Aş fi vrut să beau, să mă îmbăt, dar n-aveam strop de băutură; eram mort de oboseală, dar nu puteam dormi. Aveam impresia că se apropia sfârşitul, un sfârşit pe care nu-l puteam defini.

A doua zi, ne-am dus la spital împreună cu comandantul să le ducem ciocolată camarazilor. Ne petrecuserăm dimineaţa râzând din te miri ce. Parcă dăduserăm în mintea copiilor. Pe front încerci, pe cât poţi, să nu fi serios, cauţi să-ţi însuşeşti nepăsarea supraomului. Ne prosteam, parafrazând. *Din Stop the war in Croatia, give peace a chance*", am făcut „*Don't stop the killing în Croatia, give war a chance*" şi altele asemănătoare! Am scris chiar pe dărăpănătura în care ne adăposteam: „*UN, go home!*"... Râdeam ca idioţii! Toţi, în afară de civili. Civilii, se ştie dintotdeauna, ăştia au încurcat bunul mers al războiului!

La Karlovac, Crăciunul a fost o adevărată sărbătoare, şi asta graţie armatei federale care s-a străduit din răsputeri să ne înzestreze cu întreaga gamă de proiectile şi muniţii. Ca peste tot în Europa, gerul se înmuiase. Nu mai ningea, ci ploua. Numai că la noi ploua cu rachete, obuze şi gloanţe.

Locuitorii dispăruseră. Brazii împodobiţi de Crăciun rămăseseră încremeniţi pe trotuare, în balcoane... Kilometri de străzi fără un trecător, doar moloz, cărămizi şi urletul vântului prin găurile căscate în zidurile caselor năruite. Ne aşteptam mereu să auzim din spatele unei grămezi de saci de nisip vocea vreunui jandarm care să ne îndemne să ne ascundem sau să ne îndepărtăm cât mai repede de această lume nebună. În zece secunde izbucneau două-trei explozii. Doar cei care se lipeau de ziduri sau avansau cocârjaţi mai

aveau o şansă de a trăi. Plecai dintr-un loc, apoi te întorceai, nu după multă vreme, şi vedeai că între timp un mortier făcuse într-un zid o gaură cât un hău. Biserica fusese bombardată de vreo treizeci de ori: nu scăpaseră nici sala de festivităţi şi şcoala. Încă de dimineaţă, spitalul fusese supus unui tir puternic. Doctorii îşi coborâseră răniţii în subsol, în încăperile în care se afla morga, aproape cu totul scufundate în beznă. Nu se mai ştia cine trăieşte şi cine nu... Dintr-un ungher se înălţau urletele disperate ale unul soldat. Dimineaţa, din greşeală, în timp ce dormea, infirmierii îl închiseseră cu încă doi morţi într-o ladă frigorifică.

Panica şi haosul puseseră stăpânire pe oraş. Locuitorii nu mai ieşiseră de două săptămâni din adăposturi. Negustorii trăseseră peste vitrine obloane de fier – gest inutil, căci acestea nu erau decât nişte firave obstacole în calea obuzelor devastatoare. Se întrerupsese lumina, apoi fusese închisă apa. Fulgerele exploziilor luminau colţi de ruine, resturi de case... Pentru noi, războiul îşi urma cursul, cu alarmele aeriene de cincisprezece ori pe zi, cu bombele care cădeau pe rezervoarele de benzină şi pe uzinele de la periferie, cu dansul aproape neîntrerupt al vehiculelor Crucii Roşii încărcate până la refuz cu braţe, cu picioare, care uneori atârnau peste ferestre. Dacă vreun obuz nimerea o astfel de ambulanţă, reconstituirea cadavrelor devenea un fel de puzzle macabru, un joc înnebunitor, care îţi tăia pofta de mâncare pentru multă vreme. În cazurile de urgenţă nu mai aveam timp să reconstituim corpurile, şi atunci le aruncam la grămadă în saci: mâini peste mâini, picioare peste picioare... Numai că se întâmpla mereu să se rătăcească o mână sau un picior, pe care a doua zi şi le disputau aprig puştii din zonă, încingând cu ele partide de fotbal. Mirosul de cadavru pârjolit de explozii se imprimase atât de puternic în uniformele noastre, încât chiar şi atunci când ajungeam la Zagreb şi profitam de o cameră de hotel ca să ne îmbăiem şi să ne lungim goi pe pat, în speranţa de a putea petrece o noapte de somn adânc departe de front, el ieşea din dulap şi ne purta încă o dată la locul în care n-

am fi vrut să ne fi aflat niciodată sau să ne mai fi întors vreodată.

Karlovac, Pakrac sau Vinkovci ne aminteau de *New York 1997*, de *Mad Max*, de *Ultima luptă* – filme ştiinţifico-fantastice cu oraşe răvăşite de războaie sau epidemii, care îţi lăsau impresia că erai ultimul supravieţuitor al unei lumi dispărute într-un sfârşit apocaliptic. Nici o maşină pe străzi, nici un chip în spatele vreunei ferestre, nici un semn de viaţă îndărătul uşilor, al sacilor de nisip din posturile de observaţie sau al găurilor de aerisire ale pivniţelor. Oamenii se ascundeau departe de orice deschizătură pentru a putea evita suflul bombelor şi traiectoria schijelor razante. Nici un zgomot, nici o şoaptă. Nimic! Nimeni pe care să-l poţi striga sau iubi. Viaţa se retrăsese sub pământ, în canale, în pivniţe, în care se târâiau, resemnate, fiinţe fantomatice. Plini de dezgust şi teamă, ne purtam paşii deasupra acestei lumi subterane, care ne putea absorbi în orice moment. Supravieţuitorul ieşit la suprafaţă semăna cu o arătare. Cu oarecare umor negru, gardiştii îi porecliseră „Ciupercile”, din pricina tenului lor alb-cadaveric şi a capetelor mari, care se bălăngăneau pe gâturi supte şi uscate. Şi totuşi, scheletele acestea străvezii continuau să trăiască! Puteau să stea nemişcate câte trei săptămâni, întinse pe rogojini, păzind cu ferocitate trei cutii de conserve şi o jumătate de conopidă… Făceau chiar şi copii. Rânjind ironic, viaţa îşi asigura continuitatea…

Din adâncurile ascunzătorilor subterane în care se adăposteau, refugiaţii numărau tăcuţi exploziile care zguduiau oraşul, încercând să ghicească în ce loc cădeau bombele. Iar dacă unul dintre ei ieşea din adăpost în căutarea unei bucăţi de slănină sau a unui codru de pâine, cei rămaşi discutau despre întoarcerea puţin probabilă a celui plecat, avansând sinistre prezumţii…

Afară, se patrula pentru prevenirea eventualelor infiltrări ale inamicului, operaţiune epuizantă şi lipsită de interes aparent, cu toate că ştiam prea bine că localitatea Karlovac reprezenta un obiectiv de primă importanţă pentru sârbi. Aveam veşti proaste. Rând pe rând, oraşele

croate atât de râvnite de sârbi deveniseră ţinta tunurilor armatei sârbo-federale. După distrugerea Vukovarului şi a blocadei la care au fost supuse localităţile Osijek, Vinkovci, în Slavonia Orientală, Dubrovnik, Zadar, Split, pe Coasta dalmată, venise rândul oraşelor Pakrac, Nova Gradiska, Valpovo, Čakovec, Pokupsko, Gorice, Sisak şi Karlovac să îndure atacurile cetnicilor. Şi din Sud, dinspre munţii Bosniei, ne veneau veşti proaste.

Tancurile JNA încercuiseră satele musulmane, iar notabilii erau arestaţi şi trimişi către destinaţii necunoscute. Civilii se înarmau...

La Belgrad, manifestaţiile naţionaliste deveneau din ce în
ce mai înfierbântate. O mulţime tot mai numeroasă cerea, după dezmembrarea Croaţiei şi a Bosniei-Herţegovina, crearea unui stat sârb. Dar ceea ce părea de necrezut era că fanaticii sârbi acţionau sub impulsul certitudinii că duceau un război de eliberare. În Europa, reprezentantul secretarului general al Naţiunilor Unite, Cyrus Vance, continua, sub privirea binevoitoare a lui Miloševič, să se deplaseze de la o capitală la alta în căutarea unei soluţii pentru stingerea conflictului, timp în care armata federală şi miliţia sârbă îşi continuau ofensiva contra trupelor adverse, lipsite de orice dotare.

Karlovac era în centrul ofensivei sârbeşti. Se afla la serviciul de relaţii cu publicul al Ministerului Informaţiilor croate o femeie extraordinară, doamna Vera Scarletico, pe care străinii care trecuseră pe la biroul ei o porecliseră „Starlette”. Era foarte bine informată. Prin faţa ochilor ei defilau, zi de zi, toate rapoartele referitoare la activităţile de pe front ale Gărzii naţionale croate, la manevrele armatei federale, precum şi la toate demersurile croaţilor şi sârbilor. Ştia să formuleze excelente sinteze ale tuturor acestor informaţii. La sfârşitul anului, când toată presa prevestea de Crăciun o încetare temporară a ostilităţilor, ea ne-a spus: „Dacă vreţi să faceţi sport, duceţi-vă la Karlovac.”

Pentru comandantul oraşului Karlovac, ofensiva sârbă

devenise o certitudine. Ocuparea oraşului permitea Belgradului să impună cele mai incredibile revendicări: anexarea extremităţii Slavoniei Orientale, adică a oraşelor Vukovar şi Osijek, precum şi ocuparea oraşului-port Dubrovnik sub pretextul necesităţii de a avea ieşire la Marea Adriatică.

Un armistiţiu urma altui armistiţiu, numai că nici unul nu apuca să fie semnat. Al treisprezecelea armistiţiu a fost cel din 15 noiembrie. Cel de-al paisprezecelea, cel din 23 noiembrie, a fost în fine semnat de Tudjman şi Miloševič la Geneva, sub auspiciile ONU. Nici Vance şi nici Perez de Cuellar nu se arătau prea optimişti, şi pe bună dreptate.

De la începutul lunii decembrie, Croaţia a fost antrenată într-un război total. Barbara Hendricks a cântat la Dubrovnik în noaptea Sfântului Silvestru *Jubilate Exultate*, de Mozart. Dar ce putea oare schimba un concert? Sârbii puseseră stăpânire pe cât mai multe teritorii, şi asta înaintea datei de 15 ianuarie, data-limită aleasă de europeni pentru recunoaşterea oficială a Sloveniei şi a Croaţiei.

Patrulam sub povara acestor gânduri, înaintând încet, pândind şuieratul obuzelor, gata în orice secundă să ne aruncăm la pământ. Uneori, fugeam cât ne ţineau picioarele, încercând să ne îndepărtăm cât mai mult de detunături, sărind peste moloz, gunoaie, peste resturile de material militar împrăştiate pe străzile pustii, stăpâniţi de demoralizanta convingere că aparţinem unei armate-fantomă.

Au fost mulţi morţi printre civilii din Herţegovina – bosniaci, dar şi sârbi – căci moartea nu alege. Aceleaşi acte de sălbăticie s-au comis de către ambele părţi. Era la începutul războiului, când încă nu era totul bine organizat. Atunci s-au petrecut adevăratele masacre, fiindcă satele erau pline de civilii care nu reuşiseră încă să se refugieze. Se intra în curtea omului cu furca, gospodarul ieşea să vadă ce se întâmplă, colţii de metal ai uneltei ucigaşe îi sfârtecau pântecele, nevestei şi copiilor rezervându-li-se aceeaşi

soartă. Uneori se intra în ogradă cu puşca de vânătoare, procedeul dovedindu-se a fi mai eficient, căci toată familia pierea secerată de gloanţe în câteva clipe.

Bosnia-Herţegovina este alcătuită dintr-un mare mozaic de regiuni sârbeşti, croate şi musulmane. Peste tot se afla însă câte un sat care diferea de satele învecinate din zonă şi care forma o pată în peisajul etnic. Masacrele s-au comis încă de la începutul războiului. Nici un cătun nu a scăpat nevătămat, nici un sat n-a fost ocolit de mârşava încăierare! Civili se năpusteau asupra altor civili, cu sălbăticie şi cu ură, ucigând cu un sadism şi o ferocitate greu de imaginat. Nu era vorba de soldaţi sau de miliţieni, ci de ţărani înarmaţi cu furci, cu cazmale…

Ne străduiam să diminuăm dezastrul, să facem ordine în această harababură de nedescris. Uneori ne trezeam în mijlocul unor coloane de refugiaţi – femei, copii, bătrâni –, care nu mâncaseră de zile întregi şi care fuseseră bombardaţi şi mitraliaţi… Ne era ruşine, ruşine pur şi simplu că eram militari şi că aveam ce mânca. Nu cumva tocmai uniformele noastre se aflau la originea calvarului lor?

Cât de cumplit putea să fie însă pentru familiile mixte: tata sârb, mama croată, sau invers! Căsnicii spulberate, copii în căutarea unei identităţi, sfâşiaţi între tată şi mamă… Îi reperam instantaneu. Totul era atât de complicat, încât preferam să-i evităm…

De obicei, militarii se căznesc să uite războiul, fac haz de el, bravează cu surâsul pe buze, căci altfel ar înnebuni. În război, toţi se prind în „jocul de-a moartea”, joc cu dublu sens, deoarece sfidarea morţii nu exclude acceptarea ei. Când întâlneşti însă civili, îţi dai seama că războiul nu înseamnă numai operaţiunile de hărţuire, tirul asupra transeelor în timpul nopţii sau acţiunile de recunoaştere. Războiul se trăieşte în spatele frontului, în incomensurabilele nenorociri, în cumplitele suferinţe şi neputinţe ale civililor. Militarul râde! Ce altceva poate face? Încercam şi noi să râdem atunci când mergeam la spital să

ne vizităm prietenii răniţi. Vrând să le menţinem moralul cât mai ridicat, le duceam prezervative şi glumeam: „Bă, da' bâftos mai eşti, tăticule!! Ia uite unde era eroul!! Râzi, ai?"

Se întâmpla uneori să ne aflăm în spital când se aduceau noi răniţi. Am văzut odată cum era transportat pe o brancardă un tânăr soldat mutilat, care ţipa şi plângea în hohote... Acelea sunt momentele în care până şi celui mai dur dintre soldaţi îi îngheaţă surâsul pe buze... Săgetând sufletele cu încărcătura lui de durere, războiul îşi arată adevărata faţă. Orice magie se spulberă şi te izbeşti cu duritate de cruda şi sinistra realitate. Stăteam amuţiţi şi nemişcaţi lângă prietenul rănit, întins pe patul de spital, şi privirile ni se pierdeau în privirile lui... Ne luam la revedere în tăcere şi apoi plecam abătuţi. Ne întorceam la mizerabila şi crâncena noastră treabă. Ce altceva puteam face?

La începutul războiului am fost martorii unor masacre incredibile, comise în acele locuri denumite *no man's land* [*]. Familii întregi au fost omorâte. Cadavrele zăceau pe pământ, în curţi, în faţa caselor, pe drum. Nu era rezultatul vreunei acţiuni de comando, ci opera sârbilor, care răseseră casele din temelii, spulberându-le bieţilor oameni orice speranţă de viaţă. Bătrâni, tineri, bărbaţi, femei, animale – totul trecuse prin tăişul armelor. Ororile înfricoşătoare pe care le-am văzut într-o zi în curtea unei şcoli nu le vezi nici în înspăimântătoarele tuneluri ale „trenuleţelor-fantomă" din marile parcuri de distracţii. Sârbii spânzuraseră sau răstigniseră tot ce le căzuse în mână: găini, cârtiţe, câini, porci... Pe jos zăceau împrăştiate seringi goale... De câte ori treceam pe lângă aceste adevărate împărăţii ale morţii, camaradul nostru Jo repeta obsesiv: *Madness*!" Cu trabucul prins între degetul gros şi arătător, se uita cu ochii măriţi de revoltă şi de dezgust la cadavre şi repeta: „*Madness*! *Madness*!" Un combatant din tabăra inamicului îşi făcuse în scurt timp o serioasă reputaţie de mare specialist în tot felul de crime. Se numea Zeljko Razjatovič Arkan. Fusese

[*] Termen care desemnează terenul dintre două poziţii adverse sau dintre demarcaţiile graniţelor a doua teritorii (engl, în orig.) (n. red.)

şef al suporterilor unei echipe de fotbal din Belgrad şi devenise apoi adept al militantismului cetnic.

Civilii! Rar le întindeam mâna, şi cu atât mai puţin copiilor. Când priveam copilele şi băieţeii aceia nevinovaţi şi
atât de nefericiţi, se declanşau în noi adevărate procese de conştiinţă. Întorceam capul, făcându-ne că nu-i vedem; trebuia să fim duri, pentru a putea îndura cruzimile războiului. Poveşti cu copii căsăpiţi, cu cadavre de copii violaţi auziserăm destule înainte de război. Poate tocmai datorită unor asemenea triste relatări ne aflam acum pe front, cu arma în mână. Acum, că ne înrolasem, nimic nu trebuia să ne mai înduioşeze, altfel ne pândea nebunia sau ştreangul. Civilii ne priveau cu profundă resemnare, iar nouă ne venea să intrăm în pământ de ruşine. Încercam să părem indiferenţi, fluierând melodii învechite – *La Madelon*, *Les Africains* sau *Les Lansquenets* –, numai că nu se găsea şi un al doilea să fredoneze aceeaşi melodie! Ajunseserăm la performanţa de a putea râde de un prieten care nu mai avea un braţ sau de un sârb pe care tocmai îl împuşcaserăm... dar, Doamne, cum poţi oare râde de o copilă care-şi ţine intestinele cu degetele? Dacă te lăsai impresionat, erai pierdut, nu-ţi mai rămânea altceva de făcut decât să te îmbeţi criţă şi să-ţi tragi un glonţ în cap!

Civilii răniţi pe care-i vedeam în jurul nostru ne înspăimântau mai mult ca sârbii. Ne inspirau o frică îngrozitoare! Nu pentru că ne gândeam la ei – sincer vorbind, nimeni nu avea timp să se lase înduioşat de soarta lor –, ci pentru că ne gândeam la noi, la sănătatea noastră mentală, la moralul nostru. Să nu uităm că în fiecare om zace, în stare latentă, superstiţia, şi era atât de nedrept ca civilii să fie omorâţi, încât sfârşeam prin a crede că, în virtutea unei dreptăţi imanente, ne aşteaptă şi pe noi aceeaşi soartă.

În primele săptămâni de la sosirea noastră pe front, mergeam des la spital să ne vizităm prietenii răniţi. Pe drum însă întâlneam mereu civili într-o stare atât de jalnică,

încât ne copleşeau valuri de mustrări de conştiinţă. Aşa se explică faptul că am renunţat să mai mergem la spital şi ne încurajam camarazii răniţi, urându-le însănătoşire grabnică, prin telefon.

La Zeric luaserăm într-o zi prizonieri doi ţărani care aparţineau miliţiei cetnice. În realitate, se predaseră. Erau două brute încălţate cu bocanci scâlciaţi, îmbrăcaţi cu cămăşi în carouri, croite dintr-o pânză grosolană, peste care purtau veste de in. Nu aveam posibilitatea de a-i ţine prizonieri şi nici nu ne puteam irosi timpul în interviuri inutile. Cine erau ei, de fapt? Doi neciopliţi care se înrolaseră doar pentru că nutreau ferma convingere că vor câştiga războiul. Am fi putut să-i dezarmăm şi să-i lăsăm să plece, sau am fi putut să-i transferăm într-un lagăr de detenţie, numai că prăpădul pe care sârbii îl făceau în sate, cruzimea lor, atrocităţile comise ne schimbaseră concepţia despre modul în care trebuia să-i tratăm pe cei capturaţi. Camarazii croaţi voiau să-i omoare... Dovezi despre atrocităţile pe care miliţiile sârbeşti le comiseseră aveam din plin.

Cu toate că le făcuseră croaţilor numeroase promisiuni de neagresiune, sârbii nu se ţinuseră de cuvânt. Din ziua în care blindatele JNA intraseră în sat, sârbii, simţindu-se tari pe poziţie, nu încetaseră să distrugă gospodăriile ţăranilor. Familii întregi au fost exterminate. Masacrul luase proporţii nemaiîntâlnite. Sătenii nu conteneau să ne relateze fapte de o cruzime cutremurătoare; fotografii înfricoşătoare le însoţeau spusele. Brutarul din sat murise sufocat: îi băgaseră capul în aluat. Învăţătorul care, ani de zile, văzuse perindându-se pe băncile şcolii atâţi elevi, printre care şi actualii combatanţi sârbi, a fost spânzurat împreună cu elevii săi de copacii din curtea şcolii. Părinţii victimelor au fost aduşi cu forţa ca să dea jos cadavrele copiilor, care atârnau pe ramuri ca şi cum ar fi fost cadouri agăţate în pomul de Crăciun. Vii şi morţi erau sfârtecaţi în explozii de grenadă...

Pentru noi, greul abia urma să înceapă. L-am găsit pe unul de-ai noştri, un voluntar neamţ, răstignit pe poarta

unui hambar din apropierea satului. Sârbii veniţi de la Zeric îl răstigniseră de viu. Asemenea fapte sădesc în suflete dorinţa de răzbunare şi, desigur, nu pledau în favoarea celor doi prizonieri. N-aveau nici o şansă de a scăpa cu viaţă. Mi-am zis deci că, pentru ei, cel mai bine ar fi fost să aibă parte de o moarte fulgerătoare. Eu eram şeful, aşa încât eu trebuia să duc la îndeplinire greaua misiune. Le ordonasem să stea întinşi la pământ, cu faţa în jos, cu mâinile la ceafă. Se supuseseră fără să fie nevoie să-i lovim sau să urlăm la ei. Eram aproape calm. Respiram normal, încercând să nu mă gândesc la ceea ce urma să fac. Mă uitam la ei, dar parcă nu-i vedeam. Trebuia să-mi adun toată energia, s-o dirijez către mâini şi să le stăpânesc tremuratul pe Kalaşnikovul pe care-l strângeam cu putere. Croaţii grupaţi în jurul meu aşteptau. Poate şi cei doi sârbi. Am ridicat arma, am ochit şi am tras două gloanţe, unul în fiecare cap. A mers repede! S-ar putea ca într-o zi cineva să spună că sunt un nemernic. Pe front însă a împuşca un individ nu şochează pe nimeni. E ceva obişnuit. Seara i-am povestit unui australian ce făcusem în acea zi. „Ei, *Frenchie*, în ce rahat am intrat! Nu ieşim noi nemânjiţi de-aici!” – a remarcat el.

Apoi a urmat ofensiva asupra oraşului Zeric. În ajun se trăsese mult şi dimineaţa mirosea încă a fum. În depărtare, mult în afara satului, se auzeau împuşcături, dar nu se ştia cine în cine trăgea. Acolo unde ne aflam era atât de multă linişte, încât aveam impresia că morţii care zăceau pe drum picaseră din cer. Unul dintre ei căzuse peste bicicleta lui. Iarba ce creştea pe marginea şanţului ardea pe alocuri ca şi cum luase foc singură. Nici urmă de sârbi. Dispăruseră încă de pe la jumătatea nopţii.

Aveam misiunea să evaluăm pierderile înregistrate de inamic şi să-i cărăm pe eventualii noştri răniţi în spatele frontului. Dintr-odată am văzut un individ care înainta pe acest funest drum. Era singur. Avea vreo patruzeci de ani, purta uniformă şi, cu puşca pe umăr, păşea printre cadavre, cu un aer total absent. Apariţia lui ne-a umplut de mirare. Ce căuta singur pe drumul ăsta nenorocit, în bătaia puştilor

noastre? Păşea cu indiferenţa unui drogat. Ingurgitase oare în dimineaţa aceea omletă cu ciuperci halucinogene? Ajungând în dreptul mortului căzut peste bicicletă, s-a oprit, apoi s-a aplecat asupra trupului neînsufleţit. În acel moment, i-am văzul epoleţii: era poliţai sârb. Mă uitam la el, dar nu-mi venea să-mi cred ochilor. Visam?. Eram oare scufundat într-unul dintre acele vise urâte care te urmăresc când treci prin perioade de mare solicitare nervoasă, sau eram treaz? Nu mai ştiam… Ce puteam face să mă conving că nu visam: să fac pipi în pantaloni, să-mi muşc buzele? Eram atât de obosiţi în aceste ultime săptămâni de operaţiuni militare, încât nu mai ştiam când eram treji sau când dormeam…

Soldatul continua să înainteze cu arma pe umăr. Nu ştiam ce era mai bine să fac: să-l împuşc ca pe un iepure, să-l las să plece sau să-l interpelez… În spatele meu un croat întrebă, întorcându-se către ceilalţi: „Îl cunoaşte careva?” Soldatul sârb începu să se învârtească în jurul mortului ca şi cum ar fi căutat ceva pe jos. John întrebă: „Ce facem?” Atunci mi-am dus puşca la umăr, am îndreptat-o spre el şi, prin cătare, mi-am plimbat privirea de la cap la inimă şi de la inimă la cap ca să fiu sigur că atunci când voi apăsa pe trăgaci n-o să-l ratez. Nu mă grăbeam, aveam tot timpul, omul aflându-se la mai puţin de o sută de metri de noi… Îl ţintisem, dar nu-mi venea să apăs pe trăgaci. Englezul mi-a strigat aproape poruncitor: „*Shoot*! *Shoot him*!” Glonţul i-a zburat creierii. Părcă intrase în brânză… Ochii însă îi rămăseseră intacţi. Căzuse peste bicicletă… Părea că se odihneşte, adâncit într-un somn liniştit. Nu am aflat niciodată de ce venise să cerceteze cadavrele care
zăceau pe drum… Trecuse în împărăţia drepţilor fără să realizeze momentul plecării din lumea asta… Murise fără să ştie. Oare cine-l împuşcase? Nu mai ştiam. Uitasem…

Jelenic mi-a spus într-o zi: „Să ştii că suntem nişte nemernici. Duşmanul comite tot felul de ticăloşii, noi încercăm să nu-l imităm, dar, din nefericire, constatăm că

ne mânjim cu aceleaşi fapte murdare. Când am venit pe front, nu eram decât nişte indivizi nevinovaţi, unii mai veseli, alţii mai trişti... N-aveam pic de ură în suflete. Ce doream? Să ne facem datoria, să ne putem apăra pielea, să trăim în bună camaraderie. Frontul a făcut însă din noi adevăraţi asasini! Suntem blestemaţi! E îngrozitor!”

Prizonieri capturaţi în toiul luptelor nu existau. Lucrul era ştiut atât de o parte, cât şi de alta a frontului. Ar fi fost bine să fi existat prizonieri, adică, dacă rămâneai fără muniţie sau erai încercuit, să fi putut ridica mâinile şi să începi să ţipi: „Mă predau, mă predau...” Numai că aşa ceva se vede doar în serialele de televiziune! Pe front era altfel, şi nu trebuia să tragi vreodată nădejdea că ai fi putut să beneficiezi de statutul de prizonier.

Şi totuşi s-a întâmplat să luăm prizonieri! Erau soldaţi care obişnuiau să se predea mai înainte de a fi tras vreun foc de armă, şi asta pentru că în lugoslavia, ca şi în Corsica, toate familiile se înrudesc. Devenea chiar enervant: toţi erau veri între ei! Mereu aceleaşi unităţi militare urmau să-şi rupă spinările cărând prizonierii – unii dintre ei răniţi – până în spatele frontului, unde se făcea schimbul: văr pe văr, ca şi cum ar fi fost vorba de un schimb între membrii aceleiaşi familii. Diferenţa dintre noi şi autohtoni era că noi nu ne înrudeam cu nimeni şi că nu ştiu cum se făcea, dar cei care mureau erau în special militari din brigăzile străine. Ne cam săturaserăm. Capturam, de exemplu, un lunetist sârb. În scurt timp, el era cedat în schimbul unui lunetist croat. Şi nu trecea multă vreme şi constatam cu stupoare că fostul nostru prizonier, lunetistul sârb, se afla din nou la post, pe front, ochindu-ne şi trăgând în noi tot cu ură şi ardoare.

Se ştie că „ulciorul nu merge de multe ori la apă” şi că întotdeauna plăteşti cu propriile tale greşeli. Aveam să verific veridicitatea acestor cuvinte chiar pe pielea mea. Prima oară când am fost rănit, totul s-a petrecut ca într-un fel de vis. Ni se încredinţase în ziua aceea misiunea de a repera cel mai neînsemnat indiciu referitor la intenţia

inamicului de a porni o ofensivă împotriva noastră. Pentru asta trebuia să ne căţărăm cât mai sus, pe acoperişuri, de exemplu. Tancurile sârbilor trăgeau fără încetare. Vorbind la modul general, soldaţii croaţi, camarazii noştri, nu erau decât un fel de rezervişti fricoşi, aduşi pe front cu ultimul vagon al ultimului tren, care, de îndată ce inamicul îşi punea artileria în funcţiune, ajungeau în stare, de teamă, să intre în gaură de şarpe. Erau atât de fricoşi, încât stăteau cu toate efectele militare împachetate, gata s-o ia la picior la prima alarmă mai serioasă, aşa că tot brigăzile formate din voluntari străini urmau să ducă la îndeplinire misiunile speciale. Formam, într-adevăr, în acel moment al războiului, unităţile de elită, zece comandouri care grupau adevăraţi bărbaţi, mai toţi străini, al căror strigăt de luptă era:„Trăiască moartea!”

Stăteam călare pe o bârnă din podul unei case ţărăneşti.
O bubuitură, o zguduitură, şi de-acolo de unde eram m-am trezit brusc prăvălit la pământ cu acoperişul peste mine. Trei
zile am stat în comă.

Toţi camarazii mei au venit să mă viziteze la spitalul din Vinkovci. Unul mă sfătuia sa iau aspirină, altul îmi spunea să-mi pun comprese cu Synthol sau cataplasme cu muştar. Vizita la spital devenise o tradiţie. Mergeam întotdeauna să ne vizităm camarazii răniţi şi-i încurajam glumind: „Ai vrut să fii erou, nu? Ia uitaţi-vă cum îi lucesc medaliile pe piept! Lasă că acum te-ai lecuit!” Eu mă simţeam cât se poate de mulţumit că mă mai aflam încă în viaţă. În general, răniţii stârneau în noi stranii trăiri, căci eram în acelaşi timp invidioşi pe eroismul emanat de sângele vărsat, dar şi înspăimântaţi de ceea ne putea rezerva viitorul. Ştiam că legea probabilităţilor ne orânduia viaţa şi că, mai devreme sau mai târziu, avea să ne sune ceasul.

Simţeam uneori o nevoie imperioasă de a ne distra. Inventam atunci pariuri care mai de care mai stupide şi aiurite. Pariul cu „nimeritul”, de exemplu: câştiga cel care, într-un timp dat, era atins cel mai des de un glonţ sau de o

schijă. Atins, nu rănit. Un australian din grupul nostru bătea recordul la jocul ăsta. Am uitat cum îl chema, noi îl porecliserăm „Dundee crocodile” pentru că, înainte de a veni pe front, fusese vânător de crocodili. Pentru el, toţi sârbii erau „crocodili”. De câte ori se întorcea dintr-o misiune, ne zicea: „Azi, iar am împuşcat un crocodil… şi era cât pe ce să-i iau gâtul şi unuia mai barosan… avea şapcă şi avea o barbă, uite-aşa!” Australianul ăsta avea o baftă nemaipomenită, fiindcă se trezea mereu cu un glonţ sau cu o schijă ba în tocul cizmei, ba în încărcătorul sau în crosa Kalaşnikovului şi câştiga mereu pariul. Era un pariu dement, de-a dreptul pasionant, numai că nu avea nume, aşa că ne-am hotărât să-l botezăm. S-a propus „Ruleta rusească”. Nu, au zis unii, pentru că denumirea aceasta ne evoca prea mult numele slav de „cetnic”, şi astfel influenţaţi de atmosfera anglo-saxonă care domina grupul nostru de voluntari, am hotărât, într-o bună zi, votând prin ridicare de mâini, să-i spunem „*The rock around the death*”. Pur şi simplu sfidam moartea! Îi înspăimântaserăm până şi pe cei mai duri dintre croaţi!

Eu aveam vechime serioasă în inventarea unor asemenea distracţii macabre. Îmi amintesc că am sărbătorit primul

Crăciun petrecut pe front într-un sat încercuit de trupele JNA, împreună cu un ziarist cu care venisem în Croaţia. Am tras atunci o beţie cruntă. După cinci luni de plictiseală la Paris, simţeam în sfârşit că trăiesc! Se trăgea cu tunul, mirosea a lemn ars, gardiştii roiau în jurul armelor, dar şi al sticlelor de rachiu. Era Crăciun, un Crăciun european mai deosebit. Eram fericit. Mă simţeam util. Îi împărtăşeam cu multă vervă comandantului unităţii – un tip solid cu părul alb – impresiile mele de pe diferitele fronturi pe care mă înrolasem ca legionar voluntar. Eu îi vorbeam în engleză, el îmi răspundea în germană, nu prea ne înţelegeam, dar noroc cu limbajul salvator al gesturilor. Degetul gros îndreptat în sus însemna „bun” sau „prieten”, îndreptat în jos însemna „rău” sau „duşman”, lipit de gât însemna „a lichida”, „a omorî”, cinci degete răsfirate brusc însemnau

„împuşcături”, „explozii” sau ceva de genul ăsta. Era un limbaj delirant de surdomuţi ţăcăniţi! I-am povestit pe unde colindasem, la ce războaie luasem parte: la luptele de gherilă din Birmania, Laos, Surinam, Cambodgea, Liban şi Afghanistan... Izbutisem să realizez cu măiestria vorbelor şi forţa evocatoare a gesturilor adevărate scene cutremurătoare, pline de sânge şi de cadavre. Comandantul m-a ascultat ce m-a ascultat, apoi s-a ridicat brusc de pe scaun şi a început să urle cât îl ţinea gura: „*Sie, grosse Katastrophe, grosse Katastrophe*!” şi ne-a ordonat să părăsim imediat unitatea. Îl speriasem de moarte. Ziaristul cu care venisem s-a înfuriat la culme nu numai pentru că îşi rata reportajul pentru care venise, ci şi pentru că era foarte riscant să mergem noaptea până în oraş fără legitimaţii speciale. Şi apoi nici eu, şi cu atât mai puţin el, nu ştiam exact până unde înainta linia frontului sârbesc... Dar câtă deosebire între mine şi el! Pentru el, războiul era ceva serios, dramatic, pentru mine era un fel de joc, un joc sadic şi totuşi cât se poate de real...

La Mala Bosna am fost rănit a doua oară. Sârbii începuseră să ne bombardeze pe la ora şapte seara. S-a nimerit ca de planton să fie Anna-Maria, o croată cu care mă împrietenisem. O croată adevărată: blondă, cu ochi albaştri luminoşi, înaltă, bine făcută şi foarte feminină. Era simpatică. Avea un farmec aparte. Nu voiam s-o las singură cu soldaţii croaţi, căci nu-mi inspirau deloc încredere. Erau în stare să fugă în caz de pericol şi s-o lase pe mâinile sârbilor. Văzusem ce erau în stare cetnicii să le facă fetelor croate! Îmi îngheţa sângele în vine când mă gândeam că aşa ceva i s-ar fi putut întâmpla Anne-Mariei. La Brcko, sârbii jupuiseră de vii, ca pe animale, patru luptătoare musulmane. Corpurile lor zăceau încremenite în poziţii îngrozitoare. În alt loc, sârbii trăseseră în ţeapă o tânără. Vârful ţepei îi ieşise prin piele, deasupra pubisului. A trăit încă ore întregi, suspendată între doi copaci, fără să izbutească să se elibereze din cumplitul instrument de tortură. De câte ori

n-au fost violate asemenea copile înainte ca asasinii să le supună supliciilor aducătoare de moarte! Nu eram îndrăgostit de Anna-Maria, dar îmi plăcea prospeţimea pe care o răspândea în jur, aşa că mă aflam din nou alături de ea în timp ce făcea de planton, intrând iarăşi în rolul meu de adevărat cavaler protector al văduvelor şi orfanilor.

Cerul era numai flăcări. Era frumos! Dacă nu aţi văzut niciodată un bombardament, atunci nu puteţi înţelege. Era într-adevăr frumos! Căzuseră cam patru mii de obuze – totul ardea... Câmpul luase foc... A fost cel mai cumplit bombardament sub care m-am aflat vreodată. Interminabilele rafale ale armelor automate horcăiau ca tusea cavernoasă a unor monştri. Se trăgea fără încetare din toate direcţiile. Emoţia îmi strângea stomacul şi simţeam maţele frământându-mi-se în pântece... Luam pastile antidiareice: Ercefuryl. Le ţineam în permanenţă în buzunar. A ieşi din adăpost pentru a-ţi uşura intestinele sub un asemenea bombardament ar fi fost o greşeală ce s-ar fi putut solda cu dramatice amintiri, aşa că... mai bine făceai pe tine, că tot nu aveai încotro. Ozic, un flăcău din Virovitika, avea obiceiul să-şi încheie rugăciunea dinaintea mesei cu binecuvântarea savuroasă: „Fericiţi cei constipaţi!” Ştia el ce ştia, nu degeaba îi intraseră două schije de obuz în fund, în timp ce-şi făcea nevoile.

Trei ore am tot numărat, împreună cu Anna, secundele dintre momentul percuţiei şi cel al exploziei obuzelor. Asta când bubuiturile asurzitoare se mai răreau şi zgomotele proiectilelor se puteau auzi mai distinct. La ora unsprezece am fost anunţaţi că sârbii trecuseră la ofensiva terestră. Bombardamentül devenise şi mai violent. Exploziile luminau totul ca ziua. La un moment dat am auzit nişte zgomote suspecte... un hârâit puternic, un fel de horcăit monstruos... ca şi cum o uriaşă omidă ar fi avansat spre noi... Anna-Maria mi-a spus: „Sunt tancuri.” Am vrut să-i cer să repete ceea ce spusese, dar n-am reuşit să articulez decât: „Nu pot... nu pot...” Un fel de elefant parcă se aşezase pe pieptul meu... Vă puteţi imagina un atac de tancuri? Ce simţi când le vezi în faţa ochilor? Zgomotul

asurzitor pe care-l fac este cutremurător de demoralizant, iar ideea că în jurul lor o liotă de soldaţi erau în căutarea noastră, asemenea unor câini de vânătoare, îmi tăia respiraţia. Apoi am auzit paşi în spate. Era comandantul, care venise să ne informeze că nu departe de acolo se afla o armă de 76 mm, singura cu care se putea trage eficient în tancuri. Numai că nici eu, nici Anna nu ştiam cum s-o mânuim. Comandantul ne-a spus râzând: „Lasă, nu vă faceţi probleme. Când o să vedeţi tancurile venind peste voi, o să trageţi în ele ca şi cum aţi trage cu puşca.”

Anna-Maria încărca arma cu obuze cât putea de repede. Îmi aduc aminte că i-am spus înainte de a cădea: „Tâmpitul ăsta de Jelenic mi-a dat un pumn.” Fusesem izbit în spate cu violenţă. Am vrut să mă ridic, dar n-am reuşit. Nu mai puteam respira şi simţeam o greutate pe piept… Apoi m-am scufundat într-o ceaţă densă. Am înţeles că eram rănit. Nu-mi aduc aminte să-mi fi fost frică.

A treia oară am fost rănit la Brcko, în timpul ofensivei sârbeşti. Încă o ofensivă, cu tot ce implica ea: ore de panică petrecute trântiţi pe brânci, în lucernă, în aşteptarea inamicului pe care-l auzeam şi-l vedeam târându-se, cu ore de tensiune, de aşteptare în care-ţi defilează prin minte întreaga viaţă cu toate amărăciunile, deziluziile şi regretele… Uneori urmau acele clipele chinuitoare când, uitându-te la rana din care curgeau şiroaie de sânge, îţi ziceai: „Sunt doar voluntar, dacă scap viu de-aci, plec, fug, nu mai pun mâna pe armă cât oi trăi…” Dar câtă amărăciune cuprindeau aceste cuvinte pline de laşitate!

Într-o noapte, cu vreo câteva zeci de minute înainte de a-şi pierde piciorul, Steve l-a văzut pe unul dintre prietenii lui sărind în aer din cauza unei mine antitanc. Nimeni n-a fost în stare să explice cum s-a putut produce accidentul. De obicei, aceste mine nu explodează decât la o presiune de câteva sute de kilograme, şi militarul cu siguranţă că nu călcase pe ea. Mina a explodat lângă el, declanşată poate de la distanţă, ori poate s-a nimerit să fie o mină defectă sau poate se călcase deja pe ea şi stătea acolo pe câmp, ca

un obuz neexplodat, sensibilă la cea mai mică atingere.

S-a auzit o bubuitură îngrozitoare. Steve s-a dus să vadă ce s-a întâmplat şi, gândindu-se la efectul dezastruos al exploziei asupra militarului, a zis: „Măcar de-ar fi murit.” Numai că prietenul său bineînţeles că nu murise. Bucăţi de carne, petice de uniformă se împrăştiaseră pe o rază de douăzeci de metri. Un spectacol care ar fi impresionat până şi pe cel mai crud şi insensibil soldat! Omul avea smulsă jumătate din faţă, pierduse un braţ, maţele i se revărsau peste pantaloni, iar partea de jos a picioarelor îi fusese retezată. Nu i se mai vedeau ochii şi totuşi i se simţea privirea. Mai târziu, Steve ne povestea: „În fundul orbitelor nu era decât un fel de lichid, dar simţeam cum omul mă privea. Mă privea...” Panică, teamă şi cruzime. Omul nu înţelegea ce i se întâmplase şi se căznea să-şi adune carnea împrăştiată. Steve s-a întors către băieţi şi i-a întrebat dacă poate vreunul să curme cu un glonţ viaţa celui sfârtecat de explozie. Însă rănitul a auzit... El nu voia să moară şi a început să ţipe: „Nu mă omorâţi, o să vină un camion să mă ia, nu mă omorâţi...” Fireşte că nimeni n-ar fi fost în stare să tragă în el şi, lăsând misiunea deoparte, băieţii s-au dus să-l scoată de-acolo. Atunci, Steve a călcat pe mina antipersonal.

După o vreme mi-a povestit: „Eu am avut noroc în toată nenorocirea mea, că au venit şi m-au luat... În timp ce, purtat în braţe de camarazii mei, mă îndepărtam de locul dramaticei întâmplări, continuam să-l aud urlând: «O salvare... chemaţi o salvare.» Urletele lui mi-au rămas pe veci întipărite în memorie.”

2. OFIŢERUL MORŢILOR

„Aparţinem cu toţii nesfârşitei lumi a morţilor”, spune o

veche zicală bantu pe care mi-o repetam fără încetare pentru a putea accepta sau a uita că numărul morţilor îl depăşea pe cel al viilor, pentru a avea puterea să-i privesc şi să-i ating fără să-mi astup nările. Treptat, morţii se îndepărtau de mine, se înstrăinau, intrau în lumea uitării. Uneori aveam impresia că mă aflam în faţa unei oglinzi deformante, în care tot ce vedeam era hidos, şi atunci repetam din nou zicala bantu.

Morţii nu seamănă între ei. Unii, cei morţi de puţin timp, erau mobili, calzi, încă aveau culoare în obraz, îi puteam mişca cum voiam, de parcă nici n-ar fi fost morţi. Alţii, morţi mai de mult, aveau chipurile înnegrite, înverzite, chipuri de pergament, erau ţepeni ca trunchiurile de copac şi reci, chiar dacă afară era cald. Apoi erau morţii care zăceau în câte o baltă sau un braţ de râu, care nu semănau cu cei mumificaţi în colbul drumurilor; unii erau lipicioşi, alunecoşi ca algele, ceilalţi seci şi duri ca pietrele din care numai soarele torid putea să mai stoarcă câţiva stropi de sudoare. Cum arătaseră ei când fuseseră în viaţă? Cine ne putea răspunde la o asemenea întrebare! Priveam cu uluire, cu mare nedumerire trupurile pe care moartea le surprinsese într-o cumplită încleştare: în grămada de morţi distingeam o mână încremenită pe mânerul unui cuţit al cărui tăiş dispărea în burta unui alt mort sau vedeam morţi ai căror dinţi erau înfipţi în gâtul sau umărul duşmanului. Ce păcate au trebuit să plătească de muriseră astfel? Treceam prin dreptul cadavrelor încremenite în oribile îmbrăţişări obscene ţinându-ne de nas şi clipind din ochi, lăsându-i duşmanului grija de a ne îngropa morţii. Ne era teamă ca nu cumva să ne identificăm cu ei., Ne uitam la mâinile lor crispate şi străvezii… Cum arătaseră ele odinioară, când mângâiaseră trupuri de femeie? Oare mâinile noastre care făceau atâtea – încărcau arme, semănau moartea, dar şi spălau, mângâiau, zgâriau, desenau, scărpinau, se rugau – aveau oare să ajungă tot atât de hidoase? Şi înfricoşaţi de sinistra perspectivă repetam, pentru a ne convinge că mai evoluam încă într-o altă lume decât cea a morţii: „Sunt viu, nu sunt mort, sunt viu, trăiesc… trăiesc…”

Cu răniţii era altceva: se agăţau de noi tot atât de mult cât se agăţau de viaţă. Erau în acelaşi timp şi vii şi morţi: un fel de morţi în viaţă, iar faptul că se mişcau şi în special că urlau era de-adreptul înnebunitor. De ce credeţi oare că-i împuşcam pe răniţii proveniţi din rândurile duşmanului? Ca să nu mai urle! Aşa se explică faptul că multora dintre noi le venea uşor să le tragă un glonţ în cap. Cineva a scris: „Nu mi-e frică de moarte, ci mi-e frică să mor.” Asta era problema: răniţii ne scoteau din minţi tocmai pentru că trăgeau să moară, iar noi nu voiam să ştim cum se petrecea trecerea în lumea drepţilor.

Aveam repulsie de moarte şi totuşi o acceptam. Era cutremurător! Văzuserăm atâtea cadavre sfârtecate, atâtea trupuri făcute una cu pământul, atâţia soldaţi urinând în gurile morţilor – guri larg deschise, asemenea gurilor peştilor scoşi din apă –, atâtea fete înfipte în parii gardurilor, încremenite şi livide ca peisajul din jur, văzuserăm atâtea capete fără corp, atâtea braţe fără trup, atâtea coşuri pline cu ochi din care ciuguleau păsările... Cum să nu fi fost cuprinşi de o cumplită groază?

Morţii, învăluiţi în praful oraşelor distruse, cu chipurile lor de ceară, cu paloarea cadaverică, ce se întindea atât de repede pe feţe, ne urmăreau peste tot... Ochii lor, adeseori deschişi, rigiditatea lor ne aminteau de exponatele din muzeul Tusseau. Cum arătaseră oare când fuseseră în viaţă? De ce un mort nu mai seamănă cu fiinţa vie, cea care existase cu câtva timp înainte? Între o maimuţă şi un om există o mai mare asemănare decât între omul viu şi acelaşi om, dar trecut în nefiinţă. Mortul are ceva care te face să te îndepărtezi de el. Poate mirosul: mirosul morţii pe care, chiar dacă nu l-ai simţit niciodată, îl recunoşti imediat. Este un miros inconfundabil a cărui provenienţă o identifici de îndată, chiar dacă te afli în întuneric, cu toate că ai ochii legaţi. De ce oare atunci când vezi pentru prima oară un cadavru, cu toate că nu miroase, ţi se face greaţă? Este ca atunci când vezi un obiect de porţelan soios. Nu-ţi vine să-l atingi...

Şi totuşi trebuia să-i privim, să-i atingem, pentru că

trebuia să le scotocim prin buzunare. Contactul respingător era inevitabil. Înainte de a ne apleca asupra lor le mai trăgeam un glonţ în cap ca să fim mai siguri că sunt morţi de-a binelea, dar, Doamne, de câtă scârbă ne umplea acest gest! Am fi dorit să-i fi putut împuşca cu ochii închişi. A trage într-o grămadă de came moartă este pur şi simplu dezgustător, chiar mai respingător. Când tragi într-o fiinţă vie, ai un motiv, când tragi într-un mort, comiţi o mârşăvie cumplită.

Îmi aminteam de un scandal revoltător care produsese mare vâlvă în întreaga presă franceză cu câţiva ani înainte: un procuror din Versailles a dat ordin să i se aducă cinci capete de om pentru efectuarea unor expertize balistice. Inspectorii de la SRPJ s-au dus la Institutul medico-legal, au decapitat cinci cadavre, au pus craniile în găleţi şi le-au prezentat şefului. Ele au ajuns la poligonul de tir al poliţiei unde trăgătorii s-au pus a le ochi cu râvnă şi elan. Cele cinci capete au fost ciuruite de gloanţe de Magnum 357, dar nimeni n-a aflat vreodată rezultatul expertizei. Atunci, povestea m-a revoltat peste măsură. Acum, ori de câte ori trebuia să dăm lovitura de graţie unei grămezi de carne caldă încă, îmi aminteam de scandalul de la Versailles şi gura mi se umplea de un gust amar.

Am văzut sute de indivizi trecând fără să tresară prin faţa unui mort, dar n-am văzut mulţi rămânând impasibili în faţa unui rănit. Un mort este straniu, nimic de zis, însă nu te marchează pe moment sau, mă rog, asta se întâmplă rar. Pe primii morţi pe care-i vezi îi uiţi, nu-i ţii minte, apoi pe următorii eviţi să-i priveşti. Eşti doar în cunoştinţă de cauză. Morţii ţi se întorc în minte mult mai târziu. Ei se imprimă adânc în memorie şi îţi aminteşti de ei atunci când te aştepţi mai puţin, când nebunia războiului se mai potoleşte şi începi să te gândeşti la zilele de pace care vor urma.

Când am primit misiunea de a mă ocupa de morţi, a fost cât pe ce să-mi pierd definitiv minţile. Iar morţi? Ca şi cum morţii duşmanului, morţii noştri şi toţi morţii pe care îi văzusem nu mi-ar fi fost de-ajuns!... Şi brusc mi-am adus aminte de clipele petrecute alături de un mort, pe

platforma unui camion care gonea pe un drum nenorocit din Surinam. Era un negru solid, ucis într-o ambuscadă. Nu-mi puteam desprinde privirile de pe plasticul care îi acoperise faţa şi care, zburătăcit de vânt, îi biciuia obrazul. Craniul era ca o nucă de cocos despicată în două; sângele se împrăştiase prin camion şi ajunsese până la mine, năclăindu-mi talpa cizmelor... Revăd şi acum mutra schimonosită de furie a soldatului însoţitor, care urla cât putea de tare, peste zgomotul motorului, poruncindu-mi să acopăr faţa mortului, dar eu nu reuşeam să prind din nou bucata de plastic... Mâinile mele păstrează şi acum amintirea atingerii reci şi umede... De ce trebuia oare să fac tocmai eu toate acestea?

Evitam să privesc morţii. Se găsea întotdeauna cineva care să le acopere faţa cu o bucată de pânză, să le întindă picioarele şi să le aşeze braţele de-a lungul corpului ca să nu mai semene cu nişte marionete dezarticulate.

Morţii deveneau uneori cifre, statistici la sfârşit de săptămână sau cruci puse în dreptul coloanelor de nume care se înşirau pe pagini întregi de caiete de şcoală. Uneori trebuia să scriem familiilor acestora. Era o treabă stânjenitoare, pe care n-am ştiut niciodată s-o fac cum trebuie, aşa că atunci când aveam ocazia, le telefonam. Era mai brutal, dar mai simplu.

Poveşti despre morţi aş putea istorisi săptămâni la rând:
întâmplări despre nopţile de veghe, despre patrulările în bezna nopţii, poveşti despre asalturi, atacuri, contra-atacuri, înmormântări făcute în grabă, despre panica stârnită de bombardamente... Odată, un obuz de mortier a nimerit în plin într-o tranşee în care se afla o mitralieră. O tânără din Vukovar, pe care o îndrăgiserăm cu toţii, ar fi trebuit tocmai în momentele acelea să fie acolo, la post. Cu o oră înainte de atac, comandantul a trimis-o să se adăpostească într-un cot al tranşeei, la câţiva metri distanţă de servanţii mitralierei care, fiind tot timpul beţi, trăgeau invariabil din aceeaşi poziţie. Refuzau cu încăpăţânare să schimbe locul mitralierei. Eram siguri că,

mai devreme sau mai târziu, un obuz sau ceva asemănător avea să-i trimită pe lumea cealaltă. Când li se spunea să-şi pună pielea la adăpost, începeau să râdă ca tâmpiţii. Îşi băgaseră în gură mici crucifixuri din plastic alb, pe care le primeam cu sacii, crezând desigur că erau purtătoare de noroc. În fiecare încăpere, pe fiecare rastel de arme atârnau zeci de crucifixuri, iar fiecare dintre noi aveam unul atârnat de gât şi mai multe prin buzunare, ceea ce nu ne împiedica, totuşi, să murim!

Era într-o duminică. Obuzul a căzut la patru metri de fată, exact de cealaltă parte a ridicăturii de pământ. N-a fost desigur ziua ei cea mai norocoasă, căci după explozie, şocată, n-a mai putut vorbi timp de-o săptămână. Bucuroşi că a scăpat cu viaţă, unii au sărutat-o, alţii i-au strâns mâna, apoi am început să căutăm ceea ce mai rămăsese din cei doi servanţi ai mitralierei: n-am mai găsit decât nişte rămăşiţe de maţe. Ţeava mitralierei, îndoită de violenţa impactului, zburase la treizeci de metri.

Exista un loc în Hertegovina de care cu toţii ne temeam: Mostar, un oraş înghesuit într-un amfiteatru de munţi unde se dădeau lupte aprige, care, în mod ciudat, erau prea puţin mediatizate. Zi şi noapte, oraşul era supus tirului continuu al artileriei cetnice. Bosniacii şi sârbii se înfruntau în încleştări aducătoare de moarte. Ca la Vukovar, fără încetare, fără cruţare.

Cine n-auzise vorbindu-se de Mostar? Era un loc periculos, un loc blestemat şi totuşi toţi se ofereau ca voluntari să meargă acolo. Dementă curată! Nebunie colectivă!

În viaţa mea n-am văzut un oraş mai deprimant: imaginaţi-vă o aşezare omenească adunată într-o imensă potcoavă de munţi stâncoşi, prin mijlocul căreia curge un râu lat de şaizeci de metri… Coline înţesate de mortiere, de artilerie, de tancuri, de arme de 20-30 mm, de lunetişti ascunşi îndărătul fiecărei tufe… O căldură sufocantă, nici o adiere de vânt, nici o sursă de apă potabilă sau de hrană… Dramatică situaţie! Forţele militare bosniace arseseră deja

o parte din arhive, banca fusese evacuată, iar civilii parcă înnebuniseră.

Încă de la începutul primăverii, morţii îngropaţi în grabă, fără coşciuge, în grădinile publice, în faţa caselor, în straturile de flori sau la întretăieri de drumuri transformaseră oraşul într-un film de groază, cu toate că acolo nimic nu ţinea de ficţiune. Căldura umflase cadavrele şi se vedea ici-colo câte un braţ ieşit din pământ asemenea unei liane, un picior sau un smoc de păr cânepiu, sau chiar un corp întreg când, într-un mod inexplicabil, leşul se îndoia, încovoindu-se de spate. Lopeţile de pământ pe care groparii le aruncau deasupra cadavrelor nu reuşeau să le acopere în suficientă măsură şi, nu peste multă vreme, deveneam din nou martorii aceloraşi sinistre viziuni.

Am fost de trei ori câte cinci zile la Mostar şi parcă, de fiecare dată, am coborât în infern. Ca şi turiştii, eram transportaţi acolo cu autobuzele. Aveam de îndeplinit misiuni clare, precise. Din păcate, niciodată nu părăseam zona tot aşa cum veniserăm. La plecare, eram la fel de mulţi ca la sosire, numai că unii dintre noi se aflau în coşciugele bine ancorate de scaunele autobuzului. Nu se întâmpla să întreprindem vreo operaţiune militară fără să înregistrăm pierderi omeneşti. Ultima rolă a filmului *Apocalypse Now* parcă fusese turnată la Mostar, în acest oraş-ruină, oraş-cimitir cuprins de panică, în care bântuiau nişte arătări de civili isterizaţi de căldură, de miros, de foame şi de tirul artileriei. Mostarul găzduia demenţa, fiindcă puteai vedea pe străzi copii inconştienţi care băteau mingea, sfidând uluitor moartea. Şi aceasta se producea inevitabil, căci se găsea mereu câte un *sniper* sârb care să le zboare creierii. Ne întrebam care era oare adevăratul joc al groazei: ruleta rusească sau jocul cu mingea?

Peste tot întâlneam tot felul de indivizi înarmaţi, îmbrăcaţi în uniforme militare care mai de care mai fanteziste, mai ciudate. Unii aveau feţele mânjite cu vopsea. De unde veneau? Cine îi comanda?

Ne băteam *all around the clock* şi trebuia să mai găsim şi timp pentru morţi. Îi aduceam şi-i depuneam la morga

spitalului, adică mai bine-zis în pivniţa clădirii, căci camere frigorifice nu existau. Acolo era destul de răcoare şi puteau sta câteva zile fără să intre în putrefacţie. Era vorba de camarazii noştri şi nu-i lăsam să zacă trântiţi pe mese năclăite de sânge, cum procedau unii prin alte părţi. E adevărat că nu aveam întotdeauna răgaz să-i spălăm, dar ne dădeam cel puţin osteneala să-i îngropăm în coşciuge. I-am fi îngropat în orice, în dulapuri, în comode, în lădoaie... numai direct în pământ, nu. Coşciugele ne erau aduse cam în douăzeci şi patru de ore, aşa că reuşeam să ne facem datoria de omenie şi să ne trimitem morţii în spatele frontului cu fiecare transport de camioane.

Uneori, autorităţile militare ordonau o înmormântare oficială. Atunci îmi revenea misiunea de a însoţi mortul până la locul de înhumare, unde de obicei ne aştepta un delegat al reprezentanţei străine. Înmormântarea lui John a fost una dintre cele mai frumoase înmormântări din timpul războiului. Solemnitatea, salutul de adio, momentul de reculegere care au avut loc lângă mormânt au durat aproape oră. În depărtare se auzea bubuitul tunurilor... Razele blânde ale soarelui ne încălzeau trupurile neclintite... Mă gândeam la toţi cei pe care îi condusesem pe ultimul drum... Ce lungă era lista! Câţi străini nu pieriseră la puţin timp după sosire! Şi cu cât timpul trecea, cu atât convingerea că norocul ne întorsese spatele devenea tot mai fermă. Avuseserăm noroc, nimic de zis, doar că în ultima vreme se cam epuizase... Descurajaţi, ne venea tot mai greu să continuăm. Începuserăm să mergem lipiţi de ziduri, să punem adesea un genunchi în pământ, să vârâm capul între umeri... Glonţul putea veni de oriunde, nu? Era înspăimântător.

John avea un *diary*, un fel de jurnal intim, în care nota tot ce vedea şi făcea. Obişnuia să-şi pună tot felul de întrebări metafizice. Ne spunea mereu că nu intenţiona să rămână pe front multă vreme, dar că voia neapărăt să vadă, să înţeleagă războiul... Da! Şi n-a durat mult şi s-a lămurit! După cindsprezece zile! A fost omorât la cea de-a treia acţiune la care participa, în timpul luptelor din

Bosanska Biala, adică „Satul Alb” – un cătun sârbesc izolat în mijlocul unei zone croate... Sârbii, nişte ţărănoi fanatici, apărau cu încrâncenare un drum asfaltat pe care, dacă l-am fi putut cuceri, am fi fost scutiţi de a mai face ocolişuri interminabile prin munţi pentru a ajunge la baza noastră de aprovizionare. Situaţia nu mai putea continua. Soldaţii noştri crăpau de foame, în timp ce transportoarele blindate ale JNA aduceau zi de zi brutelor de sârbi alimente şi în special obuze, ca să aibă cu ce trage în noi...

Cucerirea satului prin care trecea drumul constituia misiunea noastră principală încă cu două luni şi jumătate înaintea venirii lui John. Efectuaserăm deja zeci de acţiuni de recunoaştere. De şase ori am ajuns până la acel faimos drum: l-am pipăit cu mâinile şi mi-am pus obrazul pe asfaltul lui neted. Ce frumos era!... Dacă vântul bătea din direcţia poziţiilor cetnicilor le puteam auzi vorbele – dacă i-am fi înjurat, n-ar fi ştiut de unde veneau cuvintele de ocară... Chiar dacă nu se trăgea, trăiam într-o tensiune extraordinară şi parcă niciodată nu m-am temut mai mult ca în acele momente. Ne tăram prin lanul de porumb, zăream acoperişurile primelor case, apoi dădeam brusc de drumul asfaltat. Îi puteam prinde pietrişul în pumni, simţindu-i asfaltul fierbinte sub degete... Ne aflam între două cazemate inamice şi îi auzeam pe sârbi vorbind, râzând sau certându-se.

Într-o dimineaţă, am văzut un cetnic făcând jogging pe marginea drumului... a trecut la douăzeci de metri de noi. A doua zi am dezlănţuit atacul. John era cu noi. A fost un adevărat atac, cu tot materialul militar necesar, cu grup de acoperire, cu grup de asalt, exact ca în manualele de infanterie. Organizaserăm retragerea şi acoperirea. Dispuneam în dimineaţa aceea de un veritabil arsenal: aveam RPG-uri de 7, RPG-uri de 9 şi două tancuri T 55 poziţionate lângă grupul de acoperire. Eram fericiţi şi emoţionaţi ca nişte copii pentru că fuseserăm, în sfârşit, dotaţi cu primele tancuri. Puteam de astă dată să le ardem sârbilor bătaia pe care o meritau de mult. Ne simţeam invulnerabili. Doar patru sute cincizeci de metri ne

despărţeau de drum. Toată noaptea am petrecut-o infiltrându-ne cât mai aproape de el. Până la sosirea transportorului şi a maşinii comandantului sârb au trecut iarăşi câteva ore bune de aşteptare. Toate armele noastre au tras în acelaşi timp. Am împuşcat cinci sârbi. De fapt, au fost şase. Instalaserăm şi o mină Claymore care l-a ucis pe cel de-al şaselea, adică primul sârb venit cu echipa de salvare. Ce se întâmplase cu el am aflat seara de la emisiunea de ştiri difuzată de postul de radio sârbesc.

John aplauda. Era încântat de reuşita primei sale operaţiuni. Revenind la bază, se apucase să înşire alte cinci cruci pe lista de evidenţă a morţilor din rândurile duşmanului. Ţineam contabilitatea la zi. Ziua aceea trecuse în favoarea noastră. Apoi, contabilizarea rezultatelor luptelor de hărţuire a devenit mai dificilă: trăgeam unii în alţii de la depărtare şi, neputând înainta, nu vedeam duşmanii doborâţi, aşa că nu aveam cum afla rezultatul exact al operaţiunii şi atunci nu notam nimic. Uneori ni se atribuiau victorii nemeritate, şi asta pentru că statul-major încerca pe toate căile să fie pe placul politicienilor, fapt care ne enerva la culme. În timpul luptelor de-a lungul râului Drina, de exemplu, ni se trimiteau prin radio mesaje de felicitare: „Bravo, băieţi! Aţi omorât o grămadă de sârbi!” Îi întrebam: „Câţi?” Ni se răspundea evaziv: „O grămadă, o groază de cetnici!” Insistam: „Câţi?” „Cel puţin două sute.”, venea răspunsul. Mă întrebam de unde, Doamne, putea să ştie dobitocul ăla de reporter, din gaura lui de şobolan nenorocit, ce se petrecea la noi pe front, la mai bine de cincisprezece kilometri distanţă de el?... Nu mă miram degeaba, deoarece atunci când, în sfârşit, am reuşit să trecem pe malul sârbesc al râului, n-am găsit decât trei cadavre! Trei!

După aceea s-a întâmplat o porcărie cum numai pe front se poate întâmpla. Ne îndepliniserăm cu bine misiunea. După confruntare ne-am întors la Bosanska. Cuceriserăm satul fără efort. Apoi au venit Mig-urile şi ne-am refugiat, nu foarte departe, într-un cătun abandonat. Eram frânţi de oboseală. Trebuia să dormim. Eram în

picioare de două zile şi două nopţi şi numai datorită Capaconului mai puteam ţine ochii deschişi. Până şi în respiraţie îi simţeam gustul scârbos de baltă stătută. Medicamentul cu pricina ne ţinea treji şi rezistam chiar şi şaptezeci şi două de ore fără să adormim la cel dintâi popas. Mă obişnuisem să iau pastilele astea în Laos şi constatam că-mi erau de un real folos şi în Iugoslavia. Camarazii mei autohtoni deveniseră dependenţi de el ca de un drog. Am ajuns în sat. Nu doream decât să dormim. O dorinţă imperioasă impusă de uzura excesivă a întregului sistem nervos suprasolicitat. Era nevoie să ne odihnim, întrucât ştiam că după Bosanska Biala urmă alt sat nenorocit, care trebuia apărat sau distrus şi că din nou aveam să stăm treji ore întregi. Apa şi lumina erau întrerupte. Nu puteam nici să bem, nici să mâncăm, nici cel puţin să ne spălăm. Nu doream decât să ne scufundăm pentru câteva ore într-un somn adânc înainte de a fi trimişi în spatele frontului, dacă aveam noroc, sau dimpotrivă, în prima linie, dacă trăgeam lozul ghinionist. N-aveam apă, dar alcool aveam din belşug. Am dat câteva pahare pe gât, apoi ne-am culcat. Amestecul de Capacon cu rachiu adăuga bătăilor inimii mele zgomotul produs de palele unui elicopter. Era captivant! Întins pe rogojină, cu braţele cruce pe piept, cu privirea înfiptă în tavan, mă întrebam unde naiba putuseră cretinii să ascundă ventilatorul, că nu-l vedeam...

Continuam să aud bâzâitul elicopterului şi, de îndată ce închideam ochii, simţeam cum mă aplecam înainte şi cum mi se pocnea capul de plexiglasul cabinei de pilotaj! Sub mine defila jungla... Eram fericit că nu mai vedeam casele din piatră gălbuie şi acoperişurile lor din ţiglă roşie. Jos se întindea un imens covor verde. Pe o pistă de laterită vedeam civili alergând, plonjam spre ei şi nu ştiu de ce, dar îmi era atât de bine! Civilii fugeau, în jur era jungla şi auzeam zumzetul liniştitor al elicopterului. Apoi, deodată, pe pistă au apărut camioane şi o fată care voia să fugă... Comandantul a deschis uşa cu o lovitură de cizmă şi, urlând ca un turbat, mişcându-şi mâinile ca palele unei elice,

încerca să ne facă să pricepem că sârbii ocupaseră Bosanska şi că noi trebuia să-i gonim imediat pe nemernici de-acolo. Nimeni n-avea alte informaţii şi nici nu se ştia câţi sârbi erau şi ce se întâmplase cu camarazii pe care-i lăsaserăm în ajun în zona aceea.

Ne-am certat cu comandantul. Satul fusese odată cucerit şi, după părerea noastră, acum, fără vreun motiv bine întemeiat, ni se impunea să ne întoarcem din nou în gura lupului. Era un fel de *remake* al luptelor nenorocite de pe povârnişurile Vietnamului: acolo trebuia să ne căţărăm, să lovim, apoi să coborâm; să urcăm din nou, să lovim şi să coborâm, repetând mereu acelaşi ritual. Înregistraserăm pierderi şi acum trebuia să ne aruncăm asupra duşmanului, să tragem în el, să omorâm doar pentru a echilibra balanţa morţilor. Din păcate, în noaptea aceea, nimeni nu mai avea chef să tragă în cineva.

Doream doar atât: să dormim. Trimiseserăm deja destui cetnici pe lumea cealaltă şi, din cât constatam, dispariţia lor nu schimba cu nimic mersul războiului.

John s-a sculat primul. Am plecat. Eram cincisprezece. Din nou aceleaşi drumuri, aceiaşi copaci sub care ne opream, ca să ne regrupăm, apoi câmpul de porumb la capătul căruia se afla blestematul acela de sat, pe care tare aş fi vrut să-l fi ştiut şters pe veci de pe toate hărţile.

Se crăpa de ziuă. Înaintam în formaţie, încet. Mare lucru totuşi că ne aflam, în sfârşit, pe un drum! Satul care fusese pârjolit de foc părea pustiu. Brusc, în faţa noastră au apărut nişte indivizi care ne făceau semne. „Cine naiba-s ăştia?” am întrebat eu, iritat. Un croat a ridicat degetul mare în sus şi am înţeles: „Sunt prieteni.” Degetul gros îndreptat în jos însemna „duşman”. Am continuat să înaintăm către ei. Soldaţii apăruţi în faţa noastră s-au oprit brusc, apoi au sărit peste un zid şi s-au ascuns în spatele lui. Reacţia lor ni s-a părut destul de ciudată ca să ne determine să ne aruncăm la rândul nostru, toţi cindsprezece, ca la o comandă, în şanţul drumului.

Lângă mine se afla un neamţ care vorbea perfect croata, pe nume Andreas Strauss, un descreierat. Desigur,

nu-şi putea da seama în ce hal ajunsese pentru că de la începutul războiului nu se mai dusese niciodată acasă ca să vadă cum se comportă oamenii normali. Andreas era un adevărat prusac. Student cu studiile ratate, devenit la un moment dat ucigaş de mâna a doua, se dusese în Polonia să-şi refacă sănătatea morală, muncind ca tăietor de lemne, pentru ca apoi, din lipsă de altceva mai bun, să aterizeze în Iugoslavia. Pe unde mergea, căra după el cărţile lui Nietzsche. Vorbea curent cinci limbi plus croata. Era intelectualul grupului. Nu mai fusese pe front. Iugoslavia îl atrăgea, deoarece – zicea el – războiul îl interesa din punct de vedere intelectual... Avea tot felul de idei: voia să-i omoare pe ţigani fiindcă erau hoţi, pe evrei pentru că erau imperialişti şi pe sârbi pentru că-l băgaseră trei luni în închisoare, la Belgrad, cu câţiva ani mai înainte, când venise să facă turism pe malul Adriaticii. Avea o obsesie: vroia să omoare sârbi. De şase luni era pe front şi nu reuşise să răpună nici unul. Participase la toate acţiunile fără să tragă un singur foc. Ne înnebunise cu încă o fantezie sinistră: voia să violeze o sârboaică, o minoră... aşa zicea el, numai că la Zeric, când a văzut-o pe micuţa cetnică pe care o omorâserăm, a început să plângă. Andreas fusese de şapte ori rănit de schije, călcase de două ori pe mine, din fericire nefiind rănit, doar că de-atunci refuzase să-şi asume vreun risc sau să se lanseze în comiterea vreunui act de eroism. Se afla încă sub efectul şocului. Era *shell-shock*. Trebuia să se simtă întotdeauna protejat, aşa că-şi făcuse obiceiul de a se plasa mereu în coada coloanei.

Fără să ridice capul, Andreas a început să ţipe: „Voi cine sunteţi, bă?" „Da' voi cine sunteţi?" au întrebat ceilalţi. Neamţul a continuat: „Sunteţi croaţi?" Din spatele zidului s-a auzit răspunsul: „Poate!!" Era clar. Erau sârbi. Trebuia să împiedic măcelul. Îmi imaginam grozăvia care ar fi putut să urmeze. După zid se ascundea moartea, ne pândea de la doar treizeci de metri. Dacă oricare dintre noi s-ar fi ridicat, ar fi fost secerat de gloanţe. Pe toţi ne aşteptau mortiere de 60, rachete şi tot felul de proiectile care, de la asemenea distanţă, nu ne-ar fi ratat. Eram paralizat de teamă şi totuşi

trebuia să mă mişc repede, înaintea lui Strauss, a lui John, a oricărui altuia... Nu-i puteam lăsa să cadă într-o astfel de cursă. Aveam un *striker*, o armă redutabilă, un fel de pistol uriaş cu repetiţie, care azvârlea grenade de 40 mm. Ne aflam la o aruncătură de băţ de cetnici. Am tras cu M 79. Un inamic a căzut, fiind târât imediat în spatele zidului. Trăgeam ca la standurile de tir din bâlciuri fără să-l putem doborî. Ne înfuriam şi, cu cât ne înfuriam mai mult, cu atât trăgeam mai mult. Cred că niciodată duşmanul nu a fost supus unui asemenea tir. Parcă eram pe un platou de filmare: gloanţele răpăiau din toate părţile. Dacă am fi vrut să turnăm o scenă de luptă, n-am fi realizat una mai reuşită.

Totul s-a petrecut după ce am auzit vocea lui John. Se afla în stânga grupului, într-un loc în care şanţul prea puţin adânc nu-l putea proteja în suficientă măsură. Ne-a strigat să nu mai tragem, apoi s-a ridicat în picioare, cu intenţia de a se năpusti asupra duşmanului. Gloanţele care îl străpungeau îl săltau de la pământ. Tunica cu care era îmbrăcat începuse să fumege, ca şi cum se scăpăraseră chibrituri în interiorul ei. Mi s-a părut că totul durează o eternitate când, de fapt, n-au fost decât patru-cinci secunde. John horcăia. Când nu mai gemea, repeta: „M-au omorât, m-au omorât.” Apoi a spus o singură dată ca pentru a se scuza: „Am văzut insigne HV...” Fusese convins că cei care trăseseră erau croaţi. A căzut în capcană ca un începător.

Vă puteţi imagina ce înseamnă să cari sub focul adversarului un rănit străpuns de gloanţe şi care e de două ori mai greu decât tine? Încercam să alergăm de-a lungul şanţului, cărându-l pe John, care cântarea nouăzeci şi cinci de kilograme... Nu puteam să ridicăm capul, nu vedeam unde puneam picioarele, gloanţele treceau razant pe lângă noi, iar gheara fricii se înfipsese în coapsele noastre. John îşi mai revenise şi întreba dacă o să moară. Am avansat puţin, apoi am fost nevoiţi să facem cale întoarsă. Sârbii ne încercuiseră. După ce şi-au scos morţii din bătaia focului,

trecuseră din nou la atac. Îl apucasem pe John de după subsuori, în timp ce Jo îl prinsese de picioare în dreptul genunchilor. Paşii ni se împleticeau, de parcă eram doi crabi prinşi într-un concurs de tras la coardă: fiecare trăgea înspre partea lui. Bătea pasul pe loc, leoarcă de transpiraţie, şi nu mai puteam respira… Camarazii noştri croaţi continuau să tragă, iar noi urlam: „Trageţi, băieţi, trageţi, omorâţi-i, arză-i-ar focu' de nenorociţi!" L-am întins pe John pe pământ şi ne-am privit adânc în ochi: „S-a zis cu noi! Până aici ne-a fost!" Eram epuizaţi de oboseală… Nu mai puteam face nimic. Şi, ciudat, eram calmi. Atunci a apărut Andreas. El l-a cărat pe John în spinare în timp ce noi le acopeream retragerea. Când l-am revăzut pe John, era întins pe jos, alb la faţă, şi se simţea tare rău – probabil îşi pierduse cunoştinţa. A fost pansat, apoi i s-a administrat o doză de morfină. Am smuls din ţâţâni uşa unei barăci ca s-o folosim drept brancardă pentru a-l putem căra mai uşor cât mai departe de această *killing zone*, şi, într-o clipă de răgaz, am cerut prin radio să ni se trimită un camion. Probabil că sârbii făceau acelaşi lucru pentru rănitul lor. Niciodată nu am trăit asemenea scene… Totul era ca în filme: frica, sângele, sudoarea, lacrimile. Când vezi la cinema astfel de monstruozităţi zici: „E cam tras de păr! Exagerează!" Ei bine, nu. Nu e nici o exagerare!

Morfina l-a ajutat pe John să-şi revină. Ne vorbea cu calm: „Acum mi-e mai bine. Când ne întoarcem la unitate?" Andreas, namila de neamţ, a început să plângă pe înfundate… Dimineaţa gri şi ploioasă devenea şi mai patetică. În graba de a-l pune cât mai repede pe John în camion, l-am scăpat pe jos. Unul dintre noi şi-a prins piciorul într-o rădăcină, s-a dezechilibrat, brancarda s-a înclinat şi John a căzut urlând în noroi. Îmi amintesc clar că am ţipat, apoi mi-am acoperit faţa cu mâinile: nu mai puteam să îndur, eram copleşit de atâta suferinţă… O tristeţe cumplită pusese stăpânire pe mine… L-am ridicat, l-am urcat în camion şi am coborât prelata. Ne uitam cum se îndepărtează… Eram mulţumiţi că putuserăm să facem ceva pentru el.

Seara, întorcându-ne la unitate, am aflat ca John murise la intrarea, în spital. Pentru a evita locurile unde se dădeau lupte, croaţii care veniseră cu camionul o luaseră pe un drum ocolit. Când au ajuns la spital, John era deja golit de sânge. Acolo, nimeni nu s-a ocupat serios de el. Ce porcărie revoltătoare! John avea douăzeci şi şase de ani. Vestea morţii sale îmi sfâşia inima. M-am încuiat în toaletă pentru a putea plânge în voie. Îmi amintesc că un croat îmi turna, una după alta, găleţi de apă în cap. Mi-era sortit, oare, să-mi sfârşesc viaţa înecat într-un W.C?

3. A MURI PENTRU SARAJEVO

Preşedintele de-atunci al Iugoslaviei, Jovič, avertizase: „Dacă Bosnia vrea independenţă, atunci va fi război.”

A trebuit să se instituie blocada de la Sarajevo pentru ca pericolul să fie sesizat de Comunitatea Europeană. Apoi, toţi au început să vorbească de Sarajevo: la televizor, la radio, în ziare, pe coloane întregi... Relatau mereu aceleaşi banalităţi despre un minirăzboi disecat în bucăţele. Azi, când revăd articolele din colecţiile de ziare, mă cuprinde revolta: toţi scriau doar despre Sarajevo cu toate că grozăviile erau peste tot, în Bosnia Herţegovina, şi chiar mai cumplite ca la Sarajevo!

În zadar croaţii şi musulmanii au chemat în ajntor Comunitatea Europeană încă de la primele incidente izbucnite în Bosnia, avertizând astfel întreaga lume că războiul – mai cumplit decât cel din Croaţia – va fi o adevărată baie de sânge. Realitatea avea să confirme predicţia. A fost un război civil fără legi şi fără cruţare. Ura în stare pură nu a lăsat loc nici unei convenţii. Civili, cu statut real de civil, nu mai existau. Femei, bătrâni, copii, observatori neutri, deveniseră ţinte de tir, căci se trăgea în

tot ce mişca, în tot ce apărea din faţă. Armata federală se instalase în toate punctele de trecere către Nord, lăsând câmp liber acţiunilor militarilor sârbi care se întreceau în a nimici coloanele de refugiaţi. La sfârşitul lunii aprilie, bărcile în care ţărani croaţi încercau să treacă râul Sava au fost ţinta mortierelor sârbeşti. Bilanţ: paisprezece morţi. Toţi civili. Şi nu s-a scris nici un rând despre acest masacru în presa occidentală.

Aşa după cum procedaseră în Croaţia, sârbii aplicau şi în Bosnia-Herţegovina politica „pământului pârjolit", accelerând şi accentuând astfel politica lor de purificare etnică. Preşedintele sârb Miloševič repetase de mai multe ori, fără urmă de echivoc: „Acolo unde se află un sârb, este şi Marea Serbie."

Nici un sat croat sau musulman n-a scăpat neatins de aripa neagră a războiului. Forţele armate bosniace nu au reprezentat niciodată ţinta atacurilor trupelor federale sârbeşti. Atacul lor a fost mereu îndreptat cu prioritate spre satele lipsite de apărare. Mereu se repeta acelaşi scenariu: un ofiţer sârb venea în sat şi cerea ţăranilor armele pe care le deţineau. I se aduceau câteva puşti de vânătoare. Ofiţerul, nemulţumit, cerea să i se aducă, *adevăratele* arme, puşti, lansatoare de obuze, tunuri... De unde să fi avut nişte bieţi ţărani care nu posedau nici cel puţin câteva amărâte de tractoare, asemenea arme perfecţionate? Urma, în mod diabolic gândită, etapa a treia: represiunea!

La Biljo Brdo, un sătuc situat între Derventa şi Bosanski Brod, unde mă oprisem într-o noapte, înainte de a ajunge la frontiera croată, am cunoscut infernul în care trăiau sătenii. Oamenii pământului n-au obiceiul să lenevească dimineţile în pat. La şase sunt în picioare, la şase şi jumătate au mâncat şi la şapte sunt pe câmp. Numai că în dimineaţa primei zile pe care mi-o petreceam în sat, gulaşul a rămas neatins în cratiţele de pe sobă.

S-a auzit un şuierat şi primul obuz a căzut peste sat. Toată familia s-a grăbit să se ascundă în adăpostul construit în pivniţă, din saci de nisip, chirpici şi resturi de

scânduri. Un adăpost nu prea solid, aproape iluzoriu, ridicat mai mult pentru menţinerea moralului şi desigur mai puţin pentru a rezista bombardamentelor artileriei sârbeşti. Îmi amintesc că doi bărbaţi şi-au prins braţele în formă de scaun ca să poată coborî în adăpost o vecină, o bătrână sârboaică pe care, de când începuse conflictul armat, o luaseră să stea cu ei în casă!

În faţa satului, sau mai bine-zis de jur-împrejurul lui, se afla instalată în poziţie de luptă, încă din timpul nopţii, cea de-a 7-a Brigadă a armatei federale de la Banja Luka. Vreo douăzeci de mortiere de 82 mm şi mai mult de zece tunuri cu autotractare aveau să-şi dezlănţuie tirul năprasnic peste cele vreo cincizeci de colibe împrăştiate pe colina a cărei frumuseţe amintea de localitatea elveţiană Valais.

Printr-o ferestruică a pivniţei urmărem tirul tot mai aprig al duşmanului. Violenţa atacului stârnea panică. Zăream în ceaţa dimineţii siluetele vagi ale celor care coborau în goană dealul, încercând să ocolească exploziile. Obuzele cădeau peste sat într-o cadenţă accelerată, la început unul la cincisprezece secunde, apoi unul la zece secunde. Cine ieşea din adăpost se ducea la moarte. Sârbii aşteptau momentul prielnic să-şi lanseze infanteria pentru a-i putea nimici cu grenade pe sătenii pitiţi în ascunzători. Tactica se conducea după o perfectă logică ucigătoare! Asistam la distrugerea metodic organizată a unui biet sat, atât de neînsemnat încât nici nu figura pe hartă.

Gospodăriile ţărăneşti deveneau, rând pe rând, ţinta loviturilor de tun. Când tunurile tăceau, tancurile preluau ştafeta. Mă uitam la oamenii de lângă mine, întinşi pe jos, pe pământul bătătorit al pivniţei. Învăluite în întuneric, femeile îmbrăcate în negru se ţineau de mână, formând, când un lanţ al speranţei, când unul al panicii, alternanţă dictată de momentele de acalmie sau de recrudescenţă a tirului, de strigătele venite din afară. Încremeniţi de frică, bărbaţii urmăreau deflagraţia care zgâlţâia tot satul: 170, 190, 260, 310... Uneori confundau zgomotul produs în momentul tragerii cu cel al exploziei... Erau atât de multe... Ce să le mai numere!

La ora nouă şi patruzeci şi cinci de minute, un vecin a intrat în fugă în pivniţa în care ne aflam. Căuta un preot. La două sute de metri distanţă, la două case depărtare, o bombă căzuse direct pe un adăpost plin cu oameni. Scena care se oferea ochilor era cutremurătoare: pantofi, haine şi bucăţi de carne atârnau ca nişte ghirlande pe resturile unui gard. În casă, într-o odaie plină cu ligheane de apă fierbinte şi cârpe îmbibate cu sânge, două femei întinse pe o masă trăgeau să moară.

În sat nu exista nici doctor, nici măcar un felcer. Spitalul cel mai apropiat se afla la vreo zece kilometri. Ca să ajungi acolo, trebuia să traversezi celebra zonă *no man's land* de lângă Bosanski Brod, un mare oraş bosniac, situat spre frontiera de nord şi care făcea legătura cu restul regiunii. Încă de la începutul războiului, unităţile militare sârbeşti se încrâncenaseră să atace oraşul în care se mai aflau doar câţiva luptători croaţi şi musulmani, ascunşi în pivniţe sau în tranşee. Peste tot nu erau decât ruine, case distruse, acoperişuri pulverizate, şosele scurmate, garduri şi copaci năruiţi, peste care domnea, venind de sub casele dărâmate, mirosul fetid de cadavru. Văzduhul vibra pe acelaşi fond sonor: bubuiturile tunurilor, zgomotul motoarelor Mig-urilor, şuieratul bombelor şi, venit de pe malul celălalt al fluviului, dinspre partea oraşului geamăn, oraşul croat Slavonski Brod, urletul aproape continuu al sirenelor. De fapt, nimic deosebit: toate erau zgomote de război.

La ora unsprezece patruzeci eram cu cele două rănite în maşina învăţătorului din Biljo Brdo, o maşină marca Yugo. Am pornit-o de îndată spre nord. La fiecare hurducătură – drumurile erau pline de gropile făcute de obuze –, cele două femei urlau şi se încovoiau de durere. Ca să nu intrăm direct în bătaia tirul inamicului, a trebuit să ocolim, s-o apucăm pe drumul de pământ bătătorit care străbătea pădurea. Maşina era tot atât de spaţioasă ca un R5. Eram şase în ea, şi nu puteai mişca un deget. Sângele femeii pe care o ţineam în braţe îmi îmbibase hainele. Îl simţeam cald pe piele. Nu puteam face nimic pentru a-i ameliora situaţia.

Când am ajuns în dreptul podului metalic aruncat peste fluviul Sava, am fost nevoiţi să ne oprim, aşteptând ca Migurile cărora le auzeam clar zgomotul turbinelor, să-şi lepede încărcătura. Avioanele s-au îndreptat spre est şi au bombardat rafinăria.

Femeia pe care o ţineam în braţe a murit când am ajuns pe pod, la un kilometru distanţă de spital. Dacă ar mai fi rezistat încă un sfert de oră, ar fi ajuns, sărmana, pe masa de operaţie.

Mai târziu, la Zagreb, am întrebat nişte Căşti Albastre ce părere aveau despre asemenea întâmplări. Mă ascultau, dar se uitau la mine ca şi cum le-aş fi povestit bancuri.

Funny guys!, zicea John ori de câte ori venea vorba despre Căştile Albastre. Ne formaserăm o părere mizerabilă despre membrii acestei formaţiuni militare trimişi pe front ca la vânătoarea de gâşte sălbatice (gâştele fiind chiar ei!) şi care-şi imaginau că urmau să trăiască în Iugoslavia marea aventură a vieţii lor! Din fericire, se mai aflau printre ei şi unii mai deştepţi, care îşi dădeau seama că de fapt nu înţeleg absolut nimic, aşa încât mai iertam aceşti „eroi" care, pentru că auziseră o explozie sau pentru că le şuierase un glonţ pe la ureche, îşi închipuiau că participaseră la cine ştie ce mari bătălii istorice. Şi mai închideam ochii şi atunci când – într-un bar din Zagreb – venea vreunul, te cuprindea pe după umeri şi zicea: „De când mă ştiu, nu m-am distrat mai bine." Ne saturaserăm să-i vedem la fiecare colţ de stradă. La Zagreb dădeam mereu peste aceşti fanfaroni care sfârşiseră prin a exaspera pe toată lumea. O armată de hahalere şi de târâie-traistă în uniforme ilar de pompoase, o adunătură de vagabonzi veniţi de pe meleaguri străine, care atunci când se îmbrăcau în civil, în hainele lor de mâna a doua, căpătau o înfăţişare şi mai penibilă. Ne era ruşine că eram francezi, englezilor le era ruşine că erau englezi şi, dacă printre noi s-ar fi aflat şi voluntari ucraineni, cu siguranţă că şi lor le-ar fi fost ruşine că erau ucraineni. Unul nu era mai breaz ca altul! Poate doar egiptenii, care-şi luau foarte în serios misiunea în Bosnia, să fi fost mai deosebiţi şi asta pentru că

dintotdeauna fidelitatea faţă de o cauză a fost un excelent remediu împotriva mediocrităţii...

Până şi noi francezii, care nu eram cine ştie ce paraşutişti sau legionari de elită, ci doar nişte simpli executanţi ai unor operaţiuni poliţieneşti, rămăseserăm uluiţi de gândirea lor limitată.

Cred că şi şefii acestora erau tot atât de reduşi mintal, pentru că toate declaraţiile pe care le dădeau, imediat ce un reporter făcea imprudenţa să le întindă un microfon, conduceau indubitabil la aceeaşi concluzie. O simplă trecere în revistă a situaţiei de la Sarajevo indica limpede că aceste sute de marionete nu puteau fi de nici un folos nimănui. Erau printre ei şi militari adevăraţi, recunosc, numai că aveau, cum se spune, mâinile legate. Pentru ca războiul să înceteze şi populaţia să fie protejată ar fi trebuit să fi fost trimise în zonă cel puţin şase divizii. Sârbii, croaţii şi miliţiile musulmane comasaseră în jurul capitalei aproximativ patruzeci şi cinci de mii de militari. Ce puteau face două mii de soldaţi în faţa unei asemenea forţe? Experţii militari occidentali vorbeau de două sute, două sute cincizeci de mii de soldaţi... Cine putea oare să mobilizeze o asemenea armată? Bosniacii n-aveau petrol şi, în fond, sârbii nu-i ameninţau decât pe musulmani! Atunci?

În aşteptarea sosirii puţin probabile a unui corp de armată, bufonii ăştia în ţoale albastre nu se gândeau decât la un singur lucru: patul şi senzaţiile tari pe care nu le putuseră avea pe alte meleaguri. Crezând că uniforma le conferă un deosebit prestigiu, erau profund convinşi că toate fetele se îndrăgosteau de ei! Nu degeaba aparţineau Naţiunilor Unite! Însă de îndată ce învăţai trei cuvinte în sârbo-croată, pricepeai că, de fapt, fetele îşi băteau joc de ei, fiind interesate doar să-i stoarcă de bani şi să le mai smulgă vreo informaţie. Erau aroganţi, inculţi, sfrijiţi şi pociţi. Cum intrau într-un bar, se şi apucau să se caftească, aşa că, exasperat, comandantul lor le-a interzis să mai iasă în oraş după ora zece scara. Pentru noi, zece seara era abia începutul zilei ce urma să vină!

Nici convocaţi, nici angajaţi, Căştile Albastre erau o

adunătură de indivizi de toate naţiile, negri în special, veniţi din toate colţurile lumii – din Noua Caledonie, din Insula Reunion... Legionarii noştri, adevăraţi luptători, îi evitau, nu li se adresau şi nu le explicau nimic... Puteam să vorbesc cu ei cel mult un sfert de oră, douăzeci de minute. Îi întrebam ce beau, de unde veneau – atât şi nimic mai mult.

Într-o zi m-am dus la „Alliance française" din Zagreb ca să citesc ziarele. Eram în uniformă croată. Mă împrietenisem cu o tânără care lucra acolo, pentru că fusese în Franţa, vorbea franceza şi-i aprecia pe francezi... Ore întregi pălăvrăgeam în franceză, şi asta-mi făcea plăcere. Se afla acolo în acea zi şi un tip care aparţinea Căştilor Albastre. Răsfoia reviste. Era un ofiţeraş, şef de coloană, care, se vede treaba, la viaţa lui ezitase între a-şi pierde vremea ca scribălău la poştă, ca amploiat la asigurările sociale sau ca brigadier prin pădurile silenţioase. Ne asculta cu gura căscată, uitându-se la noi cu ochii mari cât cepele. Nici eu, nici fata nu-i dădeam atenţie. Nimic nu te atacă mai cumplit ca indiferenţa. Indiferenţa este culmea dispreţului! Am învăţat asta în Asia. Te pune la pământ! Nerăbdător, ofiţerul ne-a abordat: „N-am mai auzit croat să vorbească aşa de bine franceza ca matale!" „Ca să vezi!" – i-am răspuns eu... Unde ai învăţat-o atât de bine? m-a întrebat el. „La Paris" i-am replicat eu. M-a felicitat şi, căzut pe gânduri, mi-a zis: „Nu-i la îndemâna oricui." Tânăra de lângă mine a izbucnit într-un hohot de râs, pe care-l aud şi acum. Atunci m-am felicitat că n-am rămas în armata franceză!

Căştile Albastre nu staţionau în Bosnia. Accesul le era interzis în zona în care ne desfăşuram operaţiunile şi dacă cine ştie cum se aventurau până unde ne aflam, nu rezistau mult şi plecau. Doar la Mostar i-am avut o vreme alături de noi, însă şi-au luat repede tălpăşiţa. Nu ştiu cum se făcea, dar toţi trăgeau în ei: musulmanii, croaţii, voluntarii străini... până şi sârbii! Nu atât soldatul ca om era cel vizat, ci mai curând era ochită, cu diabolică plăcere, uniforma lui militară care avea ceva enervant de festivist. Săptămâni întregi ne-am deplasat prin Mostar, cărând după noi tot ce

abandonaseră ei în grabnica lor retragere: căşti, fulare, centiroane! Ilară situaţie!

Nu-i agream pentru că se situau, de fapt, undeva între sârbi şi noi. Sârbii aveau artilerie, tancuri, blindate. Noi nu aveam mai nimic. Luptam şi pentru a ne apăra, pentru a nu fi striviţi ca nişte râme, şi atunci trebuia să ne apropiem de duşman la o sută - o sută cincizeci de metri. Din momentul în care între noi şi sârbi se aflau Căştile Albastre, eram pierduţi! Într-adevăr, nimeni nu-i agreea. În Croaţia, de exemplu, oamenii au înţeles repede că, atunci când îşi făceau apariţia Căştile Albastre, erau nevoiţi să-şi ia adio de la treizeci şi cinci la sută din teritoriul pe care aceştia se instalau, şi asta pentru cincisprezece – douăzeci de ani. Toată lumea a priceput că prezenţa lor servea la consfinţirea victoriilor sârbeşti în Croaţia şi la crearea tuturor facilităţilor pentru ca aceştia să poată ataca nestingheriţi Bosnia-Herţegovina. Înţelegând corect situaţia, ne număram printre primii care ne străduiam din răsputeri să-i punem pe fugă.

Căştilor Albastre nu le-a trebuit prea multă vreme să-şi dea seama că Mostarul nu era de nasul lor. Acelaşi lucru s-a întâmplat şi la Sarajevo, unde musulmanii i-au expediat *manu militari* de unde veniseră, de la Zagreb sau de la Belgrad. Numai că au procedat în aşa fel încât întreaga opinie publică să fie convinsă că retragerea lor era opera sârbilor. Croaţii şi musulmanii aveau tot interesul ca încurcă-lume ăştia să spele puţina. N-aveam nevoie de *baby-sitters* sau de „doici” în preajmă. Am fi avut nevoie de o armată adevărată, care să vină şi să lupte cot la cot cu noi... Imperioasă nevoie, numai că de acest crud adevăr nimeni n-a vrut să ţină cont în Europa.

Aproape că ni se scotea pe nas că se înregistraseră pierderi în rândurile Căştilor Albastre franceze: la aproape zece mii de militari, erau opt morţi în patru luni. Mie îmi venea să zic: „Doar opt morţi...” Da! Pentru că în acelaşi interval de timp au fost înregistraţi de zece ori mai mulţi copii – chiar sugari – ucişi cu un glonţ în cap decât soldaţi din Căştile Albastre care şi-au dat duhul pe front. N-aveam

de gând să-i plângem! Asta ar fi fost culmea! Singurii după care am fi putut vărsa lacrimi amare ar fi fost bieţii copii bosniaci.

Războiul din Iugoslavia părea dus de tot feluri de funcţionari, profesori, studenţi, avocaţi sau negustori.

Jelenic, comandantul meu, de exemplu, devenise maior la douăzeci şi doi de ani. Nu era militar, nu făcuse armata. Era un pacifist, un adevărat hippy, care n-avea decât un mare regret: nu atât pentru că ratase Indochina sau Republica croată a lui Ante Palevič, ci pentru că nu fusese la Woodstock. De când venise în Iugoslavia, se schimbase mult, devenind fanatic. Prietenii lui croaţi îl botezaseră „Nebunul din Balbek” din cauza comportamentului său exigent, extremist şi categoric.

Într-o zi, ne-am dus într-un cartier periferic din Vincovci, un cartier mizerabil, cu blocuri hidoase, unde locuia mama lui, căreia numai amintirile de dinainte de război îi mai dădeau puterea să trăiască. Jelenic a insistat să-mi arate o casetă video filmată imediat după bacalaureat, la o reuniune a elevilor, la un fel de serbare. Elevi, profesori, băieţi şi fete, bine îmbrăcaţi. Se foiau în jurul unei orchestre dirijate de o profesoară de muzică. Jelenic comenta fără emoţie în glas: „Uite, ăsta e sârb, a murit. Ăsta a fugit, e în Germania. Fata pe care ai văzut-o adineauri e sârboaică, am făcut-o, era rea de muscă. Se regula cu toţi, n-alegea, sârbi, croaţi, sloveni... Fată bună, toţi ţineam la ea. N-a avut noroc: a fost omorâtă în timpul unui bpmbardament cetnic. Locuia în cartierul croat. Îl vezi pe cel cu care e la braţ? E croat, a fost rănit la Vukovar, nu l-am mai văzut de-atunci. Astălalt e pe front acum, la Pakrac...”

Imaginile dansau pe ecran: filmul fusese rulat şi derulat de zeci de ori şi era foarte uzat. Pe pânza albă defilau în viteză chipuri, surâsuri de fete, priviri prinse în prim-plan, flash-uri stângace, care imortalizaseră cupluri înlănţuite, băieţi care-şi puneau la încercare forţa braţelor... Sârbi, croaţi... părinţi care râdeau, profesori sârbi, croaţi... toţi împreună.

Jelenic îşi urma comentariul pe acelaşi ton impasibil: „Ăsta a murit în cutare loc, ăstălalt pe care-l strâng în braţe este acum cetnic. La Vinkovci, a trecut de partea duşmanului şi se bate contra noastră. Într-una din zilele viitoare, trebuie să-ncerc să-l contactez prin radio… să-i zic un «bună ziua»
înainte de a-l trece-n lumea umbrelor…”

Ani de zile, toţi oamenii aceştia au trăit la un loc, în acelaşi cartier, în acelaşi oraş. Băieţii au jucat fotbal împreună, au ieşit la plimbare cu aceleaşi fete, s-au cherchelit la aceleaşi petreceri. Au ascultat aceeaşi muzică, au citit aceleaşi cărţi. Mă uitam la filmul video şi mă gândeam: „Cum dracu’ au făcut de s-au lăsat antrenaţi în porcăria asta de război?!” Eram mai cu seamă obsedat de-o crimă de o rară cruzime: profesorul de muzică fusese sugrumat cu o coardă de pian de un cetnic, nu de un criminal oarecare, ci de unul dintre foştii lui elevi! După atâţia ani petrecuţi laolaltă, după toate clipele plăcute, după serbările la care participaseră cu toţii… Ce poate face războiul din oameni!

Pe Jelenic totul îl lăsa rece. Trecutul nu-l mai interesa, iar despre viitor zicea: „Iugoslavia nu are viitor!” Părăsise lumea noastră obişnuită şi, fiind decepţionat de oameni, se închisese în el însuşi. Nu se lupta pentru ţară, se bătea ca să-şi omoare timpul şi amintirile. Se bătea pentru a putea uita cum se sfâşiaseră între ele cuplurile sârbo-croate, pentru a uita copiii şi femeile masacrate, pentru a putea uita femeile sadice, capabile să castreze prizonierii şi să colecţioneze ochi de cadavre! Jelenic se lupta pentru a-şi putea scoate din minte femeile „comisar” care erau în stare să stea încremenite cât era ziua de lungă în spatele unei ferestre, cu puşca la ochi, pândind un cap de femeie sau de copil în care să-şi descarce glonţul ucigaş, ca apoi, seara, să se ducă vesele la cârciumă unde-şi întâlneau bărbaţii. Erau în stare să chefuiască cu ei, să se culce cu ei, ca şi cum nimic monstruos nu s-ar fi întâmplat în acea zi.

Se dădeau lupte în Iugoslavia, numai că se lupta prost. Ca o scuză, se spunea mereu că la adversari lucrurile se

petreceau şi mai dezastruos. Comparaţiile se repetau obsesiv, ca nişte refrene. Beam de stingeam, dar nu uitam să remarcăm faptul că sârbii nu se trezeau din beţie niciodată. Dacă se întâmpla să omorâm femei, ziceam că sunt cetnice, şi gata scuza. Cum adică, numai sârbii aveau voie să tragă în mame? Noi îi împuşcam pe prizonieri pentru că nu aveam unde să-i ţinem. La sârbi era şi mai rău, fiindcă înainte de a-i omorî îi torturau, apoi îi lăsau să putrezească pe asfalt şi treceau cu tancurile peste ei. Trebuie să recunosc însă că am văzut şi zeci de cadavre de sârbi care zăceau până se înnegreau pe drumurile din zona noastră. Adevărul e că existau croaţi şi bosniaci lângă care n-aş fi vrut să lupt niciodată, ba pe unii chiar aş fi vrut să-i împuşc, căci asta meritau. Ştiam că sârbii erau nişte ticăloşi, dar tare aş fi vrut să nu-mi fie ruşine de cei alături de care luptam. Şi pentru ca încrederea să nu-mi fie zdruncinată, făceam şi eu ceea ce făceau cei din jurul meu: îmi aminteam mereu de atrocităţile săvârşite de cetnici. Erau numeroase şi cumplite. Jelenic îmi spunea deseori: „Am omorât destul. M-am săturat, trebuie să mă apuc de altceva!”

În zona Kupres, la începutul războiului, am realizat un lucru deosebit. Cu toate că nu eram încă prea bine organizaţi, am reuşit totuşi, în două zile, să înaintăm treizeci de kilometri de la Czevitza până la Malovan. Am cucerit fără prea mare efort trei sate sârbeşti, pierzând doar şase oameni.

Străpungerea frontului inamic desfăşurată cu o asemenea viteză a avut drept consecinţă capturarea a patruzeci de sârbi. Cum distracţiile erau inexistente în asemenea locuri, am inventat un fel de *sketch* ca să avem de ce râde. Îi închiseserăm pe prizonieri într-o baracă şi le ordonaserăm ca, de îndată ce apărea unul dintre noi, aceştia să sară direct în picioare, să ia poziţia de drepţi, să ne salute cu mâna la frunte şi să cânte urlând cât puteau de tare, cântece ostăşeşti. N-a trebuit să le spunem de două ori. La cel mai mic zgomot care le-ar fi vestit venirea

noastră, săreau ca arşi în picioare şi în poziţie de drepţi, cântând cântece pe care noi nu am fi îndrăznit să le intonăm.

Ciudate trăiri! Ştiam că vom vedea mulţi morţi şi răniţi, cunoşteam riscurile pe care le comportau incursiunile în rândul inamicului, şi totuşi atmosfera aceea de la începutul războiului era mai curând plăcută, fiindcă ne imaginam a fi adevăraţi Rambo!

Ne deplasam peste tot cu armele de care eram foarte mândri, participam cu capul sus la misiunile cele mai periculoase, cântam *Trăiască moartea*!, şi culmea era că făceam totul din sinceră convingere.

Într-o zi, un căpitan croat ne-a explicat că, pentru a ni se da permisiunea de a merge în oraş, trebuia să completăm nişte formulare. Ni se cerea să menţionăm motivul cererii şi ora la care voiam să plecăm. Mai erau şi alte întrebări care ni se păreau total deplasate dat fiind situaţia în care ne aflam. Un voluntar pe nume Ron Wolf a scris la rubrica „Motive”:
humpi, *pumpi*, ceea ce însemna „a bea şi a regula”.

Ron era indian. Un descendent al tribului Fesele Prăjite, numit Sicangus, unul dintre cele şapte triburi Sioux, din Vestul american. Era un fenomen: fusese hoţ la şase ani, alcoolic la zece şi violator la doisprezece... Îşi târâse nostalgia şi deziluziile printr-o Americă albă şi indiferentă până în I973
când, la Wounded Knee, a avut loc acea faimoasă comemorare organizată de indieni, care s-a transformat în masacrul. La douăzeci de ani, după ce a încercat fără succes să se facă preot, a intrat în mişcarea amerindiană AIM, fondată în 1968, în cartierele sărace din Saint-Paul şi Minneapolis de foştii prizonieri Ojibways. Era un fel de mişcare protestatară, căci AIM avea ca scop denunţarea nedreptăţilor pe care le înduraseră Pieile Roşii. AIM organiza mari manifestări, marşuri sau *sit-in*-uri, în cursul cărora descendenţii vânătorilor de bizoni apăreau înveşmântaţi în piei şi pene. Totul exprima deziluzia, lenea,

beţia, inadaptabilitatea, superstiţia şi tradiţionalismul fatalist, adânc înfipt în mentalitatea lor. Se striga sloganul: „Suntem făcuţi ca să murim”, ca şi cum teribilul strigăt de luptă: „Frumoasă-i ziua când murim”, pe care îl scoteau strămoşii lor când se băteau cu Tunicile Albastre, ar mai fi dăinuit încă în piepturile lor de indieni contemporani…

Ron şi-a dat seama că locul care i se rezervase între *No Indian future* şi *American way of life* era de nesuportat, aşa că şi-a înhăţat catrafusele, a luat avionul şi a aterizat în Insulele Filipine unde, ani de zile, a trăit printre triburile primitive din Mindanao. Apoi a agăţat o tipă într-un hotel din Manila, s-a îmbătat criţă la un bar din Del Pilar, în braţele unei prostituate, şi… s-a trezit în Croaţia.

La două ore după completarea formularelor, şi-a făcut apariţia comandantul-şef al sectorului nostru şi furios, a început să urle, adresându-se lui Morgan: … Nu poţi să scrii tâmpenia asta! Formularele merg la comandantul general! E o treabă serioasă!” Atunci, Ron s-a scuzat, şi-a luat formularul şi sub *humpi*, *pumpi* a scris: „E serios!” Nu ştiu ce s-a întâmplat exact după povestea asta, dar nimeni n-a mai auzit pomenindu-se vreodată de acele faimoase formulare!

Eram nişte adevăraţi eroi. Cel puţin asta nutream cu profundă convingere. Fiecare dintre noi se gândea la moarte, desigur într-o accepţie teoretică. Mâneam, dormeam, beam împreună… Trăiam printre explozii şi eram mai tot timpul beţi. Până la zece dimineaţa, împreună cu cei din garda naţională, dădeam deja pe gât vreo cincizeci de pahare de tărie. Pentru aceştia – nişte coloşi de aproape doi metri înălţime, care-şi purtau cu supleţe suta de kile – alcoolul pe care îl turnau în ei era un fel de apă chioară. Dacă mă gândesc bine, zău ca războiul din Iugoslavia era dus numai de beţivani. Deplasările pe frontul dezolant nu se măsurau decât în paharele de coniac, de rachiu sau de şliboviţă date pe gât: câte unul pentru fiecare casă sau tranşee, adică un pahar la fiecare douăzeci-treizeci de metri. Plăcuta îndeletnicire se întindea pe kilometri întregi… „Noi suntem nişte adorabili şi gingaşi îngeraşi faţă de

animalele astea împuţite de cetnici! Păi, porcii ăştia spurcaţi beau până şi în somn!” ne liniştea Jelenic.

La Vinkovci, pe zidul bazei noastre din spatele frontului, desenaserăm un dreptunghi mare aurit, pe care ţineam socoteala pierderilor înregistrate de duşman: morţi, răniţi, material militar distrus... Scriseserăm în capetele coloanelor:
„Camioane”, „Artilerie”, „Cetnici” şi mai adăugaserăm „UN” şi „EEC”, pe care i-am poreclit *ice-creams*, adică „bombonelele”, ca să ne batem joc de aceşti observatori. Ăştia nu puteau observa niciodată nimic, pentru simplul motiv că nimic nu i-ar fi determinat să iasă din buncărele în care se pitiseră. Contabilitatea era uşor de ţinut şi, de câte ori omoram un sârb, mai făceam o cruce în rubrica respectivă. Cruci apăreau în special la coloana „Cetnici”, şi asta pentru că eram lunetişti de elită şi-i seceram pe capete.

Meseria de trăgător de elită nu e obositoare. E chiar pasionantă. Devenise pentru noi un fel de rutină: ne apropiam la trei sute de metri distanţă de inamic, ocheam prin lunetă, trăgeam, individul cădea la pământ, apoi ne deplasam spre alt loc, spre altă ţintă. Bineînţeles că nu aveam de gând să cerem medalii pentru aceste victorii „mărunte”, dar consideram că ceea ce făceam era un lucru folositor, mai ales în perioadele de acalmie... În ce consta, de fapt, misiunea noastră? În a ucide, nu?

Din când în când apărea câte un ofiţer croat, venit direct din capitală, care ne lua cu: „Măi băieţi, nu care cumva să vă lăsaţi pe tânjeală, că doar n-aţi omorât încă toţi sârbii!”... Aşa că omoram! Dar mai presus de orice raţionament, de orice motivaţie militară, omoram ca să nu avem timp să ne punem prea multe întrebări. Ceea ce însă părea straniu era cuvântul *sniper*, adică lunetist sau trăgător de elită, a cărui sonoritate evoca mai degrabă vânătorile contelui Zarov decât misiunile care-i reveneau membrului unei brigăzi de comando.

La Vinkovci, eu un am tras. A ochi prin lunetă, a omorî erau activităţi care la vremea aceea nu mă atrăgeau câtuşi

de puţin, iar orele pe care le petreceam pândind cu atenţie cea mai mică mişcare din liniile adverse nu-mi făceau nici o plăcere.
Genul ăsta de luptă îmi displăcea profund. Atunci îl acopeream doar pe lunetist, străduindu-mă pe cât era posibil să acţionez ca un bun profesionist din dorinţa de a mă putea întoarce seara la bază cu toată trupa întreagă şi nevătămată.

Ştiam că lunetistii trăiesc într-un stres permanent. Ştiam, de asemenea, că mulţi dintre ei ratau cu bună ştiinţă ţinta, dar că printre aceştia se aflau şi unii care ţinteau în locul cel mai dureros sau cel aducător de moarte lentă.

Am avut printre noi şi un trăgător de elită cu fustă. Dădea dovadă de o mare abilitate. Era o fostă campioană olimpică de tir, care fusese la Sarajevo în timpul competiţiilor. Şi cum sportul continua s-o pasioneze, a schimbat carabina cu glonţ de 4,5 mm cu o puşcă M 43. N-ar fi tras pentru nimic în lume într-un civil şi nici într-un soldat sârb neînarmat. Nu-i secera decât pe cetnici. Era o trăgătoare înnăscută. Putea să stea ascunsă zile întregi într-o casă părăsită, devastată de bombe, amplasată în apropierea liniei frontului inamic, cercetând din priviri încăperile altor case distruse în căutarea unei umbre mişcătoare, a unei prezenţe umane…

Ne petreceam ore întregi vorbind cu ea despre singurul subiect care ne preocupa la vremea aceea: Jocurile Olimpice.
Urmăream la radio peripeţiile atleţilor echipei olimpice bosniace blocate la Sarajevo. Vedeta era, în mod incontestabil Vlado Panulik, o namilă de origine croată, campion de judo, care conta mai mult pentru noi prin ceea ce făcuse în fruntea unui comando în timpul războiului, decât pentru titlurile pe care le câştigase pe *tatami*. Trăgeam cu toţii nădejdea că acest sportiv va fi în stare să treacă de blocada sârbă şi să ajungă la Barcelona. Toţi am fost afectaţi când am auzit la radio relatarea despre înmormântarea sub o ploaie de obuze a unui alt campion de judo, Vinko Samarlič, omorât într-un cartier periferic din

Sarajevo.

Apoi ne pierdeam în tot felul de presupuneri referitoare la dispariţia alergătoarei de semifond Mirsada Durič. Plecase dimineaţa din capitală să-şi viziteze părinţii, care locuiau într-un cartier mărginaş din Sarajevo, şi nimeni n-a mai văzut-o vreodată.

Între două evocări ale Jocurilor din 1984, mascota noastră, campioana lunetistă, se ducea să tragă, ca la antrenament, numai că cercurile concentrice ale ţintelor din carton erau acum înlocuite cu desene ce reprezentau capete de cetnici şi, când lipseau ţintele din carton, trăgea în lunetiştii sârbi deveniţi ţinte în carne şi în oase...

Acum îmi vine să zâmbesc! Vă gândiţi, probabil, că nu mai am clară în minte noţiunea de oroare. Nu vă contrazic. A
ucide, de exemplu, poate să fie altfel decât monstruos? Ei bine, e posibil! Când ajungi să omori prima oară simţind o ciudată plăcere, trebuie să ai convingerea că nimic nu va mai fi ca înainte. Este momentul în care dobori un om, apoi te apropii de el, îl priveşti în ochi şi, cuprins de ciudate trăiri, în care regretele nu-şi au locul, spui cu oarecare satisfacţie: „Pe ăsta l-am omorât eu!” Descoperi că a fost mult mai uşor decât ţi-ai imaginat. Şi eventual te întrebi cam ce-o fi crezut cel ucis despre tine! Reacţie de animal faţă de alt animal. Te identifici cu mortul, remarci că nu există deosebiri esenţiale şi apoi constaţi că eşti în stare să priveşti cu seninătate şi fără pic de „oroare” orice mort care ţi s-ar ivi în cale.

În palmaresul localităţilor unde i-am pierdut pe cei mai mulţi dintre camarazi, Kupres ocupă un loc de frunte. Ne-am bătut o zi întreagă pentru Kupres. Problemele serioase au apărut abia atunci când a sosit armata iugoslavă. În acel moment, toţi militarii bosniaci au făcut stânga împrejur. Rămăseserăm vreo treizeci de trăgători de elită, înconjuraţi de sârbi, urmăriţi de vreo zece tancuri şi mulţi lunetişti. A fost prima oară când a trebuit să ne abandonăm morţii pe câmpul de luptă. Până şi răniţii erau cât pe-aci să rămână

acolo, căci nu aveam cu ce să-i transportăm. Teama de a nu cădea în mâinile duşmanului s-a dovedit din nou mai puternică decât orice durere. Aşa se explică faptul că şi cei grav-răniţi parcă prindeau aripi şi reuşeau să o ia la goană. Când a auzit că am dat ordin de retragere înainte de a ne fi evacuat răniţii, unul dintre sergenţi, cu toate că avea patru gloanţe în el, s-a ridicat de jos şi a început să fugă.

Ziua aceea a fost un adevărat coşmar. Voluntarii străini care desfăşurau operaţiuni militare în apropierea noastră s-au eschivat şi n-au venit să ne scoată din rahatul în care intraserăm. Cât despre camarazii lor croaţi, ce să mai vorbim! Stăteau ca de obicei tolăniţi prin hoteluri sau zăceau prin restaurante, ciocnind pahare de rachiu cu toate scursorile armatei bosniace, susţinând, drept scuză, cum aflaseră ei că am fost nimiciţi de cetnici. La unitate, un englez s-a apropiat cu nonşalanţă de mine şi, cu un aer încântat, mi-a spus: „O, ce plăcere să te revăd, dragul meu Gaston! Am crezut cu toţii că eşti mort!”

În Herţegovina s-a petrecut un adevărat dezastru. Nu puteam conta decât pe câţiva voluntari străini, care se băteau alături de noi încă din Croaţia.

După acel episod nenorocit, am hotărât împreună cu un prieten englez să mergem în recunoaştere la Ravno, un sat sârbesc, situat destul de aproape de Kupres. Pentru a ajunge acolo, trebuia să trecem printr-un defileu. Cu puţin înainte de-a ajunge în vârful muntelui, ne-am trezit deodată înconjuraţi de vreo sută de soldaţi musulmani. Ne-au întrebat ce planuri aveam, ce intenţionam să facem... numai că noi nu stabiliserăm nimic dinainte, ceea ce nu părea a-i încânta peste măsură. Cum rătăceau deja de o bună bucată de vreme fără noimă, fără ţel, pe povârnişurile muntelui, au hotărât să meargă până la Ravno în recunoaştere alături de noi. Şi cu toţi ostaşii ăştia pe urma noastră, fiecare cu o lanternă aprinsă în mână, a trebuit să ne continuăm înaintarea către sat. Eram parcă o uriaşă omidă fosforescentă, care se târa agale prin abruptul peisaj muntos! Evident că am fost rapid reperaţi şi încercuiţi de

sârbi.

Aveam obiceiul ca, înaintea unui atac, să atingem cu pioşenie o carte de rugăciuni, o icoană sau nişte mătănii. În noaptea aceea de pomină puteam să fi atins orice obiect sfânt, puteam să fi spus şi zece rugăciuni una după alta şi tot nu ar fi servit la nimic! A fost un adevărat măcel. Grăbiţi fără nici o îndoială să ajungă cât mai repede în împărăţia lui Allah, bosniacii s-au aruncat cu mâinile goale asupra tancurilor. Prins în mijlocul prăpădului, mă făcusem mic de tot sub fileul meu de camuflaj, străduindu-mă din răsputeri să trec drept copăcel sau tufă, în speranţa de a fi confundat cu natura.

Undeva lângă Tomislavgrad era o unitate militară numită
„Zevinski” sau comandoul „Obouka”, formată din foşti legionari croaţi care dezertaseră încă din primele zile ale războiului pentru a se duce în satele lor de baştină. Purtau berete verzi, ca şi răsfăţaţii şi privilegiaţii ostaşi din Zagreb, de la care primiseră cadou cel mai bun echipament militar. Pe lângă ei, antrenam încă vreo doisprezece militari, un grup de intervenţie, faimoşii *scouts*, cercetaşi profesionişti, care urmau să-şi petreacă nopţile pătrunzând în linia frontului cetnicilor, iscodind în perimetrul inamic, cu scopul de a culege orice informaţie utilă anemicei noastre artilerii. Pentru asemenea misiuni erau aleşi, evident, cei cu un QI cât mai redus. Nu dădeau nici un fel de test, căci ar fi fost perfect inutil. O simplă apreciere din priviri a feţelor lor tâmpe de răcani handicapaţi era suficientă pentru o triere corectă. Adevărul este că de modul în care aceşti *scouts* erau capabili să-şi îndeplinească misiunea depindea reuşita atacului nostru surpriză. Ştiam cu toţii că cercetaşii *scouts* aveau o speranţă de viaţă sub limita normală. Se supuneau ascultători tuturor corvezilor şi executau fără să crâcnească ordinele pe care le primeau în special de la voluntarii străini, a căror prezenţă pe front se datora doar pasiunii lor pentru aventură şi temperamentului lor de kamikaze. Ne vopseam feţele, luând înfăţişări fioroase, şi asta nu numai

pentru a nu fi reperaţi în întuneric, ci mai cu seamă pentru a-i îngrozi pe cei pe care, eventual, i-am fi întâlnit în calea noastră. Împrumutaserăm de la indienii lui Ron inimosul strigăt de luptă: „Frumoasă-i ziua când murim”, deşi nimeni nu voia să moară, cu atât mai mult cu cât fiecare dintre noi ştia că cercetaşii din brigăzile de *scouts* aveau zilele numărate.

O unitate croată fusese detaşată pe lângă HV încă de la începutul confruntărilor armate din Herţegovina. Trebuia să ne îndreptăm cu toţii spre Mostar. Nu exista nici un loc în oraş unde ne-am fi putut ascunde, în aşa fel încât sârbii să nu ne zărească. Se trăgea în noi ca la o vânătoare de raţe. Tancurile şi lunetiştii ţineau oraşul sub foc continuu. În mod paradoxal, tocmai aceste zile de grea încercare îi umpleau pe combatanţi de o mai mare dârzenie. Pe singurul drum ce şerpuia în afara oraşului nu se putea merge decât noaptea. Zeci de carcase de maşini distruse zăceau de o parte şi de alta a acestui sinistru drum, care ni-l amintea pe cel din filmul *Salariul groazei*. Un adevărat „drum fără de întoarcere”, aşa cum întâlneai peste tot. „Poduri sau întretăieri de drumuri fără de întoarcere.” La întrebarea” „De unde vii?” englezii răspundeau mereu: „*I’ m coming back from the bridge of no-return*...” sau „*I was in the church of no-return, in the hotel of no-return, in the cemetery of no-return*...” Când îi auzeai vorbind aşa, îţi venea să crezi că de fapt, nu trebuia să te mai întorci de nicăieri! Începuserăm să confundăm între ele podurile, străzile, cartierele care se chemau toate: „locul de unde nu te mai întorci niciodată”...

Am tot ţinut-o aşa până într-o zi când i s-a cerut unui camarad să se ducă pe una dintre acele faimoase „străzi fără de întoarcere”. Ori a apucat pe o stradă greşită, ori, dimpotrivă, a executat întocmai ordinul – cert este că nimeni nu l-a mai văzut vreodată. De atunci nici unul dintre noi n-a mai îndrăznit să rostească aceste glumeţe cuvinte.

Pe pereţii stâncoşi ai muntelui ce se înalţă lângă oraş era sculptat în piatra un imens portret al lui Tito omagiat cu smerenie, prin focuri de armă, de sârbi şi croaţi, chiar şi de

musulmani... Căderea Zidului Berlinului, dezmembrarea URSS şi alte evenimente de anvergură îi lăsaseră pe aceşti vajnici ostaşi total indiferenţi. Mareşalul însă se afla acolo, falnic şi impozant ca muntele în care fusese sculptat, iar ei îl venerau, aşa cum îl venerau pe Dumnezeu, fiecare în legea lui.

Marea distracţie a lunetiştilor sârbi era însă trasul la ţintă. De la o distanţă de trei sute de metri, nici nu era greu să nimereşti capul unui copil, spatele încovoiat al unui bătrân sau pântecele unei femei. Aşteptau să vină orele la care ştiau că civilii ieşeau din bârloguri, şi trăgeau. Îşi modificaseră programul după cel al amărâţilor de localnici. Noi îi porecliserăm „cucuvelele", fiindcă se trezeau din somn abia pe la sfârşitul zilei, începându-şi „activitatea" târziu după-amiaza, când civilii ieşeau temători din ascunzători şi încercau să găsească o pâine sau ceva alimente la vreo băcănie rămasă încă deschisă. „Cucuvelele" n-aveau cum să ne scape, fiindcă avansaseră cu tupeu până în partea noastră de oraş, aşa că intraseră singuri în cursă, ca şoarecii prinşi la brânza de sub clopotul de sticlă. Şi totuşi aveau curajul dement să tragă, omorând cu predilecţie manifestă copiii...

Într-o duminică, în zori, a venit la noi un colonel de la garda naţională, cerându-ne să organizăm o „curăţenie generală", adică o acţiune de exterminare a trăgătorilor sârbi infiltraţi în zona noastră. Totul trebuia să se petreacă înaintea slujbei religioase. Duminica era zi de sărbătoare şi pentru lunetiştii sârbi, dar şi pentru cetăţenii care, păcătoşi cum se considerau, ieşeau mai toţi din adăposturi pentru a merge la biserică, chiar dacă preotul îşi ţinea slujba aproape în patru labe, pitit uneori în spatele altarului. Feste tot era lume – femei, bătrâni, fete, băieţi îmbrăcaţi de sărbătoare... ţinte uşoare, ţinte la alegere. De fiecare dată, duminica se transforma într-o adevărată hecatombă. De data asta, autorităţile din oraş luaseră măsuri. Misiunea noastră era însă aproape imposibilă, căci erau zeci de case, iar „cucuvelele" nu dormeau de două ori în acelaşi pat. Reperam seara un *sniper* într-o clădire şi a doua zi nu

găseam picior de om în ea.

Fuseseră mobilizaţi cel puţin cincizeci de voluntari care urmau să deschidă sute de uşi în căutarea lunetiştilor. Nu era decât o problemă de timp scoaterea lor din ascunzători. Slujba religioasă avea loc la oră fixă, deci trebuia să ne grăbim. Civilii, martori la acţiunea noastră, din dorinţa de a ne ajuta, ne spuneau că sunt lunetişti ba într-o casă, ba în alta, indicându-ne uneori direcţii contrare, către est, către vest... Nimeni nu ştia, de fapt, din ce loc se trăgea, aşa că ne descurcam şi noi cum puteam. Escaladam etajele în goană, scotoceam o clădire de sus până jos, nu găseam pe nimeni, apoi treceam la cea de alături... Birourile erau încăperile cel mai greu de cercetat. Zgomotul cizmelor răsuna în încăperile goale şi ni se strângea stomacul de frică. Deschideam sute de uşi cu groaza în suflet că în spatele fiecăreia dintre ele se putea ascunde moartea. Urcam câte patru trepte deodată, deschideam brusc uşile, dar rar se întâmpla să capturăm vreun lunetist.

„Cucuvelele”, cum le ziceam noi, se ascundeau sub pielea unor cetăţeni cât se poate de respectabili: erau bătrâni cu cravate corect înnodate, tineri cu ochelari de student, femei frumoase, de care am fi putut oricând să ne îndrăgostim.

Contactul direct cu lunetiştii, criminali în stare să ţintească şi să tragă până şi în copii, era partea cea mai respingătoare a misiunii ce trebuia s-o îndeplinim. Acţiunea se desfăşura sub îndemnul: „*Search and destroy*!”, aşa că scotoceam casele şi dacă găseam lunetişti trebuia să le trageam un glonţ în cap! Numai că nici un voluntar străin nu avea puterea să ducă la îndeplinire această brutală şi crudă acţiune de poliţai înapoiat. Dacă lunetiştii opuneau rezistenţă, trăgeam, îi omoram, dar dacă se aruncau pe jos şi începeau, zvârcolindu-se, să ne implore să nu-i omorâm, impresionaţi de rugăminţi, nu mai reuşeam să apăsam pe trăgaci. Situaţia ne displăcea profund. Zâmbeam, ca să părem mai puţin stânjeniţi, ne uitam unul la altul şi întrebam: „Ei, cine-i vine de hac?” Ce-şi închipuiau? Că după ce omorâseră femei şi copii care se plimbau în parcuri

aveam să-i predăm gărzilor Naţiunilor Unite, aşa după cum ne cereau? Găsiserăm soluţia: îi dădeam pe mâna soldaţilor croaţi şi musulmani care ne însoţeau. Nu ştiu cum se făcea, dar mai toţi lunetiştii sârbi ajungeau jos pe asfalt, în faţa clădirilor, înaintea noastră, care coboram pe scări! Să fi sărit ei oare pe ferestre aşa, de bunăvoie? Puţin probabil! Ce puteam zice? Nimic!

Unele porţiuni din oraş aveau lumină electrică, altele erau scufundate în beznă. De săptămâni întregi, în unele cartiere nu curgea apa. Se zicea că oamenii ajunseseră să scoată apă din râul Neredva, pe care pluteau cadavre, şi că apoi o fierbeau şi o vindeau. Uneori trebuia să mergem prin canalele oraşului pentru a ne putea apropia cât mai mult de linia frontului sârbesc aflată pe celălalt mal al apei. Atâta murdărie era cărată de apă, încât nici fiartă, nici filtrată nu ar fi trebuit să fie băută.

Ne deplasam prin canale pentru a nu mai fi ţinta tirului lunetiştilor sârbi. Războiul la care participam era un război purtat în special de trăgători de elită. De fapt, nici soldaţii croaţi şi nici cei sârbi n-ar fi dorit vreodată să moară pentru idealurile pe care ziceau că le apără! Lupte de infanterie n-au existat niciodată. Lunetişti, tancuri şi tunuri, atât. De aceea au durat atât luptele de la Vukovar. La fel ca la Sarajevo… Cei care voiau, într-adevăr, să se bată erau doar poliţaii sârbi, şi asta numai când se simţeau susţinuţi de prezenţa armatei iugoslave! Când erau singuri şi urmau să se bazeze pe propriile lor forţe, erau mai puţin agresivi.

Sârbii aveau atâtea tancuri şi atâta artilerie comasată în jurul Mostarului, încât fiecărui tanc sau tun i se repartizase un sector bine delimitat spre care avea să-şi lanseze proiectilele. Un permanent foc de artificii. Tunurile trăgeau de pe malul celălalt al râului Neredva, de la mai puţin de treizeci de metri, direct în casele oamenilor. Cum zăreau o persoană, soldaţii încărcau blindatele cu obuze de 105 mm şi trăgeau. Stăteam zile întregi cu faţa în praf, târându-ne pe burtă ca nişte jivine, în căutarea unei poziţii prielnice, din care am fi putut trage cu eficienţă în tancuri. Numai că

abia dacă reuşeam, prin vizoarele noastre de la RPG sau Maliutka, să evaluăm distanţa la care se aflau. Noaptea, cercetaşii *scouts* intrau în scenă, machiaţi ca în filmele de groază, înarmaţi cu cutii de amfetamină şi cuţite. Erau singurii care puteau fi eficienţi într-o asemenea situaţie, dar pentru a afla exact rezultatul misiunii lor trebuia să împărţim la doi numărul celor căzuţi în expediţiile lor nocturne. Acţiunea se derula cu discreţie, fără zgomot, iar sârbii nu erau nebuni să se plângă presei că fuseseră măcelăriţi de adversari. De altminteri, nici despre existenţa noastră pe front nu se prea pomenea.

Sârbii distrugeau metodic toate casele din vecinătatea râului Neredva. Civilii nu apreciau câtuşi de puţin această versiune tragică a jocului de-a şoarecele şi pisica pe care-l jucam cu duşmanul. Ne întrebau uneori ce naiba căutam acolo şi, cu toate că războiul cuprinsese toată regiunea, erau în stare să ne trimită delegaţi care ne recomandau să ne facem jocul pe alte meleaguri, cât mai departe... Erau capabili să deosebească tunurile de 105, de 20 mm şi mortierele de 82, dar se făceau că nu le aud.

Domnea o atmosferă apocaliptică. Pe malul vestic al Mostarului, sârbii încă destul de numeroşi erau amestecaţi cu populaţia bosniacă. Uneori, în zori, vedeam sârbi cu mâinile legate la spate cu sârmă, încadraţi de adevăraţi Rambo bosniaci. N-am aflat niciodată unde-i duceau. Şi dacă am fi aflat, la ce ne-ar fi servit? Pe malul celălalt, aproape în acelaşi timp, se vedeau pe străzi croaţi şi musulmani legaţi, împinşi de la spate de miliţienii cetnici. Pe cei din urmă ştiam unde-i duc, căci descoperiserăm destule gropi comune pline cu morţi!

Peste tot era aceeaşi aiureală de neînţeles, armata îşi vedea de luptele el iar civilii continuau să bea... Când am părăsit localitatea Rupres, după marile confruntări din primăvară, am lăsat în urma noastră multă populaţie civilă. Ce s-o fi ales de toate femeile şi de toţi copiii aceia care credeau că noi am fi putut să le acordăm protecţie?

La Mostar am fost foarte prudenţi, căci n-am vrut să creăm situaţii riscante nici pentru noi, nici pentru civili.

Văzuserăm destule femei şi copii ucişi şi doream ca sinistrul spectacol să nu se mai repete. Evitam să declanşăm atacuri în zonele care erau încă locuite. Deveniserăm o armată de marionete şi acţiunile noastre militare apăreau mai reuşite pe hârtie decât pe teren. Bărbaţii de prin partea locului aveau tot atât de mult chef să se înroleze şi să lupte, cât aş fi avut eu să fac parte din Armata Salvării! Nu puteau suferi maniera noastră de a ne infiltra în liniile inamicului, dar asta nu însemna că ei nu-şi asumau riscuri negândite. Cu toate că încercaserăm să-i lămurim că nu fac bine, tot nu se puteau stăpâni şi, din când în când, mai trăgeau câte o rafală de gloanţe direct din sufrageria sau dormitorul propriilor lor case. Apoi îi vedeam mergând în urma coşciugelor în care le zăceau copiii, plângând şi rupându-şi părul din cap, suferind cumplit, ceea ce nu-i împiedica să-şi verse veninul răzbunării, reîncepând, reglarea de conturi încă de-a doua zi. Era desigur o imensă prostie, şi nu era singura.

*

Nimic nu-i enerva mai mult pe sârbi ca obiceiul pe care-l
aveam de a comunica prin radio în limba franceză. Codurile pe care le utilizam au provocat chiar o neînţelegere între două dintre grupurile noastre. Unii au înţeles „*no problem*”, când de fapt eu transmisesem în franceză: „*Non, problème*!”, ceea ce însemna exact contrariul. La celălalt capăt al firului, nimeni nu a sesizat adevăratul sens al mesajului şi soldaţii noştri au avansat în câmp deschis sub tirul dezlănţuit al sârbilor. Genul acesta de greşeli provoacă uneori serioase pierderi de vieţi omeneşti, adevărate drame, şi toate lacrimile nu ne-ar fi ajuns pentru a ne plânge dispăruţii, din care de obicei nu mai găseam nici un petic de uniformă, căci artileria şi tunurile sârbilor făceau una cu pământul corpurile celor căzuţi.

Reuşiserăm să luăm de la arsenal un lansator de rachete
Maliutka. Servantul, un bătrânel cocârjat, avea o mutră pleoştită de conţopist anemic. Se oferise de bunăvoie să

mânuiască lansatorul de rachete. S-a arătat plin de entuziasm atâta vreme cât a avut cârpe de lustruit provenite din garderoba unei familii refugiate de sârbi. Apoi, când adevăratele operaţiuni militare urmau să demareze, elanul i-a mai scăzut. Pentru a ne putea pune maşinăria de război în poziţie de luptă, trebuia să parcurgem un drum cu serpentine, drum expus direct artileriei sârbeşti, unul dintre faimoasele *death road*, după cum îl botezaseră cei mai optimişti dintre anglofoni. Zeci de maşini şi camioane distruse rugineau de o parte şi de alta a drumului. Aproape de culme, drumul urca pieptiş pe coasta muntelui pe o distanţă de o jumătate de kilometru.

Zile întregi n-am urmărit decât un singur obiectiv: să cucerim un nenorocit de teren de fotbal, plin de hârtoape şi mormane de pământ de pe celălalt mal al râului, în care erau îngropate două tancuri şi zece tunuri de 20 mm. Fiecare dintre operaţiunile în care ne-am lansat ar fi descurajat până şi o companie de kamikaze. Sârbii, care nu lăsau nimic la voia întâmplării, cunoşteau foarte bine locurile de unde am fi putut să tragem în ei. De îndată ce încercam să montăm Maliutka, începea nebunia. Roiuri de obuze de 20 mm începeau să „bâzâie” în jurul nostru ca nişte imenşi bondari ucigaşi. Veneau în „formaţii” de câte cincisprezece-douăzeci deodată, explodau la impactul cu zidurile, cu asfaltul, împrăştiind în jur mii de schije. Era doar începutul, căci sârbii continuau apoi să ne bombardeze cu obuze gigant, de 76 şi 82.

În ziua aceea, sârbii trăgeau în noi cu tunuri T 72. Bătrânul servant – „Moşulică”, cum îl porecliseră francezii – căzuse cu faţa la pământ şi-i sărise proteza din gură. Ne venea să murim de ruşine. Dar ceea ce ni se părea de nesuportat, era să-i auzim între două explozii pe cei rămaşi undeva mai jos, în spatele nostru, bătându-şi joc de noi şi scandând: „Aïde, aïde” adică „haide, haide, hopa Mitică”.

Îmi amintesc că valurile de pământ ridicate de explozii mă împiedicau să-l văd pe cel din faţa mea; îi auzeam, totuşi, respiraţia, mai bine-zis horcăitul. M-am surprins zicând:

„Doamne, nu mă lua. Doamne, nu mă lua! Nu sunt încă pregătit.” Apoi, când totul s-a mai domolit, am încercat să mă lămuresc. Pentru ce nu eram încă pregătit: să mor sau să înfrunt frica? Şi pentru că panica dispăruse, n-am aflat răspuns la întrebare.

Tirul armelor noastre s-a înscris printre marile ratări militare. Toate proiectilele au explodat alături de ţinta lor. Sus, pe drumul cu serpentine, şi jos, pe linia frontului, peste tot, se dezvăluia ochilor o imagine de apocalipsă. Croaţii n-au trăit niciodată o asemenea înfrângere. Când ne-am înapoiat în oraş, civilii se uitau duşmănos la noi. Nu reuşiserăm să distrugem nici un tanc, iar sârbii izbutiseră să radă din temelii jumătate dintr-un cartier.

Doream neapărat să terminăm cu bine ceea ce începuserăm printr-o nereuşită. De zile întregi ne încrâncenam să transformăm în cimitir acel blestemat teren de fotbal din mijlocul stadionului şi nimeni n-ar fi acceptat să se întoarcă la baza din spatele frontului fără ca misiunea să fie dusă la bun sfârşit. Scandam în faţa civililor, care ne priveau cu gura căscată: „Hezel! Hezel!”, numai că nimeni, în afară de belgieni şi britanici care zâmbeau pe sub mustaţă, nu pricepea despre ce era vorba. Când le-am spus civililor că a doua zi aveam de gând s-o luăm de la capăt, să relansăm atacul, s-au cutremurat de groază. Două zile n-au mai ieşit din pivniţe. Dacă le ceream cumva apă sau ceva de mâncare, trăgeau în noi prin uşile închise.

Aveam un prieten, un tip de încredere, care nu se lăuda niciodată cu faptele sale de arme, nici chiar atunci când ne întorceam de la cele mai grele atacuri, atunci când, orbit, nu vezi nimic şi, într-o încleştare dramatică, îţi calculezi cu precizie saltul pe care urmează să-l faci pentru a putea ajunge în tranşeea următoare sau mişcarea balansată a corpului capabilă să trimită grenada la douăzeci de metri, în vizuina duşmanului...

Se întâmpla uneori să rămânem ţintuiţi în acelaşi loc ore în şir şi să ne întrebăm, disperaţi: „Doamne, unde ne aflăm? Unde am ajuns. Doamne?”, pentru ca apoi, după ce

totul se termina, să povestim ceea ce ni s-a întâmplat de parcă am fi trăit scena din înălţimea unui car de luat vederi. Toţi cei care se întorceau dintr-o luptă întregi şi nevătămaţi erau cuprinşi de euforie şi se lansau în relatări în care fabulaţia juca un rol important.

Amicul meu de care pomeneam mai sus era altfel decât noi toţi. Parcă nu se afla pe front, continuând să fie el însuşi, cel dintotdeauna. Mi-a povestit cum a fost distrus un sat în regiunea Novsca, aflată în apropierea porţiunii de autostradă croată ocupată de sârbi. Inevitabil, civilii reveniră şi în relatarea lui, pentru a confirma parcă atitudinea de neîncredere ce trebuia adoptată faţă de ei. Povestea că unul dintre prietenii săi fusese ucis lângă o biserică de o lovitură de mortier. Nu voiau să-l lase în mijlocul drumului şi, cum nu aveau timp să-l transporte în spatele frontului, au căutat un loc unde-l puteau lăsa până la terminarea luptei. Au intrat în prima casă ivită în cale şi l-au întins pe masa din bucătărie. Într-un colţ al încăperii se afla o bătrână care i-a privit cu un aer absent şi care n-a articulat nici un sunet. Satul în care locuia fusese aproape complet distrus de duşman, dar şi asta o lăsa indiferentă. Bătrânele pe care le întâlneam erau îmbrăcate din cap până-n picioare în negru, semănând toate între ele, de parcă ar fi fost clonate. Dacă nu le priveai cu atenţie, puteai crede că-ţi iese în cale mereu aceeaşi persoană.

Prietenul meu a continuat să-mi povestească că, la o oră după terminarea operaţiunii militare, s-a întors în casa aceea împreună cu alţi militari, pentru a recupera cadavrul. Au surprins-o pe bătrână aplecată asupra mortului, străduindu-se să-i scoată un ochi cu o furculiţă. „Bestie!”, a urlat unul dintre bosniacii din grup şi s-a repezit spre ea cu un cuţit ascuţit în mână, cu intenţia de a-i face felul. Şi cum prietenului meu nu-i plăceau armele albe, nici violenţa şi nici vărsările de sânge, i-a tras bătrânei un glonţ în cap. În încăpere a dat atunci buzna un bărbat de vreo treizeci de ani care a început să vocifereze. Pe scurt, s-a ales şi el cu un glonţ în cap. Apoi au început să protesteze, zbierând, vecinii, dar au amuţit şi ei repede, având soarta celor

dinaintea lor... Fără alte explicaţii şi complicaţii inutile. Şi toate astea pentru ochii unui mort! Când ţi se povestesc asemenea întâmplări, nu întrerupi povestitorul!

În război, totul depinde de conjunctură. Un membru al unităţii noastre omorâse şi el o bătrână cu câtva timp în urmă, dar în condiţii cu totul diferite. Ar trebui să spun că a asasinat-o, căci acesta e adevărul. O întâmplare pe cât de înfricoşătoare, pe atât de banală. Totul s-a petrecut în timp ce era atacat un sat – un atac clasic. Toţi civilii au fugit să se ascundă în pădurea din apropiere, în afară de doi-trei bătrâni care s-au încăpăţânat să rămână în casele lor. Ca de obicei, nimeni nu-i lua în seamă, nimeni nu se atingea de ei, ci eventual erau evacuaţi cu forţa şi duşi în spatele frontului. Aşa se proceda peste tot în Bosnia, în Herţegovina sau în Croaţia. Camaradul nostru a intrat în curtea unei gospodării, unde a văzut o bătrână stând în bucătărie la o masă. S-a apropiat de ea şi, fără să articuleze un cuvânt, a omorât-o, trăgând cu o puşcă de vânătoare; Şi acum îl văd şi-l aud cum râdea, uitându-se la bătrâna căzută pe duşumea. Considera că scena putea fi amuzantă. Ne uitam la el înmărmuriţi şi revoltaţi, neştiind ce atitudine să luăm. Apoi a fost expediat în spatele frontului şi ţinut în carantină, sub observaţie, fără ca vreunul dintre noi să se fi implicat în schimbarea sorţii lui. După aceea a fost trimis să lupte într-o altă unitate militară. Dacă ar fi venit înapoi, s-ar fi trezit într-o bună zi cu un glonţ tras pe la spate. Întâmplător, omul nu făcea parte dintre militarii noştri cei mai curajoşi, căci la atac îl vedeam mereu plasat în urma altora. Am remarcat că întotdeauna se întâmplă aşa: pe criminali îi găseşti rareori în prima linie, ei se ascund, de obicei, în spatele celor cu adevărat curajoşi. Dar să nu uităm că printre civili se numărau şi criminali, ceea ce explica faptul că niciodată n-am întâlnit mai mulţi schizofrenici în libertate ca în acest război.

Drago era un fost psiholog care, înainte de război, îşi exersase talentele în Elveţia. Era pe front în Iugoslavia de şapte luni. Fusese numit comandant de companie pe baza

titlurilor lui universitare, cu toate că era hipernervos şi cam ţăcănit, în mod cert mai zdruncinat decât pacienţii cărora le acordase asistenţă medicală. Se declara fericit pentru că putuse, în sfârşit, să vadă nebunia pe viu şi să descopere exact cum se manifesta ea, adică mult mai cumplit decât îi fusese descrisă atunci când se afla pe băncile facultăţii, mult mai înspăimântătoare decât o văzuse la bolnavii din spitale. Descoperirile pe care le făcea îi creau o permanentă stare de bună dispoziţie…

De câte ori aveam timp liber, încingeam partide de şah, afară, călare pe malul de pământ de la marginea tranşeelor.

Jocul devenea pasionant abia când se porneau bombardamentele. Ne lansam atunci într-un alt fel de joc, un joc-întrecere nebunească: câştiga cel care pleca ultimul de pe dâmbul de pământ. Toţi soldaţii asistau la întrecere. Drago se dădea în vânt după acest gen de competiţie. Pe măsură ce cădeau bombele, tot mai mulţi spectatori o luau la fugă să se ascundă în cazemate sau pivniţe. Până la urmă, rămâneau doar doi „jucători” care se uitau fix unul în ochii celuilalt ca să se intimideze şi să se înfricoşeze reciproc. Eram tare la jocul ăsta, dar Drago mă întrecea. De fapt, toţi cei care ne aflam acolo participam la joc, numai că adevăratul partener ne era războiul. Unii însă îşi luau rolul prea în serios, exagerând, şi erau greu de depăşit.

Întâmplările legate de război luau uneori întorsături tragicomice. În primele zile, la Vinkovci, un scoţian pe nume Rod Morgan voia neapărat să distrugă un tanc. Tocmai la timp s-a nimerit să apară un tanc la limita a ceea ce noi numeam *no man’s land*. Scoţianul şi-a pus arma la ochi în intenţia de a ochi, însă un sergent, un croat, a cerut cu insistenţă să tragă el. Rod i-a dat lansatorul de rachete, croatul a tras, numai că proiectilul a trecut razant pe deasupra tancului, explodând ceva mai departe, direct într-o căsuţă ce se afla dincolo de el. Ratarea – frecventă de altminteri pe câmpul de luptă – i-a provocat croatului o criză de nervi inimaginabilă: s-a pornit să plângă în hohote,

cu capul în mâini. Copleşit de o adâncă tristeţe, s-a refugiat într-un mutism îngrijorător.

Oricui i se putea întâmpla să rateze un tanc, dar nu făceam dintr-un simplu eşec o asemenea tragedie. Decât să-ţi fi pierdut un picior sau un braţ – cum făcuse unul dintre ai noştri de dragul reuşitei – mai bine suportai o înfrângere, dar rămâneai măcar întreg. Încercam să-l încurajăm, zicându-i:
„N-ai nimerit tancul! Care-i problema? De ce faci o tragedie din asta?” Însă el continua să se jeluiască. Le explicam recruţilor, nou-veniţi pe front: „Un sergent croat a înnebunit, fiindcă n-a reuşit să distrugă un tanc! Ăsta da devotament!
Duceţi-vă să-l vedeţi.” Croatul, iritat peste măsură de încurajările şi consolările noastre, a început să urle, ridicându-şi braţele spre cer: „Lăsaţi-mă-n pace, tâmpiţilor, puţin îmi pasă de tancul vostru nenorocit! Casa... era casa mea!”

Mi-aduc aminte de o duminică de primăvară în care m-am amuzat copios. Înaintam alături de comandantul Jelenic prin satul pe care tocmai îl cuceriserăm. După ce am împuşcat câţiva indivizi – ne intrase în obişnuinţă să nu facem prizonieri –, am dat peste un rănit sârb care zăcea întins pe burtă, cu capul pe braţele încrucişate. Jelenic s-a apropiat încet de rănit şi a îngenuncheat alături de el. Mă întrebam ce punea la cale. Comandantul se aplecase peste sârb şi-i şoptea ceva la ureche. Buzele sârbului au schiţat un zâmbet, apoi el i-a indicat o direcţie. Jelenic s-a ridicat, i-a mulţumit şi a scos brusc pistolul, împuşcându-l în ceafă. Până şi croaţii din preajma noastră încremeniseră, muţi de uimire. Ce-i spusese sârbului? Jelenic rădea, ţinându-se cu mâinile de burtă: „L-am întrebat unde e biserica ortodoxă, fiindcă vreau să mă spovedesc!” Ce-o fi fost în mintea rănitului, mai cu seamă că Jelenic îi şi mulţumise? Toţi cei de faţă au considerat gestul ca pe o glumă foarte rafinată! Ce ar putea, oare, exprima mai fidel atmosfera de demenţă în care evoluam?

Uneori, când aveam moralul ridicat, ne puneam pe petreceri pe care le botezasem *bunker parties*. Cel mai mult ne-am distrat la Vinkovci. Petrecerile noastre – devenite celebre în zonă – aveau loc, bineînţeles, după încetarea focului. Pentru a ne procura cele trebuincioase unor asemenea bairamuri, îl trimiteam pe Andreas Strauss să dea un tur prin rarele magazine care mai rămăseseră deschise. Îl aleseserăm pe el întrucât se dovedise a fi cel mai iute de mână, că doar nu din soldă am fi putut să plătim toate bunătăţile, şi în special băutura, de care aveam nevoie. Andreas Strauss fusese de toate la viaţa lui: student, chelner de cafenea, domn de companie, bandit. Îşi ratase întreaga existenţă, dar era în stare să facă tot felul de lucruri uluitoare, aşa că îi dăduserăm „misiunea” să şterpelească din magazine cele trebuincioase monstruoaselor noastre chefuri.

Lui Andreas Strauss îi fila o lampă încă înainte de a ajunge în Croaţia, aşa că nu era de mirare că acum înnebunise de-a binelea. Intra şi ieşea de zeci de ori din acelaşi magazin, reuşind să fure cartofi, sticle cu alcool şi pachete cu prăjituri pe care le ascundea în buzunare, în căptuşeala hainei. Negustorii nu pricepeau nimic şi, bucuroşi să-l vadă intrând atât de des în magazinul lor, îi mai dădeau în plus pachete de ţigări, gumă de mestecat şi alte mici nimicuri!

Noi, care nu beneficiam de vasta lui experienţă, ne mulţumeam „să luăm” din apartamentele refugiaţilor aparate stereo, aragazuri, scaune, mese şi alte obiecte ce urmau să asigure reuşita petrecerilor noastre. Era simplu, mai cu seamă că o mulţime de case fuseseră lăsate în părăsire şi pe urmă, chiar dacă ne vedea lumea, nimeni n-ar fi îndrăznit să ne întrebe pe cine mutam!

Bunker party era o petrecere ceva mai specială. Găseam, de exemplu, un adăpost în prima linie, dădeam drumul tare la muzică şi beam ca nebunii până ne făceam criţă... Difuzoarele aparatelor vibrau din toţi waţii gata să ne spargă timpanele, fericindu-ne cu cunoscutele melodii: *Love me two times*, *People are strange*, *Light my fire*,

Touch me şi *The end* ale formaţiei „Doors”… Apoi, când eram toţi făcuţi pulbere, ieşeam afară, ne aşezam în poziţie de tragere şi le trimiteam sârbilor două mii de cartuşe în treizeci de secunde. Desigur, tirul nostru provoca nu numai un zgomot asurzitor, ci şi multe stricăciuni. Şi cum sârbii nu prea apreciau chefurile noastre monstruoase, ne dădeau replica cu tot ce aveau mai greu ca muniţie: moniere de 120 mm sau obuze de tanc!

Ţineam la camarazii noştri croaţi, dar uneori ne plăcea să ne distrăm numai noi între noi, aşa că dădeam petreceri cu circuit închis, cum s-ar zice, ca şi cum ele s-ar fi desfăşurat în cluburi private rezervate voluntarilor străini. Şi croaţii se distrau, nu zic ba, dar se distrau după metoda slavă, cam simplistă, după părerea noastră – adică nu făceau altceva decât să se îmbete până cădeau din picioare. Noi consideram că petrecerile lor erau prea liniştite şi plicticoase, iar modul lor de desfăşurare ne întărea convingerea că slavii n-au simţul umorului.

Toate acestea se petreceau în perioada în care nu ştiam prea bine cine ne erau şefii. Ne băteam în rândurile HOS (miliţia croato-musulmană), dar încadrarea noastră în această formaţiune militară a fost interzisă de politicienii lui Tudjman care ne acuzau că plănuim o lovitură de stat de tip fascist! N-am auzit de vreo tâmpenie mai mare! Dementă curata! Totul era o aiureală de nedescris. Zagrebul îşi pusese-n cap să ne suprime. Nu ni se mai dădeau rachete, nici altfel de muniţii şi totuşi eram cantonaţi în locurile cele mai periculoase din zonă. Situaţia în care ne găseam devenise de netolerat. Eram extrem de stresaţi, ne sărea ţandăra din orice, revolta mocnea în noi… Când un şef croat îşi trecea trupele în revistă, toţi soldaţii, în poziţie de drepţi, cu mână la chipiu, strigau: „*Zadom Spremji*” – ceea ce însemna ceva de genul „Gata pentru patrie”. Noi găsiserăm ceva mai pitoresc: „*Puci kurac*” – asta însemnând, fără nici un dubiu, „Sugea-mi-ai…”, sintagmă transformată fulgerător în strigătul de luptă al întregii unităţi! Erau desigur cuvinte nu prea academice, dar ştiut este că umorul cazon, acelaşi pe toate meridianele,

vehiculează un vocabular limitat, care desemnează cu o nestăvilită preferinţă organe plasate mai jos de centură!... Nopţi întregi visam cum o gură fierbinte se apleca binefăcător spre un anumit loc sensibil al trupului, aşa încât nu era de mirare că „zona”, cu tot vocabularul aferent, devenise o adevărată obsesie!

*

În unitatea noastră era un bosniac pe care-l poreclisem Califul pentru că voia să facă din Mala Bosna nici mai mult nici mai puţin decât un regat independent! Îi confecţionase deja steagul: era roz! Şi cu steagurile-n vânt, făcând pe serioşii, ne apucam să defilăm, să cântăm cât ne ţinea gura, ca şi cum chestia cu regatul ar fi fost adevărată. Presimţeam că avea să se petreacă ceva necurat. Şi pentru a forţa destinul, într-o dimineaţă, după una dintre acele faimoase nopţi de cruntă beţie, ce ne-a dat prin cap? Să-l trezim pe comandant trăgând focuri de armă în cazemata în care dormea! O idee de milioane! Păcat că şefu’ n-a prea apreciat-o!

La vremea aceea, cu toţii aveam mintea plecată bine cu sorcova. Ne săturaserăm până-n gât de tot ceea ce trebuia să răbdăm şi, întrucât alte distracţii n-aveam, ne-am apucat să ne jucam de-a Vietnamul. Umblam mai tot timpul în uniforme de camuflaj şi ne pictaserăm pe căşti tot felul de inscripţii pe cât de hazlii, pe atât de inutile: „Sunt orfan!” sau „Mi-a intrat o ţeapă-n cur!” sau „Sunt moartea cu coasa!” E drept că unele erau mai puţin filozofice: „Stai să te f...!” cu varianta „Nu spera c-o să te f...!” Nu prea ştiam cui erau adresate delicatele apostrofări, dar oricum ele ne ajutau să putem îndura trecerea lentă şi chinuitoare a timpului.

După *bunker parties* am inventat *boring parties*, alt soi de petreceri unde ne distram de minune. Organizam tot felul de întreceri, de concursuri, absolut idioate, recunosc, şi care nu erau prea apreciate într-o ţară ca Iugoslavia. Cum se desfăşurau ele? Povestea cu mitralierea cazematei în care dormea comandantul ar putea fi un exemplu. Ce

făceam? Aruncam grenade, una după alta, în baruri, după ce le scoteam detonatorul... Numai că se întâmpla ca, după ce beam un litru de rachiu, să uităm să le dezamorsăm! Atunci se lăsa cu răniţi, cu morţi, cu bătaie, cu reglări de conturi, cu urmări dintre cele mai grave... Idei aveam, nu duceam lipsă! *Boring party* însemna, de exemplu, să fii în stare să vorbeşti ore întregi despre orice în afară de război: femei, sport, haleală... Era desemnat câştigător cel care, rezistând oboselii, rămânea ultimul să pălăvrăgească. Cinci ore ne-a vorbit Jo într-o noapte, încercând să ne convingă că nicăieri mâncarea nu era mai infectă ca la Paris, unde nu se putea găsi un singur restaurant ca lumea.

Mai erau şi *drinking parties* – petreceri ceva mai primitive decât *boring parties*. Ne îmbătam direct pe front, sub tirul demenţial al sârbilor, cu băutura plătită din buzunarul celor care asistau la spectacol. Participanţii erau exclusiv francezi şi englezi. Noi, străinii, ştiam că, oricât de cumplit s-ar fi tras, tot nu ne-am fi mişcat din loc şi am fi continuat să bem ca nebunii. Croaţii însă îşi luau tălpăşiţa, fugind ca potârnichile de cum începeau să cadă primele obuze. *Drinking parties* se clasau astfel printre petrecerile care atingeau culmea rafinamentului!

4. GREAŢA

Mereu îmi revine în minte copila aceea gingaşă, îmbrăcată în jeansi strânşi pe corp, cu şosetele albe... Îi revăd mereu zâmbetul şi dinţii strălucitori. Revăd caravanele de refugiaţi în care se trăgea, femeile însărcinate cu pântecele sfârtecate, copiii traşi în ţeapă, nebunii care bântuiau noaptea pe străzile oraşelor scufundate în beznă. De ce povestesc toate acestea? Ca să am puterea să recunosc că sunt un criminal? Ca să am

puterea să-mi pun capăt zilelor, făcând să explodeze o grenadă în buzunarul interior al hainei, sau atârnându-mă de-o grindă cu centura rusească împrejurul gâtului?

Cine ar accepta să povestească ce s-a întâmplat în războiul din Iugoslavia? A dori să trăieşti în rândul lumii nu înseamnă oare a te condamna la tăcere?

Cine ar mai dori să-şi amintească de fuga disperată sub ploaia de gloanţe, de hohotele de plâns stârnite de constatarea că erai antrenat, fără a te putea împotrivi, pe calea ce duce spre neant? Cine ar vrea să-şi mai amintească de luptele în care nu ştiai dacă erai în stare, cu toate eforturile, să-ţi îndeplineşti misiunea sau dacă mai apucai să păşeşti vreodată pe calea de întoarcere?

Cine ar mai vrea să-şi amintească de mirosul ieşit printre
scândurile prost îmbinate ale coşciugelor, de izul cadavrelor prietenilor morţi pe care continuai să-l simţi zile de-a rândul? Cine ar mai avea puterea să mai vorbească despre cadavrele copiilor putrezind în canalele prin faţa cărora oamenii treceau fără să le arunce măcar o privire?... Cine ar mai putea găsi tăria de a vorbi despre bătrânele care purtau în mâini trofee umane, ochi smulşi de la cadavre cu nervi cu tot, împletiţi ca funiile de ceapă? Şi cine ar putea găsi o explicaţie tuturor acestor orori?

Da, poţi descrie frânturi, poţi lăsa să se întrevadă câteva imagini, aşa cum apar în genericele filmelor, dar să povesteşti tot ceea ce ai văzut, nu reuşeşti niciodată. Au fost şi momente de mari emoţii, de trăire intensă, momente de o mare frumuseţe, când prizonierii ne strângeau mâna, când camarazii îşi riscau viaţa pentru noi – adevărate clipe de prietenie, de iubire... Dar nu-ţi vine să vorbeşti despre ele de teamă ca acestea să nu servească drept alibi ororilor, să nu cumva să le atenueze, să le facă suportabile. Nimănui nu i-a plăcut ceea ce a trebuit şi facă acolo. Eu nu m-am dus în Iugoslavia să ucid. Am vrut să-i ajut, am vrut să le fiu martor, să consemnez... Echilibrul valorilor s-a răsturnat însă atunci când, pentru a-i putea ajuta, a trebuit să omor.

Nu-mi aduc aminte să fi cunoscut vreun croat care să fi vrut să ucidă numai din dorinţa de a ucide. Când am plecat din Franţa, presa se apucase să-i condamne pe coloane întregi pe ostaşii care se aliaseră cu ţăranii croaţi înrolaţi în garda naţională, în speranţa de a-şi putea apăra peticul de pământ. Se vorbea şi de voluntarii francezi, de prietenia franco-croată, ca şi cum această amiciţie nu făcuse destule ravagii în 1914... Astăzi, aceiaşi ziarişti îi denunţă în aceleaşi ziare pe extremiştii cetnici. Realitatea s-a dovedit însă a fi mai puţin echivocă şi dualistă. Bineînţeles că şi printre croaţi existau fanatici, grupaţi la Zagreb, care visau să înfăptuiască Marea Croaţie, după cum şi printre sârbii îndoctrinaţi de cadrele fostului partid comunist iugoslav existau indivizi convinşi că peste tot unde se aflau sârbi, pământul de sub picioare le aparţine... Existau desigur nemernici de ambele părţi, numai că s-a încetăţenit credinţa că nemernicii sunt numai în tabăra adversă.

Croaţii pe care i-am cunoscut se băteau ca să se apere. Pe ucigaşii de meserie, pe mânuitorii şişurilor nu i-am cunoscut. Aceştia duceau poate un alt fel de război, trăind într-o lume paralelă cu a noastră.

Când l-am găsit pe prietenul nostru neamţ răstignit pe poarta unui hambar, mi-am pus o întrebare care acum, după atât timp. mi se pare absurdă. Apropiindu-mă de el, i-am văzut chipul cenuşiu care exprima o oboseală chinuitoare şi m-am întrebat: „Oare aşa se moare?” Mă integrasem atât de mult în atmosfera războiului, încât moartea în sine nu mă mai preocupa. Mă interesau doar călăii, criminalii şi metodele lor de a ucide. Nu credeam că era posibil ca, în timpul unui război, să existe monştri în stare să supună o fiinţă unor asemenea suplicii. Mai târziu i-am arătat unui prizonier sârb fotografiile pe care i le făcusem răstignitului... A început să plângă.

Nu venisem în Iugoslavia să omor. Cândva mi-ar fi plăcut să fi putut afirma: „Eu n-am ucis pe nimeni, niciodată.” Astăzi însă sunt mulţumit că am ucis. Iugoslavia nu mai este ceea ce a fost odată. Totul s-a schimbat. Ar fi bine pentru ei dacă şi-ar regăsi liniştea şi echilibrul de

odinioară. Oricum, eu nu mă mai întorc niciodată acolo. N-o să am ocazia să mă bronzez pe nisipul Adriaticii!

Aş fi în stare, totuşi, să iau trenul, să mă întorc în Iugoslavia doar dacă ar fi nevoie să particip la terminarea războiului, dar, odată misiunea încheiată, aş pleca imediat animat de dorinţa de a şterge definitiv din memorie toate amintirile legate de această ţară. Aş încerca, aşa cum încerc acum, să îngrop în uitare chipurile, mirosurile, zgomotele şi numele pe care le-am cunoscut acolo.

Mulţi croaţi luau în derâdere disponibilitatea pe care o manifestam în a lupta şi a muri pe meleaguri străine. Eram ultimii supravieţuitori ai unităţilor HOS – toţi ceilalţi trecuseră în lumea drepţilor sau fuseseră luaţi prizonieri din ordinul politicienilor de la Zagreb. Calitatea noastră de străini ne stătuse pavăză în bună măsură, numai că nu le eram tuturor pe plac. De îndată ce HOS-urile au fost desfiinţate, am fost trecuţi la un batalion de elită cu care am plecat pe front. În două zile, unitatea a înregistrat un rănit grav şi un mort. Desigur că supravieţuitorilor cunoscutului „Chemin des Dames” asemenea pierderi li s-ar fi părut ridicole. Dar vremurile s-au schimbat şi asaltul nu se mai dă ca în 1914, în formaţii de mii de militari, aliniaţi cu baioneta la puşcă, înaintând eroic cu pieptul gol spre mitraliere. Şi noi înaintam spre punctele extrem de periculoase, dar numai după ce calculam exact riscurile reuşitei, dând apoi lovitura. Să nu uităm că războiul din Iugoslavia a fost un război al loviturilor-surpriză.

Eram o mână de oameni, vreo cincisprezece străini. Moartea unuia dintre noi devenea cu atât mai greu de suportat cu cât era o dispariţie individualizată. Dacă aş fi văzut căzând câte cincizeci de oameni deodată, dacă aş fi asistat la vieţi secerate în grup, aş fi acceptat mai uşor sacrificiile pe care le cerea războiul şi aş fi fost mai puţin afectat sufleteşte. A da un asalt în cincisprezece era îngrozitor, pentru că ne uitam unii la alţii, ne cunoşteam toţi între noi, cunoşteam fiecare privire, fiecare expresie a feţei, fiecare voce, şi nu puteam accepta ideea ca unul

dintre noi să cadă, să nu mai poată termina cursa. Eram prea puţin numeroşi ca să acceptăm să murim.

Omorârea prin înjunghiere a santinelelor care făceau de gardă ni se părea moartea cea mai aberantă şi revoltătoare. 0
armă albă mânuită de o mână criminală te putea surprinde oriunde: în picioare, întins pe patul de campanie, în somn, în tranşee, pe closet... Unul dintre camarazii noştri s-a întors în plină zi în cazemată gol-puşcă; fusese surprins de tirul mortierelor în timp ce făcea duş. Fiecare i-a dat ceva de îmbrăcat: o cămaşă, o vestă, o pereche de şosete şi o'pereche de pantaloni în bunăstare, luaţi de la un mort care a fost înmormântat dezbrăcat.

Pe front se întâmpla să fi ucis fără să fi apucat să tragi măcar un foc de armă. În timpul cât membrii HOS erau puşi la stâlpul infamiei ni s-a interzis folosirea armelor. „*Politics' really dirty*", ne explica Jo. Politicienii din Zagrebul care ţinea neapărat să demonstreze lumii că sârbii omorau oamenii lipsiţi de apărare ne ordonaseră să nu tragem nici un foc de armă. Dar cine-i credea oare?

Cetnicii procedau ca la vânătoare: aşteptau ca vânatul să iasă din vizuină, apoi trăgeau. Când se schimba garda, trăgeau şi nu prea ratau! După aceea eram întrebaţi prin radio: „Ia spuneţi-ne, drăguţilor, soldatul ăla care încerca să se ridice de la pământ, mai jos de biserică, mai trăieşte?
L-am nimerit? Da-n cazemata pe care am burduşit-o cu proiectile de 82 erau militari? Câţi?" Ai noştri răspundeau: „I-aţi nenorocit! Trageţi al dracu' de bine!" „Asta aşa-i!" venea răspunsul. Eram eroi sau victime? Cine mai putea şti?

Într-un spital din Zagreb am întâlnit un neamţ care avea amândouă picioarele amputate, nu vedea cu un ochi şi fusese cât pe-aci să-l piardă şi pe celălalt. Tristă poveste. Omul făcuse armata în RFA ca tanchist. Unul dintre verii lui, căsătorit cu o croată, l-a convins să vină în Croaţia să le dea o mână de ajutor. Cum în momentul acela era şomer, a putut răspunde apelului şi, nu după multă vreme, neamţul

s-a trezit pe un tanc, pe frontul dintre Osijek şi Nemetin, o altă zonă nenorocită din Slavonia Orientală.

Se dădeau lupte pe viaţă şi pe moarte. Sârbii, de pe poziţiile lor de la Stara Tenja, Ada şi Sisak, trăgeau în toate satele din jur. Nu le scăpa nimic. Tenjski, Laslova şi Belisce erau aproape rase de pe suprafaţa pământului.

Noaptea se vedea ca ziua din cauza rachetelor luminoase, a trasoarelor şi a exploziei obuzelor. Era infernul pe pământ. În asemenea locuri, până şi tancurile nu sunt decât nişte vulnerabile cutii de conserve. Croaţii credeau însă în forţa lor. Pregătiseră un atac blindat cu înaintare-acoperire, ca în manualele militare, şi-l trimiseseră pe neamţ cu tanc şi echipaj în prima linie. Din nenorocire, nimic din ceea ce fusese organizat şi calculat pe hârtie şi pe machete nu s-a petrecut în realitate pe teren. Neamţul s-a trezit singur în faţa inamicului, căci tancurile cetnicilor nu erau la dreapta, ci la stânga… Nimic nu s-a desfăşurat după cum fusese prevăzut.

S-au tras trei obuze în tancul neamţului. Tancul a luat foc. Înăuntru, numai sânge şi carne sfârtecată. Se auzeau urlete. Pilotul a ars de viu. Neamţul a reuşit să iasă din tanc prin trapa inferioară şi, cu toate că avea picioarele zdrobite, s-a târât timp de şase ore şi a reuşit, cu eforturi incredibile, să ajungă printre ai lui. Povestea că de nenumărate ori a fost pe punctul de a renunţa să se mai târască… Doar frica, spaima de a nu cădea în mâinile inamicului i-au dat forţa să continue. Când a ajuns la râul care delimita frontul sârbesc de cel croat, a început să le facă semne camarazilor aflaţi la celălalt capăt al podului. Croaţii îi strigau de pe mal să se grăbească. Nici când a ajuns pe pod, care nu era mai lung de treizeci de metri, n-au avut curajul să vină şi să-l ajute. Îi strigau: „Grăbeşte-te, grăbeşte-te!” Se temeau. Neamţul era plin de sânge, vomita, carnea-i atârna lipită de uniforma zdrenţuită, iar ei continuau să strige: „Grăbeşte-te, ce naiba faci?”

Răniţii care se aflau în acelaşi salon cu neamţul începură să plângă. Povestea îi impresionase până la lacrimi. Şi el, vizibil afectat, tremura şi vărsa lacrimi amare.

Urmarea acestei nenorocite întâmplări pline de dramatism este incredibilă. Armata a refuzat să plătească operaţia de care neamţul ar fi avut nevoie pentru a-şi salva ochii, şi asta numai pentru că acesta făcea parte dintr-o unitate HOS! Incalificabilă porcărie! Din fericire, prietenii au pus mână de la mână, au reuşit să strângă banii necesari intervenţiei chirurgicale şi l-au trimis într-un spital din Olanda, la un mare chirurg oftalmolog care, culmea, era sârb! Medicul a făcut tot ce i-a stat în puţină pentru a-i salva ochii, apoi l-a trimis la Zagreb. Cruntă soartă! Sinistru destin!

Dar dacă ai fi mers din spital în spital ai fi auzit zeci de asemenea întâmplări îngrozitoare şi ai fi întâlnit zeci de astfel de oameni nenorociţi pe viaţă.

De când e lumea, în toate războaiele, au existat şi soldaţi care n-au ştiut să ochească. Sunt clasice istorisirile despre militari care au fost ucişi de propria lor artilerie sau care, în timpul unui asalt, s-au pomenit cu un glonţ în spate.

Aveam un prieten pe nume Bralay. Un bosniac care supravieţuise tuturor atacurilor sârbeşti. Era un trăgător LRAC cunoscut pentru curajul său. În situaţii în care alţii ar fi tras stând în genunchi, dacă nu chiar pe burtă, cu nasul în ţărână, el trăgea din picioare, stând drept, cu capul sus…

Trecuseră câteva ore de când sârbii declanşaseră ofensiva. Soldaţii armatei naţionale iugoslave avansau cu tot armamentul greu de război: tancuri, transportoare, tunuri… Bralay explica plin de însufleţire unor recruţi, abia ajunşi pe front, pitiţi pe fundul unei tranşee, cum trebuie să procedeze pentru a înfrunta inamicul. Demonstraţia o făcea stând în picioare, ca şi cum sârbii ar fi tras cu gloanţe oarbe. Din când în când, se întorcea spre noi şi zicea: „Măi Paule, ia ieşi tu, bă, râmă bleagă şi fricoasă, din gaura unde te-ai vârât!” I-ar fi plăcut ca recruţii să râdă ţinându-se cu mâna de burtă, numai că tinerii, care atunci primeau botezul focului, erau atât de speriaţi încât nu le ardea câtuşi de puţin de glume.

Un proiectil de 60 mm, venit din zona croată, l-a

doborât.
Dacă servanţii mortierei ar fi tras intenţionat, n-ar fi ţintit mai bine. Era de necrezut! Mie-mi venea să urlu. Aproape o zi întreagă i-am căutat pe cretinii care trăseseră, ca să le zbor creierii. Furios, izbeam cu picioarele în lăzile cu muniţie, îi
înjuram pe recruţii care-l lăsaseră pe Bralay unde căzuse, la intrarea în adăpost, zbieram şi îi blestemam pe sârbi, pe croaţi... Cei care trăseseră au fost trimişi în spatele frontului în cea mai deplină taina!

L-am condus pe Bralay până acasă, la familia lui. Ce nu reuşiseră să facă sârbii, reuşiseră croaţii. Bralay a fost înmormîntat cu onoruri de erou. Am plâns ca un copil.

După dispariţia unui alt prieten, Karl, tot un neamţ, a cărui cenuşă am îngropat-o la Zagreb, m-am dus să ucid la Mostar. Din plăcere! Războiul nu mai conta! Nici patria croată, nici marile idealuri. Eram animat de o singură dorinţă: să-l răzbun pe Karl. Aveam impresia că mă dedublasem: mă puteam privi din exterior, de undeva de deasupra mea, îmi puteam da ordine, totul decurgând în modul cel mai firesc posibil.

Ne-am întors la Mostar. Eram trei. Aveam puşti cu lunetă şi dispuneam de trei zile în care urma să ne dedăm plăcerii de a vâna oameni. Îi căutam peste tot: în jocurile de umbre de pe pereţi, în formele ce se furişau printre ruine, în iarbă, în întunericul camerelor din clădirile părăsite... Surprindeam oameni pe feţele cărora cădeau raze de lumină, oameni care-şi goleau paharele cu băutură, oameni care urinau, care-şi făceau siesta... Trei zile în care trebuia să omorâm şapte sârbi, fără alţi trăgători alături, aşa încât puteam să ştim exact dacă, după o îndelungată şi minuţioasă cercetare prin lunetă cu degetul pe trăgaci, glonţul îşi atinsese ţinta.

Trebuia să ucidem şapte oameni. Şapte! Cum să explic starea sufletească pe care o încercam? Mi-era bine. Pentru întâia oară intram cu adevărat în pielea unui *sniper*. Ciudată meserie! Unică în felul ei. Primul sârb pe care l-am

zărit stătea sprijinit de un zid pe cealaltă parte a râului Neredva. Fuma liniştit. Era un tânăr de vreo douăzeci de ani, înalt, brunet, cu pistrui pe faţă, care avea, cred, ochii deschişi la culoare... Ce mult mărea luneta prin care mă uitam! Eram grăbit: mă gândeam că o să-şi termine de fumat ţigara şi o să plece. Nu voiam să-l scap. Era al meu. Îl priveam prin lunetă, în timp ce numărătoarea inversă a secundelor pe care le mai avea de trăit începuse. Repetam în minte numele lui Karl ca să-mi fac curaj să apăs pe trăgaci. Dar, înainte ca glonţul să plece din puşca, doream ca omul să privească în direcţia mea. Abia când i-am zărit ochii, am coborât cătarea puştii spre pieptul lui şi am tras. L-am văzut căzând. Deschisesem larg gura, dar uitasem să mai respir.

Am repetat operaţiunea de şase ori. Într-una din zile, privind prin lunetă în căutarea ţintei vii la care speram, am zărit un sârb trântit pe burtă la mai puţin de două sute de metri. Mă ochia cu un lansator de rachete! În războiul din Iugoslavia s-a tras frecvent cu arme mari, puternice, cu tunuri de 100 mm. Ceea ce conta era ca ţinta să fie doborâtă. Într-o zi, aproape de Vinkovci, am văzut un Mig lansând o bombă asupra unui individ care fugea singur pe un câmp. În secunda în care l-am zărit pe trăgătorul înarmat cu lansatorul de rachete m-a năpădit un val de amintiri. Mi-am adus aminte de mama, de patul ei în care-mi plăcea să mă tolănesc, mi-au venit în minte toate cuvintele pe care nu aveam să mai apuc să i le spun, mi-am amintit de cele întâmplate în ultimele zile, de moartea lui Bralay, de moartea lui Karl, de moartea tânărului sârb cu ţigara... Eram paralizat de frică, de parcă mă muşcase un şarpe veninos... Aşteptam din clipă în clipă să mă lovească proiectilul ucigaş. Avusesem deja ocazia să văd o rachetă explodând în apropierea mea... M-a cuprins o senzaţie înspăimântătoare, care-mi sfredelea pântecele... Timpul părea că-şi suspendase zborul şi doar racheta continua să se îndrepte spre mine... Brusc mi s-a făcut rău; eram ud de sudoare din cap şi până-n picioare. Sperasem să mă defulez împuşcând sârbi şi, când colo, mă vedeam vânat, la rândul

meu, prins în propria-mi
capcană, aşteptând cu capul vârât între umeri declanşarea exploziei ucigaşe. Într-o zi, un veteran de război din Vukovar mi-a spus: „Când stai cu degetul pe trăgaci, gata să apeşi, şi simţi că ţi se face frică, să ştii că eşti un om sfârşit.”

Moartea lui Karl m-a întristat peste măsură. Parcă se rupsese ceva în mine. Oamenii nu mai erau aceiaşi, războiul
parcă se schimbase. Am participat la încă două operaţiuni militare animat de o singură dorinţă: să plec, să fug cât mai departe. Îi întrebam pe cei din jurul meu: „Unde o să ajungem? Ce-o să devenim?”

A doua zi, în cursul unei ambuscade, am mai doborât doi sârbi, apoi m-am dus la comandant şi i-am spus că trebuie să plec de urgenţă în Franţa, fiindcă mama e bolnavă. Era, desigur, o minciună. Mă simţeam ruşinat că-i lăsam baltă, dar ideea de-a mai rămâne pe front îmi devenise insuportabilă. Atunci a fost cât pe ce să mă sui în tren şi să plec, într-adevăr, la Paris.

Mă trezeam dimineaţa şi-mi ziceam: „Doamne, de n-aş vedea civili morţi!” Din păcate, rar se întâmpla să treacă o zi fără să descoperim victime printre civili: unul, ciuruit de gloanţe, era năruit peste bicicleta lui, altul era mort, cu capul pe volanul maşinii, un altul era spânzurat de craca unui copac la o cotitură de drum, cu organele genitale, care-i fuseseră tăiate, atârnându-i din buzunar… Unii, căzuţi grămadă, zăceau în faţa bisericilor şi alţii, cu trupurile zdrobite, putrezeau în faţa unei brutării distrase de un obuz. N-am aflat niciodată cine-i omorâse şi poate că nimeni nu ar fi dorit să afle.

La Sarajevo se povesteau tot felul de grozăvii. Când piaţa de pe strada Vase Miskina a fost bombardată, în 27 aprilie, mă aflam acolo. Primeam informaţii înspăimântătoare. Sursele mass-media insinuau că musulmanii ar fi tras în propriul lor cartier pentru a forţa comunitatea internaţională să intre în război. Brcko era

zona musulmană în care fuseserăm cazaţi câteva săptămâni. Ne băteam, având ca aliate forţele lui Izetbegovič. De la o vreme, prietenia dintre musulmani şi croaţi începuse să-şi piardă din trăinicie. Ştirile de ultimă oră nu contribuiau cu nimic la reluarea legăturilor de bună înţelegere. Mulţi dintre croaţii pe care-i aveam în subordine ceruseră să se întoarcă în teritoriul lor şi nu mai voiau să audă vorbindu-se despre musulmani. Un climat de suspiciune bolnăvicioasa plana asupra tuturor. După două săptămâni, ne-am strâns efectivele şi ne-am mutat la Gorazde. Toată lumea ştia de ce musulmanii fuseseră ispitiţi de aceste ultime manevre şi în sinea noastră le dădeam dreptate. Tensiunea care domnea era alimentată şi de teribilele ştiri difuzate prin HTV, aşa încât am preferat ca, pentru un timp, să ne limităm la relaţii mai reci.

Vase Miskina era o stradă pietonală care, întinzându-se de-a lungul grădinii publice, lega bulevardul Mareşalul Tito de vechiul oraş. Cu vreo câteva sute de metri mai departe se înălţa colina Trebevic, care domina localitatea. Înainte de începutul războiului, strada era liniştită şi nu prea circulată. De când Sarajevo se transformase în câmp de luptă, pe Vase se îngrămădiseră toate chioşcurile, magazinele şi toţi negustorii ambulanţi.

Ziua de 27 aprilie debutase cu o dimineaţă calmă. Noaptea, locuitorii putuseră să doarmă liniştiţi, mai cu seamă că în cursul zilei avuseseră parte de bombardamente violente. La radio se anunţase semnarea armistiţiului şi era aşteptat în zonă ministrul rus al Afacerilor Externe, care urma să sosească poate chiar la Sarajevo. Cetăţenii nu ştiau mai mult, dar nutreau o mare speranţă.

Orele treceau, iar orăşenii se îndreptau spre strada pietonală, având ocazia mult visată de a se plimba agale sub soarele primăvăratic, de a intra prin magazine, încercând, totodată, să-şi facă rost de pâinea zilnică. La ora zece, Vase Miskina era plină de lume, ca în vremurile de altă dată. Fortul militar înfipt în flancul colinei Trebevic părea adormit. Armistiţiul devenise de câteva ore o

certitudine; îndoiala din suflete se risipise.

Atunci au explodat obuzele: trei *grenata* de 82 mm. Cine trăsese? Armata federală din fortul Trebevic sau musulmanii? Dar ce importanţă mai avea? Războiul luase o urâtă întorsătură, transformându-se în masacru! Eram profund dezgustaţi şi ne dădeam seama că orice provocare, orice mârşăvie devenea posibilă în acesta confruntare murdară!

*

În fiecare dimineaţă ne rugam cerului să nu mai întâlnim civili, fie ei morţi sau vii! De nimic nu ne săturaserăm mai mult ca de ei. Când ne-am întors odată de la Gorazde, unde ne duseserăm pentru a procura alimente, am întâlnit nişte femei musulmane care mergeau, abia ţinându-se pe picioare, pe un drum lăturalnic, înţesat cu mine. Înaintau ca oarbele, întinzând înaintea lor braţele slabe, pline de vânătăi. Veneau dintr-un lagăr de detenţie sârbesc, unde fuseseră silite să satisfacă poftele carnale ale luptătorilor cetnici. N-au fost în stare să ne spună câtă vreme înduraseră înfiorătoarele violuri. Pentru ele, săptămânile, lunile îşi pierduseră şirul. Cea mai bătrână dintre acestea ne-a povestit despre supliciile la care au fost supuse de nişte poliţai jegosi şi nemernici, despre ameninţările cu cuţitul la gât, despre cuiele înfipte în sâni, despre poziţiile în care erau obligate să se ofere, despre cuvintele obscene pe care le rosteau sârbii în timp ce le siluiau: „Hai, babo, dă din c... înnebuneşte-ne!” Articula cuvintele cu o voce monocordă, vorbea repede, aproape fără să respire, cu privirea pierdută undeva peste umerii celor care o ascultau... Torturi, chinuri, suferinţe, umilinţe. Vorbea ca pentru ea, ca şi cum noi nici n-am fi existat acolo, simţindu-se încă prizonieră a sinistrului lagăr. Un soldat bosniac le-a luat cu binişorul şi, îndemnându-le cu vorbe bune, le-a scos din drumul minat, arătându-le pe unde s-o apuce pentru a ajunge în sat. Dar nu i-au ascultat sfatul şi, imediat ce ne-am îndepărtat de ele, au apucat-o pe acelaşi drum minat, cu braţele întinse înainte, spintecând aerul... Apoi am auzit o explozie. Nici unul dintre

noi n-a avut curajul să se întoarcă la faţa locului şi să vadă nenorocirea. În primul sat în care am intrat ne-am dus la postul de poliţie şi am povestit despre cele întâmplate.

În alte dimineţi, am fi făcut orice ca în ziua aceea să nu auzim urletele de durere ale vreunui rănit. Salvarea răniţilor, a răniţilor noştri, devenea un adevărat coşmar de fiecare dată când plecam într-o misiune. Multă vreme n-am acceptat să fiu comandant tocmai de teama de a nu-mi reproşa că, din cauza mea, vreun camarad şi-a pierdut picioarele sau vederea…

La moarte ne gândeam numai în situaţii-limită. Ne stăruia chinuitor în minte imaginea prietenilor căsăpiţi sub ochii noştri, care, din păcate, erau perfect conştienţi de starea lor. Situaţii tragice. Ce mai puteai comenta? În asemenea clipe nu-ţi doreşti decât să te afli cât mai departe de atâta suferinţă.

Juraserăm să nu abandonăm nici un rănit în bătaia focului. Câte ore nu petrecuserăm cărând răniţi, scoţându-i din locurile cele mai periculoase! Şi retrăiam acest coşmar la fiecare misiune. Ce putea fi mai îngrozitor decât să cari răniţi care urlau, să fii nevoit să ţipi la ei ca să tacă! Ce putea fi mai înfricoşător decât să ştii că, oricând, un glonţ te putea arunca în rândurile răniţilor, că oricând riseai să devii un schilod, aşteptând cu disperare pe cineva care să vină să te salveze…

De ce minele antipersonal nu omoară? Îţi smulg un picior şi eşti tentat să zici; „Doar atât!” Dar cum poţi continua să lupţi când ştii că alături de tine se află un camarad care are un picior zdrobit? Preferi să-l vezi mort. Fiecare poartă sădită în adâncul sufletului frica de moarte, o frică apăsătoare, grea, ca efectele unui militar. Schilodirea este însă mai cumplită decât moartea.

La început, când m-am aflat pentru prima oară pe front, moartea, viaţa, răniţii… nimic nu avea prea mare importanţă.

Atunci mureau doar cei pe care nu-i cunoşteam: femei şi copii pe care-i zăream în treacăt prin spitale, pe culoare, pe care nu-i priveam cu adevărat. La început trăiam pe front

ca toţi militarii, pe civili nu-i întâlneam. Pentru mine, totul s-a schimbat mai târziu, în Hetţegovina, unde am văzut adevărate masacre care m-au umplut de o nespusă scârbă. La Vinkovci războiul a fost mai puţin marşav. În Bosnia am văzut comiţîndu-se cele mai cumplite orori.

*

Liniştea devenea uneori chiar mai apăsătoare şi mai chinuitoare decât explozia bombelor. Atmosfera care învăluia cartierele scufundate într-o încremenire letală, imaginea lor suprarealistă ne urmăreau asemenea unor monstruoase fantome.

Sârbii erau adevăraţi aşi ai aerului. Mig-urile lor 21 şi 29 lansau bombe de câte cinci sute de kilograme, faimoasele „Balene”, recunoscute pentru eficienţa lor atunci când cădeau peste casele din cărămidă sau chirpici ori peste ferme.

Enormele cruci roşii de pe acoperişurile ambulanţelor deveniseră ţinta preferată atât a lunetiştilor, cât şi a piloţilor, mai cu seamă dacă zburau razant cu pământul sau coborau în picaj. Ne închipuiam ce mult se puteau distra piloţii luând în vizor asemenea obiective şi contemplând din văzduh rezultatul operaţiunii!

Într-o duminică seara, avioanele sârbilor şi-au aruncat uriaşele bombe la Slavonski Brod, în Croaţia, peste maşinile care transportau răniţii căzuţi în ziua aceea în Bosnia, la Bosanski Brod.

Ca de obicei, beam ca să-mi revin din emoţiile trăite în ziua care se încheia. Mă aflam în barul *Grand Hôtel*-ului, în compania unor camarazi bosniaci. Am auzit primele explozii, apoi urletul sirenelor şi ne-am repezit afară, îndreptându-ne în fugă spre locul unde explodaseră bombele.

Ce spectacol de coşmar! O stradă întreagă din vestul oraşului fusese transformată în ruine. Asfaltul se topise, copacii căzuseră ca loviţi de trăsnete, acoperişurile fuseseră spulberate. Pe marginea unei gropi imense, o adevărată văgăună, ardea răsturnată o ambulanţă. Peste molozul fumegând se vedeau, din loc în loc, mogâldeţe

peste care erau aruncate pături. Când reprezentantul apărării teritoriale a ridicat colţul uneia dintre ele, ceea ce am putut zări sub ea ne-a cutremurat de groază. Ce le venise să acopere animalele cu pături? Dar ce fel de animale erau? Uitându-ne mai cu atenţie, ne-am dat seama, încremeniţi de oroare, că de fapt erau oameni... mai bine-zis resturi de trupuri omeneşti... partea de jos a unui trup, o parte dintr-un spate cu pielea jupuită şi puţin din despicătura feselor, nimic din partea de sus, nimic din partea de jos! Apoi, înaintând prin cartierul devastat de bombe, la mai mult de o sută de metri de locul exploziei, am găsit un braţ înţepenit între barele unui gard de fier, un picior înnegrit care zăcea pe mijlocul drumului ce devenise impracticabil, iar ceva mai departe un alt braţ sau o bucată dintr-un braţ şi pe prispa unei case nişte carne înnegrită şi strivită, care poate fusese un cap...

Oraşul se afla, oficial, plasat în afara zonei de război. Resturile celor care trăiseră cu câteva minute mai înainte, în timp ce noi ne găseam în barul hotelului, zăceau acum acoperite de paturi. Oare aşa mor oamenii? Aşa trec oamenii în nefiinţă? Nu aveam în minte decât aceste întrebări, fiind incapabil să fac ceva, să iau vreo iniţiativă. Mă aflam într-un oraş sau pe un câmp de luptă?

Se auzeau urlete... Pe o stradă paralelă, de sub o casă transformată într-un uriaş morman de moloz, se auzeau ţipete. Sub zidurile năruite zăceau strivite alte cadavre de femei, de copii, de simpli cetăţeni... Nu îndrăzneam să ridicăm ochii ca nu cumva să vedem atârnând deasupra noastră bucăţi de carne sfârtecată.

Unul dintre militarii aflaţi sub comanda mea a îngenuncheat, prinzându-şi faţa între palme. Era un veteran al luptelor din Croaţia, un musulman înrolat încă din primele zile ale războiului şi care revenise în Bosnia pentru a-şi putea ajuta coreligionarii. Şi-a aruncat chipiul pe şosea, m-a privit adânc în ochi şi m-a întrebat: „Ce-i asta, Gaston? Ce se petrece aici?”

Când am auzit motoarele Mig-urilor care se apropiau, am luat-o la fugă către un adăpost şi, fără să vreau, m-am

gândit la cântecul lui Dabadie, interpretat de Serge Reggiani: „Ai văzut avionul?... Ce frumos e!... Ce zgomot face când se apropie...” Tuturor copiilor le plac avioanele înălţate în văzduh! Şi celor care zăceau acum ucişi de bombe şi de obuze...

„*Eine grosse Katastrophe! Das ist eine grosse Katastrophe!*” murmura militarul, care nu se clintise din loc... Încins cu centironul peste uniforma ruptă, prăfuită şi pătată de sângele victimelor, cu ecusonul forţelor musulmane sfâşiat, pe care se putea citi „*Alahi ekeber*”, cu ochii fixaţi pe avioanele ce se apropiau, repeta ca pentru sine: „*Ja! eine grosse Katastrophe*!...”

Fiecare dintre noi aştepta momentul în care urma să apese din nou pe trăgaci, să ucidă iar, fără să-şi mai pună întrebări. Problemele metafizice devin uneori obositoare. Ne obseda, totuşi, o întrebare: „Sârbii ne omorau camarazii, şi pentru asta trebuia oare să-i urâm?” Moartea intra doar în regulă jocului: ei trăgeau în noi, noi în ei, ne omoram unii pe alţii, sperând că într-o bună zi se va pune capăt măcelului. Dar cum puteam continua să-i ucidem fără să-i urâm? Cartierele transformate în ruine, părinţii care-şi pierdeau minţile în faţa cadavrelor copiilor lor, militarii cei mai duri care izbucneau în lacrimi – toate aceste scene de un profund tragism ne reaminteau că numai urând puteam ieşi nevătămaţi din acest război.

A doua zi după ambuscada de la Zeric, am primit ordin de a cuceri satul. Treizeci de combatanţi, toţi străini, formând grupul de asalt, avansam în formaţie spre sud. Eu am plecat cu cel de-al doilea grup, cu croaţii, urmând să dezlănţuim atacul mai spre vest. Se trăgea din toate părţile cu tot felul de armament. Sârbii dispuneau de foarte multe mortiere şi, ca întotdeauna, se grăbiseră să declanşeze simfonia exploziilor. Satul semăna cu Kuweit City după patru luni de ocupaţie irakiană. Străzile erau pline de conserve ruginite şi de felurite obiecte azvârlite în faţa caselor. Cetnicii goliseră toate clădirile, furaseră televizoarele, frigiderele, canapelele, mesele...

Ştiau că, mai devreme sau mai târziu, satul avea să cadă
în mâinile noastre şi voiau să găsim totul pustiit. Goliseră lăzile de muniţie şi de arme, preferând să care în ele obiectele de uz personal pe care le găseau prin case. Aveau atâtea arme, încât îşi permiteau luxul să le abandoneze pe unde apucau. Cât de bine erau dotaţi!

Ne împrăştiaserăm printre casele care ardeau încă, printre zidurile ciuruite de gloanţe... Asaltul i-a surprins pe sârbi. Nu se aşteptau să reluăm aşa de repede ofensiva, şi nu ştiau cum să fugă mai repede. Ar fi fost în stare să intre în pământ ca viermii... În situaţii similare, când nu mai eşti în stare să-ţi aperi poziţia, în regimentul meu din Franţa se striga: „*Borde!, couvrez*!”, ceea ce ar însemna aproximativ: „Acoperă-mă, frate, s-o pot întinde!” Era o expresie idioată, dar se potrivea de minune în situaţia de faţă.

Avansam încet, căutând să-i descoperim pe eventualii lunetişti ascunşi prin clădiri. Plăcerea de a ne lupta se declanşase în noi. De mai bine de două luni pregăteam atacul acesta şi trecuserăm acum la fapte. Puteam, în sfârşit, să cucerim satul sârbesc care se afla în zona noastră croată şi pe care-l simţeam ca pe un cui în talpă.

La sud, primul grup de voluntari străini nu contenea să tragă în sârbi. Rafalele gloanţelor făceau un zgomot asurzitor.
Ne aşteptam, dintr-un moment în altul, ca primul grup să-i împingă pe sârbi spre noi, şi astfel să-i prindem ca într-o cursă.

Un lucru mă îngrijora: uniformele. Purtam aceleaşi uniforme ca sârbii şi trebuia să ai ochi de vultur ca să poţi deosebi însemnele militare distinctive de pe mânecile hainelor. Îi puteam întreba, oare, pe soldaţii care ne veneau din faţă: „Voi cine sunteţi?” Bineînţeles că nu, deoarece se impunea ca acţiunile să fie fulgerătoare. Totul se decidea în două-trei secunde. Mi-era frică să nu omor pe vreunul de-ai noştri, dar mi-era tot atât de frică să nu fiu luat drept duşman şi să fiu împuşcat...

Acelaşi scenariu plin de confuzii se repeta de fiecare

dată când luam cu asalt un sat. Niciodată nu ştiam exact cine în cine trăgea. Dacă nu erai destul de isteţ, o încurcai. La Zeric, lucrurile s-au petrecut ca peste tot: ne-am trezit nas în nas cu cinci indivizi îmbrăcaţi în aceleaşi uniforme ca ale noastre, care ne făceau semne cu mâna. În câteva fracţiuni de secundă trebuia să hotărâm ce urma să facem: să ne ridicăm în picioare şi să facem şi noi semne amicale sau să ne adăpostim înainte de a fi prea târziu? Militarul are un al şaselea simţ care, din fericire, funcţionează în asemenea situaţii. Nu e nimic legat de raţiune. Unul dintre croaţi a pus arma la ochi şi am tras cu toţii deodată. Se trăgea din faţă, din spate, din lateral – aveam impresia că trasoarele ţeseau deasupra capetelor noastre un fileu-capcană care urma să cadă peste noi. Ne simţeam ca muştele prinse într-o pânză de păianjen. Soldaţii noştri care nu-i văzuseră pe cei cinci militari veniţi din faţă trăgeau în disperare, din reflex. După aceea s-a făcut linişte. Ne-am apropiat: trei soldaţi căzuseră unii peste alţii, ciuruiţi de gloanţe. Ceva mai departe zăcea cel de-al patrulea căruia îi lipsea o mână şi avea cutia craniană despicată. La început am crezut că fusese ucis de o rachetă. Îşi luase singur viaţa, declanşând explozia unei grenade.

Apoi, lărgind aria de căutare, am dat peste alte cadavre.

Cinci morţi, printre care şi o copilă de vreo şaisprezece ani care zăcea în iarba ce o acoperea în mare parte. Îngrozitor! Ce căuta fata asta acolo? Fusese omorâtă alături de un tânăr. Să tot fi avut vreo douăzeci de ani, frumos, cu părul tăiat scurt. Trebuie că era iubitul ei. În portofelul lui am găsit o fotografie care-i înfăţişa îmbrăţişaţi în faţa Primăriei din Belgrad. Nu ne puteam desprinde privirile de pe cadavrul chircit al tinerei. Părea să fi căzut de la etaj. Nu semăna câtuşi de puţin cu femeile înrolate în armata noastră şi nici cu cele din armata sârbilor – femei de treizeci de ani, solide, cam păroase, uneori chiar murdare, un fel de masculi în fuste.

Copila venise să se lupte în jeanşi, în şosete albe, cu ruj pe buze, îmbrăcată într-o bluză la modă. Era de necrezut!

Îşi pusese doar o tunică militară de camuflaj peste veşmintele de liceană. Mă uitam atent la militarii aplecaţi asupra cadavrului. Erau camarazii mei. Îi recunoşteam, deci eram treaz, nu visam! Mă uitam la părul blond al fetei, tuns frumos, la ochii ei albaştri, la dinţii ei de porţelan. Dacă n-ar fi avut rana de la baza nasului, mâinile răsucite de puternicul impact al gloanţelor în poziţii anormale şi *Zoya* pe care o purta în spate, ai fi putut crede că este fotomodel Hamilton, atât era de frumoasă. Semăna cu domnişoarele pe care le întâlneam plimbându-se prin grădina Luxembourg. Zăcea nemişcată la picioarele noastre şi nu eram în stare să ne desprindem privirile de pe corpul ei de adolescentă. Îi priveam ochii, care începuseră să-şi piardă din strălucire… O clipă am avut impresia că era doar răpusă de oboseală. Repetam ca un automat: „Ce naiba o fi căutat copila asta aici?” Croaţii erau la fel de şocaţi. Văzuserăm destule femei care muriseră cu arma în mână, dar niciodată o astfel de tânără ca aceea care zăcea moartă în faţa noastră. I-am îndreptat mâinile şi picioarele, iar unul dintre croaţi i-a acoperit faţa cu haina.

Nu mai puteam să stăm acolo la nesfârşit. N-aveam timp, căci trebuia să continuăm lupta şi apoi nu ne puteam lăsa copleşiţi de soarta nefericită a unei sârboaice. Ne-am luat
armele şi, întorcând spatele fetei, ne-am dus să ne aruncăm din nou în bătălie.

Înfruntarea din acea zi a fost un adevărat măcel. Niciodată n-am văzut atâţia morţi în urma unui atac.

Omorâserăm vreo cincizeci de cetnici în două ore. Trăgeam uneori de la mai puţin de zece metri, deci nu-i puteam rata. Apoi, ca să fim siguri că-şi dăduseră duhul, le mai trăgeam un glonţ în cap, le luam actele şi plecam. Ştiam că în urma noastră veneau cei care-i scotoceau prin buzunare să le ia banii… Acest gen de furt s-a practicat de când e lumea, în toate războaiele.

Figura micii sârboaice îmi stăruia în minte. Aş fi vrut s-o uit, dar nu izbuteam. Îmi părea rău că n-o îngropasem. Îmi

dădeam seama că regretele mele erau groteşti şi, totuşi, tânăra care putrezea în iarbă mă obseda. Mi-o închipuiam făcând amor, îmi imaginam ochii ei albaştri privindu-i pe băieţi. Eram cuprins de o stare sufletească greu de descris. Nu regretam că o ucisesem, ci mă revolta absurdul situaţiei.

N-ar trebui să mărturisesc că ziua aceea mi-a plăcut. Minutele care preced ultimul asalt când ştii că ai câştigat lupta au în ele ceva pe cât de sălbatic, pe atât de fermecător. Căldura incendiilor, strigătele soldaţilor care trag ultimele cartuşe, surâsurile de pe chipurile celor care aşteaptă fericitul sfârşit creează o ambianţă încântătoare.

Atacul din sud şi din vest lansat de noi avea drept scop unirea frontului nostru cu cel al musulmanilor care veneau din nord. Avansam siguri pe noi, siguri că în scurt timp îi vom putea strânge în braţe pe soldaţii bosniaci, pe care de fapt nu-i cunoşteam, dar pentru ale căror idealuri luptam. În spatele nostru se înălţa o perdea de fum, fiindcă, pe măsură ce înaintam, ardeam totul în urmă. O altă perdea de fum, identică, se înălţa în faţă, desprinsă din focurile aprinse de musulmani. Stăteam în picioare, în mijlocul unui mare pârjol. Lemnul trosnea şi se năruiau bucăţi din zidurile caselor, acoperind cu zgomotul lor pârâitul sec al rafalelor de pistol-mitralieră. Uneori auzeam oameni strigând. Erau ţipete scurte, disperate, cutremurătoare, care ne umpleau sufletele de groază. Cu respiraţia întretăiată, cu sângele zvâcnind în tâmple, cu intestinele răscolite de cumplite crampe, trăgeam puternic aer în piept, strângeam din dinţi şi mai înaintam un pas.

În această faza a operaţiunilor – dar oare trebuie să mai menţionez? – era inutil să mai facem prizonieri. Trăgeam în tot ce mişca. Deveniserăm o trupă de roboţi în marş… În ce scop acţionam? Am fi putut să ne răspundem: pentru a realiza joncţiunea cu musulmanii sau pentru a găsi primii biserica ortodoxă din localitate şi a o arunca în aer, ori pentru a dibui pivniţa plină cu vin, unde ne-am fi putut potoli setea şi dorinţa de a ne îmbăta pe care-o purtam în noi de ore în şir… Din păcate, nici unul dintre aceste

răspunsuri nu corespundea trăirilor noastre. Sunt clipe când acţionezi fără un scop anume, când eşti animat doar de dorinţa de a mai trăi atât cât să apuci să mai vezi un apus de soare, să mai poţi auzi un cântat de cocoş... Era totul şi nimic în acelaşi timp, dar oricum nimic care să merite, într-adevăr, sacrificiul pe care-l făceam.

Joncţiunea s-a produs, cu totul prozaic, în faţa spălătoarelor. Două grupări de oameni care sfidaseră moartea, care uciseseră în neştire şi care puteau, în sfârşit, să lase armele jos, să-şi panseze rănile, să surâdă din nou, să se îmbrăţişeze, să se întindă pe pământ în căutarea odihnei. Zeci de soldaţi se îmbrăţişau, trăgeau focuri în aer, cântau... Se auzeau sunete de trompetă, de chitară, de fluier, de tobe...

Eram foarte emoţionat. Şi din pricina tensiunii nervoase, a oboselii, a tot ceea ce văzusem, a scenelor la care asistasem, abia mai puteam respira. De data asta câştigaserăm. Am fost cu toţii parteneri ai unui joc în care nu apuci să treci decât o singură dată prin pătrăţica de la punctul START! Era un joc special, în care înfrângerea adversarului putea fi, totodată, şi o repetiţie pentru viitoarea ta înfrângere!

Ron zicea: „Frumoasă-i ziua când murim!” Ne-au plăcut aceste cuvinte şi am făcut mereu apel la filozofia lor, mai cu seamă atunci când era vorba de trecerea în Paradis a adversarilor. Am acţionat în numele ei cu cruzime, fără pic de milă.

Unul dintre camarazii noştri, un neamţ, pierise dramatic în satul pe care tocmai îl cuceriserăm. A fost torturat zile în şir de sârbi, înainte de a fi răstignit de viu pe uşa unui hambar. Ca un animal. Cum meritau să fie trataţi barbarii capabili să comită asemenea crime monstruoase? Le-am interzis mereu subalternilor mei să dea foc fermelor, să distrugă fără noimă tot ce li se ivea în cale. Acum însă eram în stare să dau foc cu mâna mea gospodăriilor acestor săteni turbaţi şi să le aplic lovitura de graţie cetnicilor care se zvârcoleau în chinuri trântiţi pe asfalt. În ticăloşia şi

sălbăticia lor, sârbii merseseră atât de departe încât încercaseră să ne otrăvească, aruncând în puţuri capete de porci intrate în putrefacţie… Când îi capturam, puteam-oare să-i mai fi tratat ca pe prizonieri?

A fost o zi, cum ar fi zis Jelenic, de uzură nervoasă, o zi fără amintiri, fără regrete… Îmi amintesc doar că m-am căţărat pe o casă şi-am dat jos steagul cetnic pe jumătate ars. I-am imortalizat pe peliculă pe cei zece militari care ţineau cu mare satisfacţie în mâini bucata de pânză calcinată. Păstrez încă viu în memorie momentul în care am făcut acea fotografie.

Pe la jumătatea lunii mai ne-am dus la Gorazde, în misiune de aprovizionare. Oraşul era prins ca într-un cleşte între cele două fronturi: cel sârbesc şi cel musulman. Taberele adverse intraseră în oraş şi cele două fronturi se întrepătrundeau asemenea unui diabolic angrenaj. Lipsa hranei era cumplită; puţinii locuitori ai oraşului supravieţuiau cu o sută de grame de făină şi trei-patru cartofi pe zi. Lapte nu se găsea, aşa că sugarilor, ca şi prin alte părţi, li se dădea să bea ceai.

Drama odioasă pe care o trăia acest oraş izolat de lume, infernul în care se zbătea – mai cumplit decât cel de la
Sarajevo – nu erau evocate de nici un mijloc mediatic. Cadavrele se descompuneau pe străzi, în canale, în fântâni, pe malurile râului Drina, şi nimeni nu aflase de masacrele care se petreceau aici.

Locuitorii din Gorazde continuau să trăiască printre toţi aceşti morţi într-o apatie totală, cu toate că se ştiau în permanenţă vânaţi de *sniper*-ii sârbi, amplasaţi în punctele strategice ale oraşului. Răniţii erau transportaţi în subsolul spitalului supus zi şi noapte bestialului tir al artileriei sârbeşti, unde se amputa fără anestezie, apoi încăpeau pe mâna miliţienilor sârbi care-i deportau în lagărul din Foca, iar în scurţ timp îi şi vedeam plutind pe apele râului Drina, cu un glonţ în ceafă şi cu trei degete de la mâna dreaptă retezate, cele pe care cetnicii le ridicau pentru a simboliza victoria…

Trecuse ceva vreme de când mirosul fetid de cadavru se împrăştiase în toată valea, aşa încât locuitorii păreau că trăiesc într-un imens abator. Cu ce-i puteam ajuta? Oraşul nu avea nimic cazon în el. Semăna mai degrabă cu un mare lagăr de exterminare a civililor. Îl priveam din înălţimea muntelui şi nu ne venea să coborâm, să intrăm în el. Aveam presimţirea că acolo erau pitite perfid capcane înfricoşătoare, mai îngrozitoare decât în cele mai monstruoase coşmaruri ale noastre.

De obicei, mă deplasam la Zagreb cu trenul, mai cu seamă când veneam din Est, de pe câmpurile de luptă din Slovenia. De bine, de rău, mai funcţiona încă o linie de cale ferată, iar călătoriile erau destul de plăcute şi asta datorită barului instalat într-unul din vagoane şi a celor care-l frecventau cu stăruinţă în încercarea de a-şi potoli nestăvilita sete. În vagoanele cu militari aveau loc întotdeauna adevărate orgii: soldaţii se îmbătau, urlau, cântau şi trăgeau focuri de armă pe ferestre. Numai atunci când trenul se apropia de periferia Zagrebului se mai potoleau. Majoritatea militarilor coborau însă pe parcurs. Cei rămaşi îşi aranjau armele, apoi sticlele dispăreau şi feţele se încruntau, de parcă perspectiva de a petrece câteva zile în permisie, departe de câmpul de luptă, de pericole şi riscuri i-ar fi întristat. Prima oară când m-am aflat într-un astfel de tren plin cu militari plecaţi în permisie, mi-am imaginat că o sumedenie de tinere, de jupoane-n vânt, îi aştepta la gară şi că le pregătiseră o primire triumfală... Spre uimirea mea, am constatat că pe peroane nu-i aştepta decât poliţia militară, care s-a apucat să-i controleze dacă nu cumva introduceau fraudulos în oraş grenade, muniţie... După luni de zile de război, tot o astfel de primire ne-a fost rezervată şi nouă.

Cunoşteam problemele pe care trupele HOS le puneau guvernului lui Tudjman. Zvonurile referitoare la un eventual puci, care ne făceau să zâmbim pe front, erau tratate cu multă seriozitate la Zagreb. Politicienilor le era atât de frică de o lovitură de stat, încât se comportau de-a dreptul dezgustător. Cu toate că partidul naţionalist strânsese în

jurul lui, timp de câteva luni, patru mii de oameni înarmaţi până-n dinţi, dotaţi cu tunuri şi blindate, conduşi de câţiva ofiţeri care se jurau că o să-i vină de hac bătrânului general, n-a avut loc nici o lovitură de stat! Naţionaliştii nu erau buni decât să se lase ucişi în tot felul de operaţiuni militare sinucigaşe, în marşurile pe care le organizau prin Serbia şi Ungaria, dovedindu-se imbatabili în teorie, dar slabi în practică şi în politică...

De fiecare dată, invocând tot felul de motive, făcând apel la şiretlicuri, reuşeam să trec de cordoanele de control ale poliţiei cu toate armele şi bagajele pe care le aveam la mine.

Ieşeam din gară şi o luam pe jos până la hotel „Astoria".

Zagrebul nu era sub camuflaj, însă a circula noaptea târziu, după stingerea luminilor, pe străzile oraşului era tot atât de riscant ca şi a te deplasa pe un câmp de luptă. Riscai să dai peste o patrulă de soldaţi beţi, de la care te puteai aştepta la orice. Întâlnirea se putea termina în modul cel mai lamentabil, adică să te trezeşti cu un glonţ în frunte, ceea ce n-ar mai fi mirat pe nimeni. Pe front, băieţii mă învăţaseră că în asemenea situaţii, dacă ţineam la pielea, mea, era înţelept să ripostez fulgerător, fără preavize şi somaţii.

Sârbii strângeau tot mai tare menghina în jurul oraşelor Osijek şi Dubrovnik, iar frigul punea nemilos stăpânire pe clădirile Zagrebului. Oraşul stătea pitit în spatele sacilor de nisip, iar populaţiei i se asigurau doar serviciile publice strict necesare. Străzile erau pline de cadavre, de sticle goale, de excremente de om, peste care dădeai în locuri mai ferite, pe lângă garduri ori pe lângă faţadele oarbe ale clădirilor administrative. Trecătorii se strecurau ca umbrele pe lângă ziduri sau se îngrămădeau la refugiile staţiilor de autobuz. Numai razele soarelui reuşeau să mai adune niscaiva cetăţeni pe terasele cafenelelor. Era frig peste tot, un frig umed, care străbătea până şi prin cele mai groase pufoaice. Nimeni nu zăbovea pe afară. Noaptea, când rarii trecători zigzagau printre maşinile parcate în lungul trotuarelor, era de-a dreptul sinistru, aşa că nu ştiam cum

să măresc pasul şi să ajung cât mai repede să mă scufund în liniştea hotelului „Astoria”, în atmosfera restaurantului său chinezesc, unde câteva prostituate îmi aminteau, ca şi întreaga ambianţă, de vremurile bune de altădată.

Prima oară am intrat la „Astoria” ca ziarist. Purtam haine civile, aveam un aparat de fotografiat ce atârna de o curea
trecută în diagonală peste piept şi un paşaport franţuzesc. Aveam o înfăţişare normală şi plăcută, surâdeam, vorbeam, inspiram încredere. Două luni mai târziu am apărut în faţa recepţionerului în uniformă militară de camuflaj, înarmat până-n dinţi, cu însemnele de membru HOS pe mâneca tunicii... Arătam mortal! Numai că recepţionerul, câtuşi de puţin impresionat de înfăţişarea mea războinică, mi-a făcut semn între două căscaturi că nu erau camere libere. Nu l-am
înduplecat cu nimic, nici cu surâsuri de star, nici cu limbaj violent, nici cu ameninţarea că n-o să mai calc câte zile voi mai avea pragul mizerabilului său hotel.

Individul începuse să mă calce pe nervi. Venisem în nenorocita lui de ţară să-mi risc pielea în locul lui, îi ceream o cameră, i-o plăteam în mărci germane şi el, animalul, mă refuza! Pentru o astfel de faptă, în Franţa ar fi aterizat direct la pârnaie. Cuprins de o furie oarbă, mi-am scos Kalaşnikovul şi, sub ochii lui holbaţi, l-am armat, spunându-i că-l împuşc pe primul client care intră în hotel şi căruia îi dă o cameră. Individul şi-a schimbat brusc atitudinea, mi-a făcut semn cu mâna să mă potolesc, mi-a întins cheile unui apartament şi mi-a urat zâmbind: „Bine aţi venit la noi, mai poftiţi şi altă dată!

Era un apartament luxos, pe care-l obţinusem la preţul de *single*. Apoi ne-am împrietenit într-atât, încât puteam chiar să-i las în grijă armele. Veneam la hotel în fiecare seară cu altă tipă şi el rădea, ba chiar îmi spunea unde le puteam găsi pe cele mai valabile pipiţe – tinere de şaisprezece- şaptesprezece ani, refugiate la Zagreb prin locuinţele unor rude de ocazie, care-şi propuseseră, fără a mai face caz de morală, să nu se lase înfrânte de viaţă.

Erau, desigur, victime ale acestui nenorocit de război.

Aşa după cum acei GI îndrăgiseră Saigonul, în mod normal ar fi trebuit să ne placă Zagrebul, mai cu seamă că, rămânând în afara frontului, devenise un oraş al tuturor posibilităţilor. Din păcate, totul în oraş îşi pierduse adevărata valoare şi acesta ajunsese doar un şir interminabil de ziduri străpunse din loc în loc de găuri, ferestre oarbe, în spatele cărora nu se vedea nimic. Străzile erau acoperite cu pietre de pavaj cenuşiu, prost îmbinate, care deveneau clisoase atunci când ploua. Arborii se sufocaseră de praful ridicat în aer la trecerea vechilor maşini Yugo. Zagrebul agoniza sub un cer neliniştit, plumburiu. Nici în vremurile bune nu arăta mai bine. Era la fel de sinistru, un fel de imens Bobigny, cu cartiere întregi de blocuri identice şi cu un centru istoric de trei lulele. Acum, în timp de război, devenise şi mai deprimant. Poate niscaiva lupte l-ar mai fi animat, ar mai fi estompat din atmosfera sa lugubră. Din păcate, sârbii n-au putut trece de Karlovac – localitate barieră situată la vreo şaizeci de kilometri mai la sud.

Puteai să străbaţi oraşul în lung şi în lat zile întregi fără să întâlneşti o faţă surâzândă sau pe vreuna dintre tinerele care-şi păstrau, totuşi, prospeţimea chiar şi în timp de război. Surâsul pierise de pe buze, fiind înghiţit de trista şi apăsătoarea atmosferă. Nu trebuia să te laşi impresionat de expresia chipurilor orice s-ar fi întâmplat, ci să reuşeşti să treci peste aparenţe şi impresii fără ca ele să te marcheze.

Cei mai în vârstă dintre voluntarii străini vorbeau despre războaiele la care participaseră ca şi cum ar fi făcut parte integrantă din ele. Nu voiau să-şi uite morţii, cei din Rhodesia, din Liban, din Birmania, şi nici pe cei douăzeci şi patru de străini căzuţi într-un război care semăna cu războiul din Indochina, morţi pe vârfuri de munţi cu denumiri romanice, dar de care nu auzise nimeni.

Combatanţii străini îmbrăţişaseră ideea consolatoare că toţi cei care muriseră lângă ei în războaiele de pe tărâmuri îndepărtate continuau să trăiască, să-i însoţească, să-i privească şi-i simţeau alături până şi în acest nenorocit de

război sârbo-croat. Uneori deveneau tăcuţi, melancolici, mărturisind că preferau să nu se mai gândească la camarazii dispăruţi şi recunoscând că doliul prelungit peste măsură distruge moralul. Ei repetau, mereu: „Morţii cu morţii, viii cu viii” ca să-şi uşureze sufletele.

Din nenorocire, morţi erau peste tot! Aşa că morţii recenţi reînviau poveştile cu morţii de altă dată, fantomele începeau din nou să bântuie şi ex-lugoslavia devenea un loc în care nu
mai puteai respira. Singurii care nu erau marcaţi de război şi de cortegiul de atrocităţi erau soldaţii nou-sosiţi pe front. Când li se vorbea de cadavre, râdeau fără reţinere. Desigur că ziua în care nou-veniţii urmau să dobândească oarecare vechime nu era departe. Atunci, oripilaţi de crime, de atâta cruzime, urmau şi ei, la rândul lor, să inventeze, să caute orice pretexte pentru a scăpa de front şi să se înapoieze acasă.

La câteva luni după declanşarea ostilităţilor în Croaţia, ca ecou al războiului, în Zagreb au avut loc, subit, transformări uluitoare. Unul câte unul, barurile care răsăriseră ca ciupercile între luna august şi luna decembrie 1991 şi-au tras obloanele. Fenomenul a coincis cu venirea în primăvară a Căştilor Albastre. Viaţa localurilor Konkordia, Theater-video, a anexelor HOS, ca Sporting Club, s-a stins brusc. Fetele care roiau în jurul hotelurilor „Esplanade” şi „Intercontinental” au trecut la activităţi mai serioase. Bântuise şi pe-acolo suflul greu de îndurat al războiului. Totul era dominat de sentimentul trist pe care ţi-l dă decăderea unei epoci înfloritoare.

Bombele nu mai cădeau pe rafinărie, ca la Saint-Sylvestre, iar oamenii începură să se plimbe din nou prin faţa muzeului sau pe străzile comerciale din centru. La radio, la buletinul meteo, se vorbea când de ploi de rachete, când de cer senin, fără înnourări. În trei minute, un speaker comenta situaţia militară a zilei, vorbind de furtuni de bombe şi fulgere de foc, de satele distruse de tirul artileriei, de atacurile cetnicilor şi de pompele de carburant unde se mai putea găsi încă benzină.

„Armata iugoslavă şi unităţile de voluntari sârbi au atacat în cursul dimineţii Pakrac, Ivanovo-Selo, Suplja Lipa, în districtul Grubisno Polje. Datorită contra-atacurilor, forţele teritoriale croate au reuşit să elibereze mai multe sate.

În cursul dimineţii, voluntarii sârbi, cu sprijinul forţelor iugoslave, au declanşat un atac cu mortiere împotriva oraşului Karlovac, de pe poziţiile lor din Logiriste, Cerrovac şi Kamensko. Atacul s-a prelungit şi după-amiaza. Instalaţiile de la Jugoturbina au fost principala ţintă a bombardamentelor"

Era o relatare scurtă, neutră, anodină. Doar jurnalul televizat al HTV-ului de la ora nouăsprezece, care prezenta ţărani omorâţi de tiruri de mortiere la lucru, pe câmp, copii împuşcaţi de lunetişti şi valuri de refugiaţi, îi mai făcea pe locuitorii oraşului să se confrunte cu realitatea.

Zagrebul făcea eforturi disperate de a rămâne în afara zonei frontului. Fetele apăreau pe aleile parcurilor, pe bulevarde, mergând cu paşi grăbiţi, în unduiri elegante. Erau înalte, blonde, bine făcute, surâzând mereu, ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic rău în jurul lor. Păreau că planează deasupra evenimentelor, deasupra ororilor zilnice, de parcă n-ar fi văzut camioanele pline cu cadavre care traversau oraşul în urlet de sirene, nici invalizii care umpleau străzile şi nici copiii desfiguraţi sau pe cei care-şi pierduseră minţile. Nimic nu părea a le tulbura: nici prigoana ce se exercita asupra sârbilor, care erau vânaţi noaptea în casele lor de la periferie, nici reglările de conturi, nici crimele, nici frica. Chiar şi pe front nu-şi pierdeau surâsul şi rămâneau la fel de atrăgătoare în uniformele militare, pe care le ajustaseră după linia lansată de ultima modă.

Trebuia, într-adevăr, să te opreşti din mers, să uiţi pentru o clipă războiul şi să le admiri trecând. Parfumul lor ştergea mirosul înecăcios al străzii, duhoarea de pe câmpul de luptă imprimată în memoria olfactivă, împrăştiindu-se în urma lor atotstăpânitor. Fetele mai tinere nu se parfumau, dar senzualitatea gingaşă a corpurilor lor era şi ea

aducătoare de uitare.

La Zagreb, zilele petrecute în preajma civililor deveneau uneori mai neplăcute decât zilele de pe front. La începutul războiului, plimbările prin Zagreb însemnau o adevărată sărbătoare. Toată lumea ne dădea de băut şi eram invitaţi peste tot – în casele oamenilor, în magazine, în baruri, în hoteluri, la dame de consumaţie, peste tot... Oraşul era plin de militari adulaţi de locuitori.

Cântecele naţionaliste răsunau la fiecare colţ de stradă, şi toată populaţia, cu mic, cu mare, părea în stare să se înscrie ca voluntară pentru a participa la lupte. Această atmosferă creată de coeziunea în jurul patriei aflate în pericol s-a alterat pe măsură ce războiul rămânea undeva departe, iar populaţia simţea că nu mai riscă mare lucru. Reveneam la Zagreb cam la două-trei luni şi oamenii deveneau din ce în ce mai distanţi, atitudine care nu trecea neobservată. În oraş se aflau tot mai puţini soldaţi, dar tot mai multă poliţie militară. Schimbarea pe care o sesizaserăm căpăta conotaţii semnificative. Nici noi, voluntarii străini, nu mai aveam dreptul să purtăm oricând uniforma şi ni se interzisese să circulăm înarmaţi. Dacă te încăpăţânai să porţi tunica militară, erai umilit de privirile potrivnice ale populaţiei, iar dacă mai aveai şi arma asupra ta, riscai să te trezeşti arestat de primul poliţist ivit în cale, care te ducea la post şi erai interogat ca ultimul dintre delincvenţi.

Străinii beneficiau, totuşi, de un regim privilegiat. Poate tocmai de aceea eram uneori interpelaţi de către cetăţenii mai cusurgii cu întrebări retorice de genul: „De ce dracu' aţi mai venit? Cine v-a chemat? De ce nu vă duceţi naibii acasă, nu vedeţi că ne-am săturat până-n gât de voi?"

Croaţii din nord sunt nişte uriaşi şi, când îşi puneau în minte să ne jignească, ne ziceau „pitici", poreclă cu efecte defavorabile asupra moralului nostru!

Nu ştiu cum au procedat alţii, dar la Zagreb eu n-am ieşit din uniformă... Aşa, ca o chestiune de principiu! De două ori m-am îmbrăcat civil şi de fiecare dată am avut ghinion. Prima oară mi s-a furat paşaportul, iar a doua oară

am fost înjurat într-o tutungerie. Funcţionarul care a crezut că aparţin Căştilor Albastre a refuzat să-mi vândă ţigări. Trupele ONU nu erau câtuşi de puţin agreate. A trebuit să protestez vehement pentru a obţine pachetul de ţigări. Războiul rămânea undeva departe, iar croaţii deveneau nesuferiţi. În asemenea momente te cuprindea o neplăcută impresie de neputinţă. Când m-am întors Paris, toţi prietenii mi-au zis: „Acolo, lumea te trata ca pe un erou, nu?” Aş, pe dracu’! Da de unde! Eram considerat, mai degrabă, un încurcă lume care le stăteam în gât!

Ca în toate capitalele, la Zagreb oamenii erau insuportabili. Nu se gândeau decât la bani. Culmea este că de câte ori mă întorceam în acest oraş vedeam tot mai multe maşini de marcă: Porsche, BMW…

Ei făceau afaceri bănoase în timp ce eu îmi riscam pielea ca să le apăr ţara, aruncându-mă în luptă prin locuri de care ei nici nu auriseră! Nu-i dezaprobam în totalitate, căci dacă aş fi avut şi eu posibilitatea să fac bani, nu m-aş fi dat înapoi de la nimic. Mă rog, era o problemă de oportunitate…

O analiză mai profundă a situaţiei generale ar dezvălui faptul că locuitorii Zagrebului nu erau singurii responsabili de transformările pe care le suferiseră. Războiul mă schimbase şi pe mine, în special după şederea în Herţegovina. Devenisem mai retras, mă închisesem în mine. Voiam să mă întorc în Franţa, să mă plimb pe malurile Senei, să petrec din nou nopţi de beţie cu prietenii în barurile de pe strada Saint-Jacques, departe de bombardamente, departe de arme. Mi-am cumpărat un walkman şi ore în şir stăteam cu căştile pe urechi şi cu muzica dată la maxim, căutând să găsesc astfel o modalitate de a rezista tentaţiei de a părăsi Iugoslavia. Şi beam. Ascultam muzică şi beam. Nu vorbeam cu nimeni. N-aveam nici un chef să comunic cu nimeni.

Şi astfel ajungi să ţi se schimbe fizionomia. Te uiţi în oglindă şi nu te mai recunoşti. Aveam un prieten croat la Mala Bosna, de vreo douăzeci şi doi de ani. Era un băiat frumos, înalt, solid, simpatic, un bun mânuitor al armelor,

plin de curaj şi de medalii. Participase la o mulţime de operaţiuni militare. Într-o zi, ne-am dus la Vinkovci, unde ne-am oprit la un bar să bem ceva. Ne-am aşezat la o masă. Tipul a început să privească în jurul lui. Privirea i-a fost atrasă de cei aşezaţi la masa de-alături. I-a fixat îndelung. Şi dintr-odată a început să plângă pe înfundate. Recunoscuse o fată, o prietenă din copilărie. După opt luni de război, figura lui se schimbase într-atât încât fata nu-l mai recunoscuse!

Întâlnirile cu camarazii de arme se petreceau mereu după acelaşi tipic. Toţi erau curioşi să afle veşti despre cei pe care nu-i mai văzuseră de multă vreme, bucurându-se să descopere că supravieţuiseră. Era poate aspectul cel mai important al întrevederilor noastre.

În Croaţia sau în Bosnia, spitalele erau pline de răniţi, care vehiculau tot felul de poveşti lugubre. Şi cum un rănit nu are mai nimic de făcut în timp ce zace în spital, atunci inventează felurile întâmplări, care mai de care mai înspăimântătoare, despre prieteni şi mai ghinionişti decât ei... Acolo se afla cine fusese într-adevăr rănit, cine murise şi cine apucase să se întoarcă acasă... În spital, răniţii se îmbătau, plângeau, chefuiau şi retrăiau războiul în jurul sticlelor goale de bere, în văzul personalului, care nu pricepea nimic şi căruia oricum totul îi era indiferent.

În cursul unei permisii am vizitat spitalele din Zagreb şi din împrejurimi. Am întâlnit o mulţime de cunoscuţi răniţi, care zăceau acolo de săptămâni, unii chiar de luni întregi. Am aflat noutăţi din alte zone ale războiului, mi-au vorbit despre cei care se întorseseră acasă – unii pe picioarele lor, alţii între patru scânduri. Simţeam un gust amar în gură, fiind cuprins de o impresie nedefinită de gol, de sfârşit de lume. Apoi, dintr-odată, mi-a venit ideea sa număr morţii pe care-i lăsasem în urma mea, ucişi de alţii sau ucişi de mine... Şi brusc n-am mai avut chef să vorbesc cu nimeni, nici chiar cu cele două fete, Romania şi Tania, pe care mi le prezentase Philippe, un operator de televiziune. De fapt, lucrurile s-au petrecut astfel: cinam într-un local cu Tania şi,

când ea s-a ridicat şi s-a dus la toaletă, i-am lăsat chelnerului banii pe masă şi am fugit. La vremea aceea ieşeam dintr-un bar ca să intru în altul şi ascultam Manset:

Asemeni soldatului
Care şi-a pierdut braţul
Şi ochiul în luptă.
Caut ura
Şi puterea
De a frânge stânca...
Asemeni soldatului căzut
Pe care-l aşteaptă
Bezna gropii...

Atmosfera din jurul meu mi se părea tot mai apăsătoare.

Mă apucau crizele de nervi în plină stradă, declanşate din senin, fără un motiv aparent. Alteori, un chip, un zgomot, o vorbă mă puteau arunca într-o stare de profundă melancolie, din care ieşeam izbucnind în hohote de râs câteva minute mai târziu. Trecerea de la o stare sufletească la alta nu avea nici o explicaţie. Celor din jur le inspiram teamă. Se uitau la mine, parcă eram picat din cer, iar eu mă uitam la ei ca la nişte extratereştri. Walkmanul mă umplea cu sunetele şi cuvintele melodiilor preferate;

Asemeni soldatului
Cu capul bandajat
Întins pe pânza sacului
Cuprins de febră,
El îşi aşteaptă moartea...
O oră încă
În fundul hamacului.
Povestindu-şi viaţa...

La Zagreb, nu eram niciodată liniştit. Băteam oraşul în lung şi-n lat în căutarea camarazilor cu care fuseserăm pe front, pe care-i puteam îmbrăţişa şi cărora le puteam împartăşi bucuria de a fi în viaţă.

Mergeam din bar în bar, unde aflam de unii, de alţii,

aflam cine murise, cine fusese rănit. Ştiam dinainte cum se va termina seara şi eram fericiţi. Prieteniile vechi creează întotdeauna o atmosferă atât de plăcută... Plăcerea de a fi împreună nu dura mai mult de patru-cinci zile, căci trebuia să ne întoarcem pe front.

Cu ocazia unor astfel de întâlniri am aflat că unul dintre prietenii mei era la spital. M-am dus să-l vizitez. Fusese împuşcat în spate. M-au impresionat drenele şi tuburile pe care i le puseseră doctorii în diferite părţi ale corpului. Nu era singur. Prietena lui venise să-l vadă. Am râs împreună şi mi-a dat veşti despre alţi colegi: Colton, prietenul meu american, fusese făcut prizonier; un englez murise la Vinkovci din cauza unei mine... Aceleaşi veşti triste, aceeaşi soartă mizerabilă!

În Zagreb am avut două prietene: Corana şi Iuliana. Te Iuliana am deflorat-o. N-am noroc; dau mereu peste virgine. Se vede treaba că sunt atras de ele. Cum nu mai apăruse pe acasă de vreo patru zile, taică-său s-a dus la poliţie şi a reclamat dispariţia fetei. Poliţiştii au venit la hotel, dar când au aflat că fata se culca cu un voluntar străin, s-au mai potolit şi n-au mai zis nimic. Tatăl fetei însă n-a fost câtuşi de puţin încântat să o găsească într-un hotel, în patul unui militar, care pe deasupra mai era şi mercenar străin. A fost cât pe-aci să-l lovească apoplexia. Cred că făcuserăm amor patru zile şi patru nopţi la rând fără să ieşim din cameră. Când, în prezenţa poliţiei, tatăl fetei a dat ochii cu noi, a început să înjure şi să urle: „Cu un mercenar ţi-ai găsit să te culci? O fi plin de tot felul de boli, nenorocito!” M-am simţit ofensat. I-am răspuns calm că se înşală, că eram sănătos... În sfârşit, cel puţin aşa credeam! I-am mai spus că oricum era cam târziu să se mai lamenteze şi că discuţia era inutilă. Continui să-i consider pe croaţi total lipsiţi de simţul umorului. Tatăl fetei a adăugat că, dacă nu aş fi fost înarmat, m-ar fi snopit în bătaie. Poliţistul care făcea pe traducătorul părea sincer jenat. Şi aşa s-a încheiat relaţia mea cu Iuliana.

A doua zi, mă consolam în braţele Coranei. Fată

frumoasă, drăgăstoasă. Avea însă o idee fixă. Mărturisea că visul ei era să stea la căpătâiul patului meu ca o soră de caritate. Cred că ar fi preferat să mă întâlnească într-un spital şi să se culce cu mine sub o mare cruce roşie! Am lăsat-o baltă, căci prea îmi amintea de război, de răniţi şi de toate fetele moarte, secerate pe drumuri, strivite de bombe la Brcko, Mostar, Novograd sau ucise de rafalele de gloanţe... Toate deveniseră fantome şi dăinuiau doar în fotografiile îngălbenite, la care se uitau din când în când foştii lor prieteni croaţi.

Aveam nevoie de altceva. În mine stăruia amintirea mirosului Taniei, al Irinei şi al celorlalte fete care mi-au surâs, care m-au mângâiat, care au reuşit să-mi risipească tristele nostalgii de vechi combatant. Mi-au rămas în minte doar mirosurile, formele vagi; feţele estompate, îmbrăţişările rapide... Sunetele, cuvintele, promisiunile s-au spulberat în timp. Mi-a rămas doar obsesia clipelor trecute, a tinereţii, a anilor ce se scurg, a amorului făcut în grabă, a riscului, a sfidării morţii...Mi-amintesc de salata de sfeclă, de bidonul cu apă trecut din mână-n mână în tranşee, de camarazii de arme, de bubuiturile tunurilor, de sânge, de răniţi, de morţii cu privirile goale, pierdute în cerul cenuşiu, de corpurile care se descompuneau în heleştee, pe câmpuri, de mirosul de kerosen, de izul de sudoare, de duşul cald făcut la hotel „Astoria”... O viaţă trăită în goană, din care nu se desprinde nimic important, nimic original, cu care totuşi te obişnuieşti. Şi peste toate aceste amintiri disparate, plutesc, diafane, vaporoase, fetele...

Totul se petrecea ca în filmul *Apocalypse Now*: când mă aflam pe front, aş fi vrut să fiu la Zagreb; ajuns la Zagreb, mă cuprindea nerăbdarea de a mă afla din nou pe front. De obicei, trăgeam la hotel „Astoria”. Nu o dată m-am surprins murmurând, dimineaţa, după o noapte de chef monstru, în timp ce deschideam fereastra: „...’tu-ţi dumnezeii mă-tii, Zagreb!” Mi se părea că Zagrebul devenea tot mai sinistru, tot mai monoton şi plicticos. La început, agăţam toate pipiţele ce mi se iveau în cale şi făceam amor noapte de noapte. Ultima oară însă când am fost la Zagreb, n-am

simţit nici un imbold să văd pe cineva, nici măcar să mă întâlnesc cu prietenii, iar noaptea a trecut fără obişnuita partidă de sex. Mi-a fost teamă, n-am avut curajul să le telefonez. Totul era atât de trist, atât de sumbru... Îmi pierise orice chef, voiam doar să fiu singur.

Altă dată, când războiul îmi dădea răgaz şi când imaginea tatălui meu, care se sinucisese, se îndepărta de mine, adâncindu-se în uitare, îmi împărţeam timpul între prostituate şi alcool.

Într-o vreme, mersul la curve cu prietenii se pregătea cu grijă dinainte, ca şi cum ar fi fost vorba de o expediţie, de cucerirea unei coline, de o operaţiune militară serioasă. Incursiunea în *no man's land* dovedindu-se deosebit de periculoasă, nu se efectua decât sub protecţia unei companii de soldaţi.

Dintre cei care se încumetau să se aventureze singuri până la dame, puţini se mai întorceau, iar aceia care îndrăzneau să repete experienţa nu o apucau pe calea ce-i ducea spre plăcerile carnale decât îmbrăcând pe sub pufoaice veste antiglonţ. Desigur, nu arătau prea bine cu tunicile umflate peste măsură şi cu capul vârât adânc între umeri. Fetele râdeau de ei, întâmpinându-i cu cunoscutele obscenităţi: „*Gut bumsen, kein tchetnik, ne! Kein tchetnik*!" („F... bine la tine. Nu cetnic aici!") Adevărul este că nici unul dintre noi n-a întâlnit vreun cetnic de câte ori s-a dus la curve. Când te întorci de pe front, nu poţi aşa, cât ai bate din palme, să scapi de frica înspăimântătoare care ţi-a intrat până în măduva oaselor. Frica ţi se lipeşte de trup, nu poţi s-o lepezi ca pe o cămaşă...

La Zagreb existau baruri, dar erau împuţite şi nu prea ofereau siguranţă. Becurile prăfuite împrăştiau o lumină anemică peste murdăria generală, tonomatele amuţiseră, orchestrele slovene dispăruseră de mult, fără urmă, iar clientela era formală din zeci de militari care răcneau în cor imnuri naţionaliste, trăgeau în aer din te miri ce şi se duceau la closet clătinându-se pe picioare şi intonând eternele refrene: *Liebe, willst du bumsen*? Sau *No fuck, no good*. Intram şi noi în acele bombe prăpădite ca să ne

îmbătăm, să plângem şi să ne afundăm în culisele războiului iugoslav.

Light my fire, *Strange days* sau *Waiting for the sun* sunt melodii care ar fi susţinut magistral pelicula, dacă cumva Coppola ar fi vrut să toarne un film în asemenea cârciumi sordide. În realitate, la Zagreb muzica pierise. Pe morbidul front iugoslav nimeni nu mai cunoştea formaţiile sau celebrii cântăreţi ca Doors, Jimmy Hendrix, Wilson Pickett şi James Brown, care făcuseră deliciile nopţilor vietnameze din Can Hoi, petrecute în spatele docurilor unde se aciuiaseră „Negrii" din armata Statelor Unite ale Americii. Sunt detalii, desigur, dar ele exprimă simbolic faptul că acest război avea loc într-un teritoriu nenorocit, copleşit de povara celei mai sinistre şi iremediabile dintre sărăcii.

Un englez, membru al HOS, m-a întrebat într-o zi: „Ce dracu' facem, frate? Ne împuşcăm sau ne facem hara-kiri?"

Îmbrăţişările puteau fi şi aici la fel de ticăloase ca în toate războaiele. Fetele nu se dovedeau mereu a fi chiar atât de dispuse să se culce cu noi pe cât se zicea, şi se mai întâmpla uneori să vezi în fundul unei curţi o îmbulzeală în jurul unei tipe pocite, care, stând pe vine, cu mâinile încrucişate, expunea, între coapsele îndepărtate, un sex fără păr şi neted ca mâna unui bebeluş. Abia în faţa unor asemenea scene înţelegeai deodată că acest război putea fi la fel de împuţit pe front, ca şi în spatele lui. Nenorocit şi blestemat război, în care îţi asasinai vecinul când îţi suna la uşă să te invite la un pahar, apoi îi puteai viola şi căsăpi şi nevasta.

Ziarele nu relatau niciodată astfel de întâmplări, care oricum n-ar mai fi impresionat pe nimeni. Poveştile cu tinere căzute în curse ordinare, întinse de soldaţi barbari, ar fi pălit în faţa masacrelor care aveau loc noapte de noapte şi în care zeci de oameni piereau sfârtecaţi de obuze, gloanţe şi bombe... Dar când ştii că poţi muri a doua zi, trebuie să te grăbeşti să-ţi trăieşti din plin viaţa.

5. VISE

Eram leoarcă. Transpiram. Salteaua se udase sub mine. Când dormeam în tranşee, totdeauna mi se lipeau de vestonul uniformei bucăţi de pământ. Asudam mereu din abundenţă, în perioadele de mare oboseală, şi visam aceleaşi vise nenorocite. Mă trezeam tresărind, iar visul dăinuia în mine, suprapunându-se peste o realitate înceţoşată. Încercam să mă agăţ de imaginile din lumea reală, să mi le fixez în memorie.

Întunericul se lăsa lent peste postul de pază. Mă străduiam din răsputeri să-mi golesc mintea de idei. Nu simţeam nici frigul, nici umiditatea care urca din pământ. Căutam să mă scufund în bezna nopţii, să nu văd fulgerarea exploziilor, să nu aud rafalele prelungite, ce sfâşiau liniştea, şi nici şoaptele santinelelor care căutau să repereze locurile de unde porneau proiectilele. Căutam să-mi fixez în memorie ecranul negru al nopţii, străduindu-mă să scap de vise. Îmi ridicam până peste cap gulerul tunicii, îmi puneam mâinile în dreptul gurii, îmi strângeam picioarele sub mine, mă încovoiam de spate cât puteam mai mult, încercând să mă fac una cu pământul. Imaginea lui John mă urmărea obsesiv. Revedeam corpul lui atletic căzut pe marginea şanţului, scuturat de rafale, revedeam impactul gloanţelor în jurul lui, apoi rafala prelungită care-i umfla tunica în dreptul pieptului împingându-i corpul, auzeam urletele cetnicilor care veneau de dincolo de câmpul de porumb şi ordinele date de ofiţerii JNA.

Ridicam cât puteam de sus gulerul tunicii, deschideam ochii mari şi căutam să absorb întunericul cerului în adâncul creierului meu. Numai că în visele mele se instalau din nou imagini chinuitoare. Revedeam grupul de cetnici îmbrăcaţi în uniformele armatei noastre de cealaltă parte a tranşeei, casele în flăcări, coloana de fum ce se înălţa din biserica

ortodoxă din centrul satului şi iarăşi pe cetnicii care agitau armele deasupra capetelor. Auzeam vocea lui John: „*Are you from croatian army? I'm english. English*!" Era frig. Tremuram. De frică, de groaza de a nu începe din nou să visez. Mi-era frică de visul acesta ca de toate celelalte vise.

Uneori nu-mi mai aminteam de nimic. Era parcă şi mai rău. Un nemilos vânt glacial sufla peste postul de gardă, santinelele îşi târau cu greu paşii prin noroiul din tranşee, armele ţăcăneau ritmic, iar accesele de tuse se înecau în mâneca de stofă a tunicii. Auzeam rafalele pe deasupra râurilor Neredva, Drina şi Sava... Toate râurile seamănă între ele, toate posturile de gardă, toate nopţile petrecute în aşteptarea asaltului infanteriei inamice sunt la fel. Închideam ochii să nu mai văd dârele lungi şi roşietice cu care trasoarele sârbilor brăzdau cerul.

Nu cumva visasem că John murise? Şi fata moartă care zăcea în iarbă, şi voluntarul neamţ răstignit de viu pe uşa hambarului nu fuseseră, oare, doar înfiorătoare coşmaruri? Mă gândeam mereu la John şi-l visam adesea. Mă obseda. Mi se părea că visul dura o veşnicie. Căram în spinare corpul lui masiv, ciuruit de gloanţe. Era greu: nouăzeci şi cinci de kilograme. Mă aflam într-o tranşee circulară în care mă învârteam cu John în spinare ore în şir, fără să-mi pot înălţa capul. Sârbii şi nenorocita lor de mitralieră erau pe urmele mele. Le auzeam clar vocile. Mi-era îngrozitor de frică. Urlam la John să tacă, să nu se mai plângă, să nu-l mai aud spunând: „*I'm so sorry, Gaston*". Voiam să mă opresc, să nu mai fug, voiam ca o rafală de gloanţe să ne răpună pe amândoi, numai că gloanţele ne ocoleau şi eu continuam să mă învârt în cerc cu John în spate, sub aplauzele cetnicilor adunaţi pe marginea tranşeei ca spectatorii într-o arenă...

Cu mintea învăluită în somn, număram nopţi de-a rândul pe toţi cei căzuţi în lupte... Rebelii, stând pe vine, îşi ţineau respiraţia şi priveau cum trece moartea... Valea era încă scufundată în întuneric. La orizont, deasupra colinelor din nordul Laosului, mijeau zorile... Drumurile coloniale 7 şi 13 se intersectau... Cadavrul era pe targă... Ridicam

cearşaful... era chipul de ceară al lui Boun My...

Visul se repeta mereu cu aceeaşi intensitate. Moartea se ridica din vale în lungi dâre luminoase... Vârfurile roşietice ale trasoarelor căutau oamenii ascunşi în desişuri... Obuze de 81 luminoase explodau în aer, şi oamenii stăteau chirciţi pentru a se feri de lumină... Boun My zâmbea... Undele radio difuzau o voce răguşită, o voce ezitantă, ştearsă, întreruptă de bubuiturile surde ale exploziilor, apoi de undeva, din adâncul junglei, veneau frânturi de vorbe franţuzeşti. Ce spunea vocea? „Atât înaintarea cât şi retragerea nu mai sunt posibile.” Linişte, apoi din nou bâzâitul postului de radio şi vocea care comunica într-o franceză aproximativă: „Vietnamezi, vietnamezi peste tot. Nu posibil înaintare, nu posibil retragere!...” Se dădea ordin de retragere, rebelul împacheta radioul, iar vocea nu se mai auzea...

Răniţii erau căraţi în spinare... Se înainta pe jos... Auzeam tropăit cadenţat de bocanci, vedeam picioare care se căţărau pe munţi... Înaintam... Vocea de la radio îmi răsuna în urechi. Răniţii erau culcaţi în hamace întinse între beţe de bambus... Impactul gloanţelor îl ridica pe John de la pământ... Boun My era înfăşurat în cearşafuri de mătase din Laos... Imaginile se suprapuneau. Mă lăsam pradă amintirilor... Vocile cavernoase ale răniţilor înfundaţi în hamacuri erau înăbuşite de zgomotul făcut de soldaţii care înaintau încolonaţi... Apoi, din nou, vocea revenită din depărtare, epuizată, nesigură... Picioarele operatorului de film se mişcau ritmic lângă mine şi o voce cerea ajutor... Mă rătăcisem în desişurile junglei... Câţi morţi aveam să mai văd înainte de-a mă trezi? Mergeam în urma răniţilor, care se bălăngăneau pe tărgile făcute din prăjini purtate pe umerii cărătorilor... Să nu ne împiedicăm, să nu cădem în fundul văgăunii... Boun My continua să surâdă... Un rănit căzuse şi se rostogolise până în albia râului secat... Coloana înainta cu paşi lenţi şi greoi, escaladând trecătoarea... Parca nimic nu s-ar fi întâmplat.

Aş fi vrut să visez Parisul şi pe drăgălaşa tânără roşcată. Dar cât a durat războiul, n-am avut decât vise legate de

război. Aş fi vrut să mă odihnesc puţin noaptea, numai că războiul nu-mi dădea pace. Poate chiar asta m-a ţinut în viaţă – alerta permanentă în care mă aflam, faptul că eram mereu în gardă.

Ce mult îmbătrânisem!

O dată, am visat că John era cel care mă căra pe mine. Mereu aceeaşi tranşee, aceeaşi lumină crudă de amiază, care cădea peste noi ca o ploaie. Auzeam rafalele pustiitoare ale mitralierelor deasupra capetelor noastre. Dinţii îmi clănţăneau de frică şi îl rugam pe John să nu mai verse sânge peste mine. John rostea: „*I'm so sorry, Gaston*." În alte nopţi, corpul lui masiv lua forma unui imens butoi de vin găurit, care stătea înclinat spre mine. Haina lui de uniformă era plină de sânge, iar sângele lui mi se prelingea pe faţă.

O visam, din când în când, pe micuţa cetnică, dar nu-mi apărea niciodată moartă. O visam într-un bar la Zagreb. N-am ştiut niciodată dacă era barul „Potepu" sau nu, fiindcă nu mai recunoşteam nimic. Stătea singură la o masă, cu pufoaica pe ea şi cu Kalaşnikovul la piept, având însemnele sârbeşti prinse pe mânecă. Voia să-i ofer un pahar de vin. Nu îndrăzneam să mă apropii de ea. De jur-împrejurul ei stăteau la mese militari care urlau. Îmi era frică de fată şi de soldaţi. Nimeni nu mă recunoştea, dar nu îndrăzneam să fac paşi spre ea. Altă dată visam că făceam baie cu ea într-o cadă. Dispărea din când în când în apă, apoi, de câte ori reapărea, chipul ei lua felurite înfăţişări. Era ea sau alta?

Aş fi vrut să visez altceva, să-mi fie somnul legănat de vise de dragoste, de vise pline de tandreţe... Mi se întâmpla, uneori, să visez cu ochii deschişi. Stăteam în picioare şi gândurile-mi zburau aiurea. Aveam tot timpul să mă gândesc între două operaţiuni militare, să-mi derulez viaţa ca pe un film, să schimb ceea ce fusese urât în frumos, ceea ce fusese aiurit într-o viaţă aşezată...

Este tentant să trăieşti doar în trecut, dar nu e suficient. De fiecare dată însă când ieşeam din toropeala gândurilor, eram şocat şi mirat să mă văd prins şi strivit în infernalele

angrenaje ale războiului. În alte părţi ale globului, oamenii studiau, munceau, petreceau, făceau dragoste. Noi beam, ucideam, abrutizaţi de ceea ce vedeam, de dorinţa de răzbunare.

Ce planuri de viitor ne puteam face într-un asemenea loc
blestemat? Un irlandez din grupul nostru lansase într-o zi o frază pe care o repetam adesea ca pe un refren: „*We are the men of no future*.” Puţin ne păsa de sensul cuvintelor, sau mai bine zis le rosteam afişând cea mai perfectă indiferenţă, refuzând să admitem că ne înşelaserăm în alegerea făcută şi că, de fapt, intrasem de bunăvoie într-o fundătură, într-o situaţie fără ieşire.

Copila cu sânii ei micuţi deasupra jeanşilor, cu umerii rotunzi, cu surâsul încremenit de moarte peste dinţii de porţelan, venea mereu să bată la poarta viselor mele cele mai frumoase. Din păcate, de ele îmi aminteam cel mai puţin, memoria onirică fixându-le vag ca pe senzaţiile unui orgasm secret. Îmi reapărea în vise tocmai atunci când aş fi vrut să uit totul.

Ghemuit în fundul tranşeei, auzeam bubuitul continuu al artileriei sârbeşti. Urmăream lovitură după lovitură, progresia barajului artileriei: 120 mm, 82 mm, 76 mm, 100 mm, 60 mm... Inima-mi bătea să-mi spargă pieptul. Sârbii trăgeau de-aproape, de la câteva sute de metri. Şi totuşi în jurul meu nimic nu se mişca. Aţipeam din nou, aşteptându-mă să fiu trezit de strigătele cetnicilor porniţi în valuri de asalt. Printre bubuiturile tunurilor auzeam tot mai aproape zgomot de paşi. Apoi năvălea peste mine un miros pestilenţial. „Ce pute-n halul ăsta?” Îmi vâram bărbia în tunică cât mai adânc ca să pot să-mi simt mirosul trupului. Îmi era cald, sudoarea îmi umezise uniforma, dar nu miroseam urât. Putoarea era împrejurul meu, învăluitoare. Venea în valuri adusă de vânt... Micuţa cetnică se afla lângă mine, surâdea, dar surâsul ei nu reuşea să mascheze gaura roşie pe care o avea la baza nasului... Tot felul de chipuri defilau îndărătul pleoapelor mele închise. Ele se succedau cu repeziciune, ca imaginile de pe cadranele

jocurilor electronice. N-aveam timp să le recunosc, dar ştiam că erau toate chipuri de morţi... Încercam să îndrept braţele fetei de-a lungul corpului, dar ele reveneau mereu în poziţia iniţială. Semăna cu o marionetă dezarticulată, căreia încercam în zadar să-i îndrept braţele ca şi cum aş fi făcut respiraţie artificială unui înecat... Apoi se făcea că înecatul eram eu... Un camion albastru urca încet drumul îngust, roşietic, străjuit de-o parte şi de alta de vegetaţia luxuriantă a junglei. În urma lui veneau soldaţi cu degetul crispat pe trăgaciul armei. Fata cu ochii oblici stătea aplecată peste portieră... Mă răsuceam în tranşee, simţeam frigul venit din pământ pătrunzându-mi până la oase, voiam să mă trezesc, dar cele două fete se instalaseră în visul meu pregătindu-se să-mi forţeze porţile conştiinţei. Se ţineau de mână şi râdeau. Vedeam mereu gaura din cap a tinerei, o vedeam pe copila cu ochii oblici aplecată peste portiera camionului, auzeam zgomotul sacadat al motorului, bătăile ritmate ale pistoanelor... Apoi o revedeam la picioarele mele, pe fundul văii scufundată încă pe jumătate în întuneric, plutind spre moarte. Aş fi vrut să n-o mai revăd. Începeam să urlu... Cineva mă prindea de după umeri: „*Oh! Oh! Gaston, nicht gut Traum*!” Chiar dacă mă aflam întins pe fundul tranşeei, aproape acoperit cu zăpadă, ori de câte ori mă terorizau visele chinuitoare în care-mi apărea fata cu ochii oblici mă trezeam mereu lac de sudoare.

Ce ne chinuia mai mult? Copilăria? Adolescenţa? Sau greşelile ireparabile pe care le comiseserăm intrând în viaţa de bărbaţi? Aceia dintre noi care priveau doar spre trecut erau condamnaţi să nu mai poată ieşi din el. Câţiva soldaţi mai în vârstă proveneau din rândurile celor care munciseră mult la viaţa lor, exercitând tot felul de profesii, serioase, conformiste sau liniştite. Apoi, brusc, deraiaseră. Nu pentru că fuseseră victimele unor schimbări greşite de orientare. Ar fi putut continua să fie barmani, şoferi de taxi, studenţi, profesori de gimnastică medicală sau comis-voiajori. Soarta le-a hărăzit să trăiască experienţa războiului, să cunoască toate absurdităţile acestui conflict. Acum, purtau războiul în

ei, cu tot ce avea el mai dureros: nedreptatea şi suferinţa.

Jo visa adesea un fel de vis mai deosebit, pe care de altminteri îl cunoştea din povestirile altora. Şi militarii din Vietnam, şi bravii infanterişti din primul război mondial avuseseră coşmaruri asemănătoare. Cu siguranţă că şi cei care participaseră la campaniile napoleoniene sau la războaiele din Evul Mediu fuseseră terorizaţi de acelaşi infernal coşmar. Jo se visa înaintând în mijlocul unui câmp de porumb, împreună cu alţi soldaţi, cu ţeava pistolului-mitralieră îndreptată spre liniile inamicului. Oamenii lui începeau să fugă, fugea şi el. Ei trăgeau, el îi acoperea. Ei se trânteau pe burtă, se arunca şi el la pământ, şi toţi înaintau târându-se. Apoi, când voia să se ridice, se împiedica şi cădea... Brusc, se trezea din vis, constatând că-i lipseşte un picior. Cu brutalitate, realitatea lua loc visului. Îşi amintea cum, în timpul unei operaţiuni militare, călcase pe o mină într-un lan de porumb şi că se afla acum întins, nemişcat, pe un pat de spital. Jo nu se plângea niciodată. Scria cu regularitate în jurnalul lui intim sau, cum îi spunea el, *fucken diary*. Dar de când se afla ţintuit în blestematul acela de pat, nimeni n-avea voie să-l citească.

Într-o dimineaţă, în salon, de faţă cu alţi bolnavi, a început să urle: „Daţi-mi piciorul înapoi!” Asta i s-a întâmplat doar o singură dată şi-i era ruşine că se lăsase pradă unei asemenea slăbiciuni. A încercat apoi să se liniştească singur, zicându-şi că pacienţii din salonul cu răniţi muribunzi în care se afla vorbeau doar sârbo-croata, deci nimeni nu putuse înţelege ceea ce spusese, urlând, pentru că vorbise în engleză. Totuşi, un medic militar, care purta peste uniformă un halat scurt, alb, pătat cu sânge, s-a apropiat de el şi i-a spus abia şoptit: „*Sony, son, I can’t*.” Din ziua aceea, Jo n-a mai vorbit cu nimeni şi nimeni n-a mai avut dreptul să-i citească jurnalul intim.

Cunosc un tip care a participat la numeroase războaie şi care a fost torturat de sute de ori de acelaşi vis: Şedea culcat şi auzea voci în jurul lui. Nu vedea nimic. Auzea voci, doar atât. Voia să se mişte, însă nu putea. Nu putea să se

ridice. Încerca mereu să se încovoaie, dar se pocnea, mereu cu capul de-o scândură. Parcă îşi simţea coatele prinse între două ziduri şi, subit, îşi dădea seama că se află într-un coşciug. Deasupra lui auzea înălţându-se, din mijlocul unui murmur confuz, o voce mai clară, ce părea că rosteşte o rugăciune: „*De profundis clamavi ad te, Domine, exaudi vocem meam*...” Da! Era o rugăciune de înmormântare. Îl îngropau de viu! Cu greu reuşea să recunoască vocea: era cea a logodnicei sale, o fostă colegă de şcoală... „*Quia apud Dominum misericordia*...” Un câine adulmeca şi schelălăia, plimbându-şi botul pe coşciug, în dreptul capului său. Atunci începea să urle şi să strige câinele. Câinele începea să latre. Vocea continua rugăciunea: „*Requiem aeternam dona eis, Domine*...” Cei care asistau la înmormântare se enervau. Erau supăraţi pe el! Nu câinele îi deranja... Acest coşmar cumplit îl tortura în toate nopţile de după fiecare atac. Bietul om! Ce nu încercase ca să scape de visul ăsta! Purta cu el chiloţii logodnicei şi-i punea seara pe cap, ca să-i simtă mirosul, numai că n-o visa niciodată. În vise se vedea doar în coşciug şi auzea doar vocea care repeta, obsedant, aceleaşi rugăciuni de înmormântare.

*

S-a întâmplat să visez şi de patru ori acelaşi vis. Aproape identic: Eram rănit la burtă. Jelenic, comandantul, fusese împuşcat în faţa mea, în plin atac. Auzeam şuieratul gloanţelor şi zgomotul exploziilor. Totul în vis se derula după acelaşi scenariu.

Chiar dacă nu dormeam şi nu visam, continuam să aud mereu zgomotul exploziilor şi al rafalelor de arme automate.

Era suficient să nu mă mai gândesc la nimic, să privesc, tavanul sau cerul, atunci când dormeam sub cerul liber, şi în urechi începea să-mi vuiască vacarmul infernal al războiului.

Uneori, auzeam ţipete, auzeam sute de oameni care strigau,

fără să disting ce spuneau. Îi auzeam doar urlând. Erau

îngrămădiţi cu toţii, undeva în noapte, într-un loc înspăimântător, aproape de mine.

Fusesem rănit de un mortier care mă izbise în spate. O bună parte din noaptea ce a urmat intervenţiei chiruigicale n-am putut închide ochii. Mă trezeam tresărind, având impresia că mă prăvălesc. Cearşafurile erau ude de transpiraţie şi nu mă puteam abţine să nu urinez în pat. Vise blestemate, vise de nebuni, vise fulgerătoare, ca şi acţiunile pe care le condusesem. Retrăiam atacurile, modificându-le în minte aşa cum ar fi trebuit să se deruleze, fără nici o pierdere din partea noastră şi cu maximum de distrugeri provocate adversarului.

Mi-era, pur şi simplu, frică de vise. Aş fi vrut să visez scene de dragoste, de tandreţe. Din fericire, nu-mi visam decât prietenii, răniţi şi morţi. Poate că mă ataşasem prea mult de ei...

Îi visam şi pe cei pe care-i iubisem, dar şi pe cei pe care-i omorâsem. Mă gândesc uneori că ucisesem ceea ce începusem să iubesc. Visele îmi erau bântuite şi de cei pe care-i omorâsem lent. Îi vedeam ca pe actorii care apar în imaginile-reclamă ale filmelor de proastă calitate. Ei apăreau doar în preludiul coşmarurilor în ale căror culori, zgomote şi mirosuri urma sa mă scufund. Groaznic!

Totul începea cu o lumină orbitoare. Era oare o rachetă luminoasă, care se înălţa pe cerul a ceea ce noi numeam *no man's land*? În acest halou de lumină, stând ghemuiţi pe vine, cu coatele pe genunchi, bărbaţii priveau moartea defilând prin faţa lor. Ea cobora în fundul văii şi se îndrepta spre drumul de pământ maroniu, care şerpuia agale între dealuri şi munţi, luând-o spre câmpia Jarres. Priveau dârele roşii pe care le lăsau gloanţele în calea lor către camioanele împotmolite la douăzeci de metri mai jos... Mă gândeam la copila cu ochii oblici, revedeam impactul grenadei asupra cabinei camionului, auzeam ţipetele şoferului, urletele grupului de asalt şi multe alte strigăte. Distingeam clinchetul puştilor, mâinile care încărcau febril armele, vedeam şoferul cu mâinile crispate, prinse de oblonul camionului, apoi corpul lui zăcând pe drum...

Camioanele mergeau de-a îndărătelca, ca într-un film derulat invers. Imaginile se suprapuneau. Vedeam privirea umedă a luptătorilor de gherilă, cauciucuri explodând, găurite de gloanţe, soldaţi care trăgeau îngrămădiţi pe fundul întunecat al văii şi luminaţi de explozia grenadelor… Camionul din fruntea coloanei dădea înapoi, strivind o femeie… Copila cu ochii oblici stătea cu genunchii la gură pe marginea drumului, într-o baltă de sânge împrăştiată în jurul ei. Închideam ochii peste vis. Copila era culcată în spatele pleoapelor mele. Ţeava puştii înainta către gâtul ei şi un deget era crispat pe trăgaci… Peste tot în jur, bărbaţi aşezaţi, impasibili ca nişte statui de bronz, priveau moartea care trecea prin faţa lor… Ţeava puştii se apropia de fată, ochii migdalaţi se deschideau… Ce-a spus? A spus ceva – ceva ce nu voi afla niciodată. Îmi strângeam arma în mâini. Mă trezeam tresărind. Metalul Kalaşnikovului se înfipsese adânc în palmele mele…

Câte vieţi aveau să treacă până la iertarea tuturor acestor păcate? „*Dieu, pardonnez nos offenses*!”

Există întotdeauna un moment în care imaginile din trecut reînvie. Eşti singur şi ele dau năvală peste tine. Gândurile vin nechemate. Li se întâmplă tuturor. Viaţa se aseamănă cu un fluviu lung… Uneori, mă zbăteam în această stare de uşoară inconştienţă şi-mi ziceam: „Opreşte-te, întoarce-te la realitate…” Inamicul era la cincizeci de metri şi eu filozofam. Analizam cu minuţiozitate ceea ce mă putuse determina să merg pe front: familia, sinuciderea tatălui meu, fratele meu, greşelile mele… De ce plecasem la şaptesprezece ani în Columbia? Pentru ce îmi urmasem fratele sau pentru ce-l părăsisem? Mă gândeam la Asia, la război, la ceea ce făcusem acolo pe front, la ceea ce făceam pe frontul pe care mă aflam acum… Îmi aminteam clar că, licean fiind, mă plictiseam îngrozitor. Nu eram dotat pentru studii. Voiam să fac altceva şi încă repede, fără să las vremea să treacă. Mă vedeam bandit, un adevărat bandit, un „baron rebel”, cum zicea fratele meu. Îmi doream să mă bat ca un rege protector. Toată viaţa am căutat ceva, aspiraţiile mi-au evoluat de-a lungul

anilor, dar tot n-am găsit ceea ce căutam.

Îmi amintesc că într-o discuţie despre viitor, fratele meu mi-a propus să îmbrăţişez cariera armelor. Am declarat: „Niciodată n-am să mă pot angaja într-o armată, fiindcă sunt profund antimilitarist!” Toată lumea râdea de mine, şi nimeni nu era dispus să mă creadă…

Am ajuns prima oară pe front din diferite motive: mai întâi, plăcerea aventurii, deoarece credeam că războiul înseamnă aventură. Apoi am vrut să-mi dovedesc mie însumi că sunt în stare să fac ceva mai deosebit şi pentru asta trebuia să mă confrunt cu războiul, fiindcă armele şi disciplina îmi erau insuficiente. În special, disciplina. Hotărâsem să-mi cunosc limitele, să aflu cât puteam îndura. Şi am constatat, îngrozit, că n-avem limite! Pot îndura orice! Limitele se îndepărtau de mine, pe măsură ce rezistam…

Nici în Iugoslavia nu mi-am atins limitele. Am aflat doar că eram capabil să împing mult mai departe limita pericolului, a absurdului.

Mereu, aceleaşi imagini din tinereţe îmi reaminteau de frământările mele, de frica mea, de toate întrebările despre forţă, onoare, femei… Din cauza educaţiei prea sentimentale pe care am primit-o, mi-am început viaţa la şaptesprezece ani, când am făcut prima oară amor cu o femeie. O singură dată. Fiind urâtă, n-am simţit nici o plăcere, şi n-am ştiut cum să fug mai repede. Cred însă că n-aş fi ajuns să rătăcesc pe diferite fronturi dacă aş fi cunoscut, într-adevăr, femeia.

Apoi, până la douăzeci şi doi de ani, în Columbia şi în Thailanda, nu m-am culcat decât cu curve. Erau tinere, frumoase, amabile, nu ca târfele leşinate după bani de pe trotuarele Parisului. Bineînţeles că şi pe astea le plăteam, dar parcă era altceva. După aceea, am descoperit, din întâmplare şi spre marca mea surprindere, că femeile mă plăceau, lucru pe care nu îl ştiusem până atunci.

Mi-aş fi dorit să pot pune capăt acestei experienţe de front, să-mi pot lua viaţa de la capăt, dar mi-era teamă ca nu cumva să devin un amărât de conformist, asemenea

sutelor de indivizi pe care îi întâlneam în metrou la Paris. Îmi era frică să nu ajung să gândesc ca ei, să fiu ca ei. Poate că, în fond, mi-era frică de viaţă... Ce puteam face? Îmi înecam frica în paharul cu alcool. Ce eram, de fapt? Un mercenar prea idealist ca să fie în stare să-şi negocieze serviciile. Nu ştiam ceea ce urma să devin nici peste o oră, nici peste o zi, nici la capătul vieţii. Încotro mă îndreptam? Pentru cine, pentru ce? Mi-ar fi plăcut să fiu un cavaler, nu un golan sau un ucigaş, cum mă credea lumea. Niciodată nu am vibrat la ideea unor execuţii sumare, detestând întotdeauna lungile istorisiri despre asasinatele colective, despre distrugeri, violuri – şi totuşi, ele făceau parte din război... Alesesem războiul, sperând să găsesc cu totul altceva...

*

M-am simţit întotdeauna în viaţă ca un actor. Cu un rol prea lung de interpretat, pentru că mă plictiseam repede – la şcoală, acasă, în pat sau pe câmpul de luptă. Am avut mereu impresia că mă aflu plasat undeva sus, în afara corpului meu, de unde asistam neputincios la devorarea mea. Curtam femeile, le regulam, mă băteam pe front, dar făceam totul ca şi cum aş fi jucat un rol într-o piesă ridicolă, stupidă. O singură dată în viaţă am încercat să nu mai fiu actor şi m-am speriat, dând dovadă de laşitate. Nici asta nu mi se mai întâmplase înainte. Atunci mi-am promis ca, într-o zi, să las arma şi să incerc să mă îndrăgostesc...

Dar oare te poţi încrede în femei? Sunt atâtea... Unde puteam găsi una care să mă facă să devin mai puţin misogin decât sunt? Aş dori să găsesc într-o zi o femeie care să însemne ceva mai mult decât o simplă gaură... Să mă ajute să uit, să nu mă mai gândesc la război. Să vorbesc despre orice, numai despre război, nu...

Exista o fată pe care n-o cunoşteam încă, pe care încă n-o întâlnisem, care venea noaptea când îmi alungam somnul şi coşmarurile şi stăteam chircit în tranşee, cu mâinile crispate pe lădiţa cu grenade. Ea nu ştia că fusesem în Bosnia. Ne plimbam împreună printr-un parc şi nu-i povesteam nimic despre război. Era un parc din

Vinkovci – îi recunoşteam copacii. Păşea alături de mine, îmi vorbea, îmi surădea... Eram de aceeaşi vârstă şi totul părea aşa de firesc... În zori, când umezeala pământului îmi pătrundea tunica şi când rachetele luminoase nu mai urcau pe cer, ea se afla tot lângă mine, agăţată de somnul meu, care începea să se risipească. Atunci, simţeam nevoia să mă lungesc, să închid ochii, să uit războiul ce trecea pe deasupra tranşeei, să fi putut adormi din nou, să visez iarăşi. Din fericire, în acel hidos infern numit război existau prieteni care te ajutau să uiţi de fete şi care meritau, desigur, multă afecţiune...

Într-o zi din luna martie am vrut, într-adevăr, să mă întorc la Paris. Nu mi-a plăcut niciodată frigul. Frigul, zăpada, umezeala din câmpia Slavoniei erau sinucidere curată. Am ajuns la gară. Eram hotărât atunci să iau trenul, să plec. M-am întâlnit acolo cu mulţi camarazi. Vechi combatanţi de pe frontul de la Vinkovci, din Herţegovina. Mai erau şi cei sosiţi din regiunea Vukovar, care povesteau lucruri atât de înspăimântătoare, încât până şi cei mai blazaţi sau laşi au renunţat să mai plece. Se înfăptuiau atrocităţile cele mai hidoase – tot ceea ce speraserăm să nu se întâmple vreodată în acest război –, care se repercutau adânc în toată fiinţa noastră. În asemenea împrejurări, erai întrebat: „N-ai aflat? Sârbii au ars de vii cincisprezece călugăriţe de la mănăstirea... Chiar nu ştiai?...” Întrebările de acest gen aproape că nu mai şocau pe nimeni.

Un grup de miliţieni sârbi, conduşi, se pare, de celebrul terorist Arkan, ocupase un sătuc lângă graniţa cu Voivodina.

De multă vreme, gardiştii spălaseră putina, iar de când Vukovarul fusese ocupat, regiunea se afla în întregime sub controlul sârbilor. În sate nu mai rămăseseră decât femeile, copiii şi câţiva bătrâni, care se străduiau să facă faţă treburilor gospodăreşti mai grele.

Era o regiune-martir, aparţinând de Slavonia Orientală, bombardată fără încetare încă de la începutul războiului şi devastată permanent de raidurile cetnicilor.

Peste tot pe unde treceau sârbii, reeditau istoria

masacrelor care avuseseră loc în cel de-al doilea război mondial, la Zvornik, Bijeljina, Fosa, Višegrad!... Se vorbea doar de miile, de zecile de mii de civili uciși, masacrați... Desigur că și în domeniul statisticilor se pot umfla cifrele. Ca în toate războaiele, bilanțul măcelurilor comise de inamic depășea vizibil realitatea. Fiecare combatant cunoștea numele unei localități unde se petrecuseră tot felul de orori, fiecare luptător avea o listă cu morți și deținea detalii înspăimântătoare despre masacrele săvârșite de brutele de cetnici: copii sfârtecați cu baionetele, femei însărcinate făcute bucăți, prizonieri cărora li se scoseseră ochii... Ore în șir s-ar fi putut istorisi pe această temă și toate sticlele din pivnițele barurilor ar fi putut să fie băute înainte de epuizarea subiectului. Nu se vorbea de nici un masacru, fără să se pomenească de ochii smulși din orbite; nu se pomenea de nici o morgă, fără să se fi amintit de cadavrele care în locul ochilor rămăseseră doar cu două găuri negre. Era un fel de specialitate tipică acestei zone geografice, care hrănea până la saturație imaginarul colectiv. Înclinația spre acest gen morbid de acte de sălbăticie alimenta noi aversiuni și, implicit, servea la extinderea conflictului. Profesorul de franceză pe care l-am întâlnit într-o zi mi-a spus: „Coloanele infernale de plebe dezlănțuită din timpul Revoluției voastre cred că semănau cu ceea ce vedem noi azi aici.”

Unii dintre camarazii noștri au fost martorii unor orori de nedescris. Sârbii au poruncit bărbaților dintr-un sat să se dezbrace până la piele, i-au adunat, goi, în piața mare din fața bisericii, și le-au legat mâinile la spate cu sârmă. Toți tremurau. De frig sau de frică, nici ei nu mai știau. Femeilor li s-a cerut să aducă din pivnițe sticle cu țuică de prună și au fost obligate să-i servească pe miliția sârbi, care s-au îmbătat peste măsură. Voluntarul american care ne relata umilințele îngrozitoare la care fuseseră supuși sătenii făcea gesturi ample cu mâinile, și le îndrepta spre ochi, încercând astfel să redea cât mai mult din hidoșenia faptelor povestite. Niciodată, sârbii n-au dat dovadă de atâta rafinament în actele lor de cruzime. După ce i-au ținut goi

în frig, cu mâinile legate la spate, ca şi cum umilinţele şi suferinţele n-ar fi fost de-ajuns, sârbii s-au dedat la o tortură rar întâlnită: au început să le scoată ochii, nu de tot, ci pe jumătate, căci globii oculari rămâneau atârnaţi de nervi, bălăngănindu-se pe obraji ca nişte hidoase sfere lăptoase. Femeile au fost silite să asiste la acest macabru ritual demonic. Şi pentru că pornirile diabolice dezlănţuite nu păreau a fi încă pe deplin satisfăcute, sârbii şi-au obligat victimele s-o ia la fugă. Sub ameninţarea armelor. Şi au început să tragă în ei ca în animale. Oamenii au murit înnebuniţi de frică şi de durere. După ce au aruncat câteva cadavre la porci, sârbii au început să tortureze şi să violeze femeile. Apoi s-au apucat să dezgroape cadavrele celor căzuţi în luptele din toamnă, avertizându-i şi urlând la cei rămaşi în viaţă după măcel:
„Asta-i pământul sârbilor, nu al croaţilor!” Au părăsit satul, lăsând în urma lor grămezi de cadavre, femei şi copii înmărmuriţi de violenţa barbariei cu care-i năpăstuise cerul.

Relatarea acestor fapte de o atrocitate nemaiîntâlnită i-a impresionat pe camarazii mei de luptă întâlniţi în gară. Nu-i mai văzusem de luni şi luni de zile. Ne îmbrăţişam, vorbeam cu toţii deodată. Voiau parcă să-mi spună: „Ai avut noroc, n-ai asistat la grozăviile comise de sârbi!” Îmi ziceam în sinea mea: „Of, dar câte alte barbarii asemănătoare n-am văzut la viaţa mea!” Am aflat şi veşti de la Jelenic, comandantul meu. Camarazii îmi ziceau c-ar avea nevoie de mine. Apoi am vorbit de Andreas, de neamţ, de Jo, de spaniolul cu părul hippy… Ce puteam face? Să iau trenul şi să mă duc să beau o cafea pe o terasă din Paris? Mi-am vândut biletul şi m-am întors din nou pe front.

Fusesem convins că de data asta o să mă întorc la Paris, aşa că, înainte de-a pleca de pe front, predasem echipamentul şi armamentul camarazilor rămaşi acolo. Aşa că, în după-amiaza aceea, m-am întors pe front cu mâinile în buzunare. Singur. N-aveam nici cea mai vagă idee în ce loc putea fi cantonată formaţia de luptă de care aparţineam. Din întâmplare, l-am întâlnit pe Jelenic pe drum. Patrula în jeepul său. S-a dat jos şi mi-a pus mâna pe

umăr, parcă voind să se convingă că eram în viaţă. Cu câteva săptămâni în urmă, i se spusese că fusesem omorât lângă Livno. Am aflat că unul dintre prietenii mei de la Karlovac, Pierre, murise. N-avusese noroc să trăiască. Jelenic mi-a zis: „În seara asta plec în misiune.” Mi-a înmânat o puşcă, trei încărcătoare furate de soldaţii lui de la sârbi, şi aşa am luat-o de la capăt.

*

Nu-mi place să scriu. Nu ştiu ce să aştern pe hârtie. Pur şi simplu, nu puteam să scriu… Şi nici să telefonez, căci mă dezobişnuisem. Primele convorbiri telefonice mi s-au părut necesare. Apoi, totul a devenit complicat. Mă aflam la Vinkovci, spiritele erau încinse şi era la începutul războiului, când toată lumea se simţea încrezătoare. Eram fericit că puteam vorbi cu Parisul, s-o liniştesc pe mama şi pe prietena mea. Le povesteam unde mă găseam, ce făceam… Nu exista nimic dramatic în relatările mele. Le ziceam: „Telefonez dintr-o pivniţă, a sărit în aer un tanc, asta s-a petrecut aşa, şi aşa… Totul e-n ordine, lumea e mulţumită…”

Apoi, conţinutul convorbirilor telefonice a evoluat o dată cu transformările prin care treceam eu însumi. Aş fi vrut să telefonez mai des ca altă dată, numai că a vorbi la telefon devenea din ce în ce mai dificil pentru mine. Nu eram în apele mele. Ştiam că mama simţea asta, şi tocmai de aceea amânam cât puteam momentul în care urma s-o aud la capătul celălalt al firului. Găseam mai întotdeauna un pretext serios. Când telefonam, mama era cea care-şi povestea nefericirile, aşa că am sfârşit prin a nu-i mai spune nimic.

Dacă o sunam pe prietena mea, aveam pur şi simplu impresia că-mi pierd timpul. Cuvintele noastre nu mai exprimau nimic, nici cea mai mică umbră de sentiment. Nu reuşeam nici cel puţin să-i povestesc ce făceam. De altminteri, cred că n-o interesa. Îmi tot repeta: „N-ai ce face acolo, vino imediat acasă…” Aşteptam cu totul alte vorbe din partea ei. Nimic din ceea ce îmi spunea nu mă încuraja, într-adevăr, să mă întorc la Paris.

Am rugat-o odată să vină până la Zagreb să stăm împreună trei zile. Mama îi plătea biletul de tren, dar a refuzat. Şi a mai găsit şi un pretext total idiot. I-am mărturisit că m-am săturat de pretinsa ei dragoste, de pasiunea pe care o demonstra doar atunci când mă aflam lângă ea şi care se dovedea a fi un foc de paie, din moment ce nu o putea determina să se deplaseze o mie de kilometri pentru a petrece un lung weekend împreună. Mă simţeam profund dezgustat. În fond, nu mai era o adolescentă. Avea douăzeci şi unu de ani! La douăzeci şi unu de ani, eu trecusem deja prin trei războaie... I-am spus tot ce aveam pe inimă, a râs şi de-atunci nu ne-am mai telefonat niciodată.

Ar trebui să nu le povestim nimic femeilor. Ele ne judecă şi pleacă, când, de fapt, am avea atâta nevoie să ne strângă în braţe. Femeile se uită la noi când vorbim, dar nu ne aud, apoi pleacă fără să înţeleagă nimic.

Înainte de-a fi ajuns pe frontul din Iugoslavia, n-am conversat niciodată la telefon cu sora mea. I-am telefonat de trei ori. Mi-a comunicat că voia să mă întorc la Paris, fiindcă mama plângea mereu. I-am spus că şi acolo unde mă aflam oamenii plângeau, şi încă în fiecare zi. I-am mai spus că sunt căpitan şi că eram legat de jurământul pe care-l depusesem. Prima oară când am vorbit cu ea, m-a întrebat: „Şi jurământul la ce-ţi serveşte? O să devii colonel?” A doua oară, a mers şi mai departe, insistând: „La ce-ţi serveşte să fii colonel, dacă o să vii acasă fără un picior?” Apoi, a treia oară, mi-a spus că sunt, pur şi simplu, un idiot. Mai bine tăceam şi nu mai încercam să-i explic că, de fapt, rămâneam pe front pentru că numai acolo mă simţeam bine.

Sunt lucruri pe care nu le poţi povesti, deoarece ele declanşează imediat în interlocutori un val de dispreţ. Şi totuşi aş fi dorit ca toţi cei apropiaţi să ştie că eram copleşit de o stare sufletească apăsătoare, căreia nu-i puteam găsi o explicaţie plauzibilă. Simţeam nevoia ca ei să descopere straniul meu rău interior.

Cum aş putea exprima gândurile unei mamei

confruntate cu o situaţie atât de absurdă? Timp de nouă luni n-am scris un rând. Fără îndoială, ca să nu rămână vreo urmă scrisă, vreo dovadă despre ceea ce, de fapt, aş fi vrut să-i spun, despre lacrimi, despre dorinţa de a mă sinucide… Îi telefonam.

În războaiele modeme, chiar atunci când totul este întrerupt – apa, gazul, electricitatea, telefonul –, poţi totuşi să comunici. Apare întotdeauna un camion dotat cu un radio-satelit care preia legăturile telefonice. De câte ori mă simţeam deprimat, telefonam. Dar de fiecare dată când ajungeam lângă un telefon, mă blocam. Surorile mele îi spuneau mamei: „El îţi dă veşti înfiorătoare şi tu îi răspunzi: «Bine, dragă, rămâi dacă te distrezi aşa de bine!»”

Mama părea foarte fericită auzindu-mi vocea. Când m-a revăzut la Paris, mi-a spus-o frază enigmatică: „Ceea ce a fost îngrozitor în perioada absenţei tale a fost că telefonul funcţiona mereu.” M-a întrebat de ce am lăsat să treacă atâta vreme fără să dau un semn de viaţă. Nu-i mai telefonasem de două luni. Nu avusesem nici timpul şi nici ocazia necesare.

Convorbirile telefonice erau invariabile, căci întâmplările pe care le relatam se repetau încontinuu: un prieten murise, pe altul îl înmormântasem… Doar numele lor şi al locurilor unde muriseră se schimbau. Câteodată, înjuram într-un nenorocit de receptor, care hârâia de nu se putea auzi nimic, iar mama îşi putea închipui că nu mă mai trezisem din beţie de când vorbiserăm ultima oară. Uneori, mă întrebam ce făcea ea după ce terminam de vorbit, ce gândea despre mine, dacă mă mai iubea! Acum ştiu. După ce punea receptorul în furcă, se repezea la atlas să găsească oraşul al cărui nume îl pronunţasem şi se grăbea să-l caute înainte de a-l uita, dacă nu cumva reuşise să-l noteze în timpul convorbirii. Alteori se descurca mai greu, fiindcă pronunţasem pocit numele locurilor pe unde dormeam sub cerul liber. Şi totuşi ea le găsea în atlas. Recitea de zeci de ori numele acelor localităţi, mângâind atlasul. Când nu sunam, când trecea mult timp şi nu mai ştia nimic despre mine, lua lanţul meu de botez, pe care i-l

lăsasem acasă, şi-l purta la gât. Îl strângea puternic între degete, zicându-şi că, dacă se gândea atât de intens la mine, nu mi se putea întâmpla nimic rău. Şi eu mă gândeam uneori la lănţişorul acela. Aş fi dorit să nu-l mai poarte la gât, să-l pună într-o cutiuţă şi să-l închidă în fundul unui sertar.

6. AVEAM UN PRIETEN

Cam ce v-ar trece prin minte dacă v-aţi afla într-un autobuz hodorogit, care zdrăngăne din toate încheieturile, sub tirul gloanţelor, aşezat cu fundul pe un coşciug prost îmbinat în care se descompune lent un prieten drag?

Karl a avut un suflet cu adevărat nobil. Se săturase de război şi se gândea cu nelinişte la ceea ce-i putea rezerva viitorul. Vorbeam ore întregi. Îşi făcuse ceva planuri, fiind sătul de ceea ce văzuse şi făcuse în Iugoslavia. Voia să ajungă tocmai în Africa, să se stabilească într-o rezervaţie, să îngrijească animale şi să lupte contra braconierilor. Generos cum era, îl găseai mereu alături de un camarad nefericit, pentru a-l încuraja, a-i oferi o ţigară sau jumătate din paharul lui de vin. Întotdeauna ieşea primul din tranşee, expunându-se în locul oamenilor lui. Deosebit de carismatic, Karl ştia că soldaţii din subordinea sa l-ar fi urmat oriunde, şi tocmai de aceea cauta să le modereze avântul.

De zeci de ori a vrut să plece de pe front înaintea acelei triste operaţiuni militare de la Mostar. Nu reuşiserăm să distrugem nenorocitele alea de tancuri şi nu avea chef să plece tocmai după un eşec...Ne întorceam a treia oară de unde plecaserăm, nu atât pentru tancuri, cât pentru răniţii şi morţii lăsaţi acolo. Cele două tentative precedente se dovediseră infructuoase. Şi eu şi Karl eram la capătul

puterilor. Mi-a zis: „Eu am terminat! Asta-i ultima operaţiune la care mai particip! Simt că m-a părăsit norocul. Mi s-a epuizat capitalul de baftă...” Niciodată până atunci nu-mi mai spusese asemenea cuvinte.

Se pare că ultima operaţiune militară este aproape întotdeauna însoţită de ghinion. Câţi indivizi n-am văzut murind în timpul ultimei acţiuni la care participaseră! Ce ţi-e scris, în frunte ţi-e pus!

Un prieten mi-a povestit că a cunoscut un tip în satul Kolibe, în Bosnia, care n-a mai apucat să ajungă acasă, cu toate că fusese demobilizat. Kolibe, situat lângă frontiera sudică a Croaţiei, era încercuit de forţele JNA. Parcă toate nenorocirile din lume se abătuseră asupra lui. Erau vreo sută de soldaţi care urmau să reziste şi să apere un petic de pământ pentru ca ultimul drum care lega Bosanski Brod de Derventa să rămână deschis. Toată ziua şi toată noaptea sârbii au bombardat satul cu proiectile de toate calibrele. Gardiştii se adăpostiseră în nişte găuri pline cu apă şi cu şobolani mari ca iepurii, din care nu mai ieşiseră de zile întregi.

Militarul despre care povestea era, ca toţi cei născuţi în acea regiune, un fel de uriaş, de un metru nouăzeci şi opt, blond, cu ochii albaştri, bine legat. Avea tatuaje pe mâini şi pe degete. Toate ororile din timpul celor cincisprezece luni de război fuseseră ilustrate în câteva desene. Mai era şi cifra:
„66”, care reprezenta numărul camarazilor de luptă exterminaţi cu câteva luni înainte, când încercaseră să treacă râul Sava. După explicaţia sa, rar se întâmpla ca şaizeci şi şase de soldaţi să piară în câteva secunde. Avea tatuat şi numele unei fete, şi pe cel al tatălui lui, plus o maximă uimitoare: „Milo, tu nu eşti prietenul meu!” Iar ceva mai încolo: „*Nach Belgrade*!”

În cincisprezece luni de război îşi pierduse tatăl şi cei trei fraţi. Într-o dimineaţă, comandantul său i-a spus: „Femeile din familia ta au rămas fără ajutor şi au nevoie de tine. Ai fost liberat!” A venit ziua plecării. Omul trepida de nerăbdare.

Abia aştepta să se întoarcă la Zagreb! În sfârşit, îşi vedea visul cu ochii. Îşi predase armamentul, îşi împărţise muniţia celor mai buni prieteni şi începu să aştepte maşina, un Yugo – o maşină mică, o rablă care reuşea să se strecoare, o dată la patru-cinci zile, printre obuzele sârbilor şi să ajungă până la ei aducând alimente şi transportând apoi răniţii în spatele frontului. Dar n-a apucat să mai plece.

Prima oară, şoferul maşinii a ajuns acolo cu un glonţ în umăr şi cu fundul ciuruit de schije. Militarul a fost aşa de înspăimântat de ceea ce i se întâmplase bietului om, încât şi-a cedat locul altora. Săptămâna următoare, impactul gloanţelor a transformat tabla maşinii în sită şi, de frică, soldatul s-a ascuns în sat, numai să nu se urce în ea. Apoi, după o îndelungată aşteptare, croaţii au aflat de la radio că maşina sărise în aer. Trecuse peste o mină. Şi a patra maşină a plecat din Kolibe tot fără cel liberat. Soldatul nu a mai avut curajul să iasă din ascunzătoarea unde se pitise şi să parcurgă în maşina rablagită cei zece kilometri de drum care şerpuia între trupele inamice şi zona bosniacă. A rămas pe front de frică.

Soarta lui Karl se asemăna cu cea a acestui soldat. Într-o zi, mi-a spus din senin că se simţea părăsit de noroc. A fost ziua cea nefastă. Mulţi alţii au căzut odată cu el. Sârbii porniseră ofensiva, încercând să treacă râul Neredva. Artileria trăgea încontinuu. Am văzut, la un moment dat, vreo cincizeci de sârbi, cu baionetele în vârful puştilor, urcându-se în bărci. Am ripostat cu tunurile fără recul, cu care fuseserăm dotaţi de curând şi care atunci fuseseră puse în funcţiune pentru prima oară. Surprinşi, sârbii s-au retras. Am crezut că, măcar o vreme, o să fim lăsaţi în pace, dar n-a fost aşa. Au început să tragă în noi cu tot armamentul – cu 20 mm, cu 82, cu 100... La fiecare secundă, cădea un proiectil. Abia înălţăm capul, şi o altă rafală ne lipea de pământ. Şi eu şi Karl ne-am ridicat în acelaşi moment, apoi am auzit o explozie în spatele meu. L-am căutat din ochi, dar nu l-am mai văzut. Am auzit un geamăt uşor, ca un scâncet de animal rănit. Era întins la

picioarele mele. Mă striga pe nume: „Gaston, Gaston!...” Avea o rană îngrozitoare la cap. O despicătură în mijlocul capului. Nu mai văzusem niciodată aşa ceva. Era un fel de gaură lungă de şase centimetri şi lată de trei. Îl atinsese o schijă de cel puţin trei sute de grame. Sub un strat de bule roşietice, se vedea creierul. Era plin de sânge. Mă striga întruna: „Gaston, Gaston!...” Încremenisem de groază. M-am trântit pe pământ, mi-am acoperit ochii cu mâinile. Nu mă puteam uita la el şi aş fi vrut să nu-l mai aud. Era de necrezut: continua să vorbească, deşi avea craniul deschis ca o cutie de conserve. Infirmierii au venit târându-se pe brânci, sub ploaia de gloanţe. L-au pansat, dar degeaba. Pierdea sânge. Ne trebuia neapărat o maşină, să-l transportăm cât mai repede la spital. Numai că era o adevărată problemă să găseşti o maşină pe timp de război, într-un oraş în ruină... Puţinii civili care mai aveau maşini le ascundeau. Piteau până şi bidoanele cu benzină, iar dacă te ajutau îţi cereau bani.

Karl era pe moarte. Unul dintre noi a spart uşa de la o casă, şi-a îndreptat arma către proprietar şi i-a poruncit să-i dea cheile maşinii. Tot o Yugo. Continuam să-l încurajăm pe Karl, să-i vorbim zâmbind şi afişând un optimism debordant, însă nimeni nu credea că mai putea fi salvat. Drama la care asistam era prea mare ca să ne mai putem păstra surâsul. Ne îngrămădiserăm cu toţii în micuţa Yugo, dar bombardamentele tot mai puternice ne ţintuiau pe loc. Stând în patru labe lângă uşa de intrare făcută ţăndări, proprietarul urla că rănitul e deja mort şi că numai degeaba-i mânjim scaunele maşinii cu sângele care continua să-i curgă din cap... Cineva dintre noi a întrebat: „Ce fac, îl împuşc?” Atunci l-am auzit pe Karl spunând cu o voce stinsă: „Bună idee. Dar mai bine mă împuşcaţi pe mine...” Nu voia să mâi trăiască. Şedeam cu toţii înghesuiţi ca nişte năpăstuiţi neputincioşi în nenorocita aia de maşină. Capul lui Karl era sprijinit pe pieptul meu. Nu puteam pleca, fiindcă exploziile făceau ravagii în jurul nostru. Dintr-o clipă în alta, un obuz putea să ne spulbere cu maşină cu tot. O portieră rămăsese deschisă. Karl era prea lung şi nu

reuşiserăm să-i băgăm picioarele înăuntru. Obuzele continuau să cadă făcând un zgomot asurzitor. Retrăiam parcă scenele de groază din filmul *Le Jour le plus long* sau din *Les Oies sauvages*...

Karl s-a mai chinuit încă un sfert de oră. Militarul care era la volan pornise motorul, aşteptând momentul prielnic pentru a putea demara. Cineva a spus: „Nu mai vorbeşte.” Ne-am uitat la Karl. Murise. Nimeni n-a zis nimic... Toţi am început să plângem, de parcă cerul căzuse peste noi...

Spre sfârşitul zilei, focul sârbilor s-a potolit, vântul şi-a schimbat direcţia şi nu mai auzeam percutarea proiectilelor în armele cu care se mai trăgea încă. L-am lăsat pe Karl la morgă, întins pe o targă. Un croat a strâns într-o boccea toate lucrurile care-i aparţinuseră. Apoi ne-am dus să căutăm un coşciug şi am completat actele pentru statul-major.

Seara ne-am numărat morţii. Mulţi au fost răpuşi în acea zi blestemată. Comandantul a trimis un grup de soldaţi să-i caute pe cei doi croaţi care ne acoperiseră toată ziua şi care nu se întorseseră la bază. Pe unul dintre ei nu l-a mai găsit nimeni niciodată, iar celălalt se ascunsese într-o casă şi nu voia cu nici un chip să mai iasă afară. Era înnebunit de spaimă. Lunetiştii sârbi nu-l slăbiseră o clipă. Trebuia să facem ceva, să-i redăm curajul, să destindem atmosfera tensionată. Am auzit pe cineva zicând: „Hai, iepuraş, vânătorii au plecat. Hai să mergem acasă.” Numai că soldatul intrase sub o masă şi se ţinea strâns de unul dintre picioarele ei de lemn. L-am dus de mână până la bază. Nimănui nu-i ardea de glumă. Karl murise, un australian cu şoldul sfârtecat fusese trimis la Split, iar un englez avea un braţ plin de schije... Mai existau încă cinci morţi şi un dispărut, plus un întreg cartier distrus... Şi toate astea din cauza unui nenorocit de tanc pe care nu reuşiserăm să-l distrugem.

N-am abandonat, totuşi, lupta. Ne-am mai întors o dată acolo, animaţi de dorinţa de a-l răzbuna pe Karl. Ne întrebam dacă, în asemenea situaţii, nu cădeam cumva în

stări maniaco-depresive. Adevărul e că nu aş fi plecat din Herţegovina până nu i-am fi venit de hac acelui tanc blestemat. Cred că aş fi fost în stare să mă întorc de treizeci, de cincizeci de ori acolo pentru a-l nimici.

Tancul! L-am pândit ore în şir prin luneta RPG-lui meu. Din podul casei în care ne ascunseserăm se vedea frontul. Primele noastre linii se aflau mult în spate. În faţa noastră nu erau decât tranşeele părăsite, râul Neredva şi ceva mai departe liniile sârbeşti. Aşteptam să se facă ziuă, să fie destulă lumină pentru a-l putea vedea bine şi a-l putea distruge, trăgând o rachetă în turela care se înălţa puţin deasupra liniilor de apărare ale cetnicilor. La picioarele mele, doi militari croaţi dormeau ghemuiţi, spate-n spate, să se poată încălzi. Sârbii dormeau şi ei. Exploziile din ziua precedentă îmi răsunau încă în urechi. Cred că aceeaşi impresie auditivă o au şi cei care surzesc în timpul războiului. Urechile-mi ţiuiau şi aveam în faţa ochilor imaginea lui Karl întins pe marginea tranşeei, cu capul despicat ca o nucă de cocos. Retrăiam momentul exploziei obuzului. Îmi ţiuia în urechi acel bubuit surd, care parcă mi se lipise de timpane. Nu erau mai mult de zece grade şi eu transpiram. Mă întrebam dacă nu cumva, exact în acele momente, nu se afla în faţa mea un sârb, o santinelă gata pregătită să ucidă, să tragă în mine. Câţi sârbi omorâserăm?

Ce simţeau prietenii celor care pieriseră? Când am ajuns în Bosnia-Herţegovina, cineva mi-a spus: „Războiul o să te facă să urăşti. Dacă n-o să urăşti, n-o să supravieţuieşti.” N-am avut nici o intenţie să-i urăsc pe sârbi, dar în noaptea aceea stăteam la pândă, gata să ucid cu duşmănie. Se afla undeva în faţa mea, pe celălalt mal al fluviului, un tanc pe care încă nu-l vedeam, dar şi oameni condamnaţi să moară pentru că aşa hotărâsem eu. Hotărâsem să merg până la capăt, până la punctul în care a ucide devine ceva uşor, firesc. Nimic nu mă mai putea opri. În faţa mea se aflau cel puţin doi sârbi care îşi dormeau ultimele ore de somn din viaţă, urmând să-şi bea pentru ultima oară cafeaua, să plângă pentru ultima oară, dând pe gât ultimul pahar cu

rachiu, şi asta fiindcă eu mă aflam acolo. Îi pândeam fără să ştiu cine erau, fără ca ei să ştie cine eram. Şi nici din ce motiv venisem până în acel blestemat capăt de lume.

Tancul a sărit în aer. Şocaţi şi speriaţi de pericolul la care eram expuşi, cei doi croaţi au început să urle: „*Nicht gut, nicht gut*!” şi am luat-o la goană, îndreptându-ne spre cel de-al doilea rând de clădiri, mai retrase, aflate de partea cealaltă a străzii. Am nimerit la o casă al cărei proprietar fricos se refugiase, încuind uşa cu cheia, aşa că am spart un geam şi am intrat. Croaţii s-au repezit să blocheze ferestrele cu tot ce le cădea în mână: saltele, mese, televizioare, dulapuri. Numai că efortul s-a dovedit zadarnic. De altminteri, puţin ne păsa de ce avea să se întâmple, fiindcă găsiserăm o lădiţă plină de sticle cu coniac. Ţinând fiecare sticla de Rémy-Martel la gură, ne uitam cum obiectele îngrămădite la ferestre erau spulberate de proiectile. Tot ce era în încăpere se făcuse pulbere. Noi continuam să bem. Mă simţeam fericit. Distruseserăm tancul, reuşisem să-l uit pe Karl, şi puţin îmi păsa de ce avea să urmeze… Apoi, brusc, m-au năpădit din nou amintirile: oboseala, cetnicii pe plută, cu baionetele în vârful puştilor, bubuitul artileriei, zgomotul exploziilor, gemetele lui Karl. Aş fi dorit să fi putut vorbi cu el, să fi râs împreună. Eram cuprins de un imens dezgust.

A doua zi, pe seară, comandantul mi-a prezentat un tip uimitor: un bărbos cu aer de miliţian sârb, pletos, plin de cicatrice şi tatuaje, pe uniforma căruia atârnau o mulţime de grenade „Un veteran din Vukovar”, l-a prezentat comandantul, care ne-a explicat că-l chemase, cu o scară în urmă, să vină cu autobuzul pentru a-l putea transporta pe Karl la Zagreb. Karl fusese un luptător de elită şi croaţii ţineau mult să primească toate onorurile militare în cadrul unei înmormântări oficiale. Bărbosul era unicul kamikaze din zonă care se încumeta să ne ajute într-o asemenea situaţie.

L-am luat pe Karl de la morgă şi l-am pus în maşină. Şedeam pe coşciug, singur cu temerarul şofer, care, fără să-i pese dacă înţelegeam sau nu, se apucase să-mi

povestească în sârbo-croată asediul Vukovarului, oraşul-martir. Accelerase la maximum şi vira când la dreapta, când la stânga, încercând să ocolească gropile şi obuzele ce cădeau la intervale regulate pe drumul îngust, scufundat în beznă. Ne adânceam în noapte, în „tangajul” nebunesc al maşinii. Eram parcă pe puntea unui vapor lăsat în voia valurilor dezlănţuite. Simţeam o dorinţă aproape nestăpânită de a deschide capacul coşciugului şi de a-mi strânge prietenul în braţe încă o dată.

De la Tomislavgrad l-am trimis pe Karl spre Split, şi de-acolo la Zagreb, unde a fost incinerat. Croaţii i-au făcut o înmormântare oarecum simbolică, fiindcă în coşciug nu se afla decât cenuşa lui. A fost frumos. Doar familia lui Karl a făcut notă discordantă faţă de toţi cei care au asistat la ceremonie. Am rămas două zile la Zagreb, în unitatea de la Kumrovest, instalată într-o fostă şcoală a cadrelor de partid, împreună cu Van der Kamp, unul dintre cei mai buni prieteni ai lui Karl. Fuseseră colegi cinci ani în Legiune. Van der Kamp voia să mai zăbovească la Zagreb o vreme. Era epuizat, nu înţelegea prea bine unde se află şi se temea. Nu se putea hotărî: să mai stea în Croaţia sau să plece în Olanda?

Vorbea foarte bine germana. Traducea simultan ceea ce spuneau cei din familia lui Karl, ceea ce îl întrebau. Era răpus de oboseală. Unica grijă a familiei era să afle dacă Karl ucisese: „Spuneţi-ne dacă a fost un asasin...” Mama lui, o bătrână curioasă, de vreo şaptezeci de ani, pensionară, fostă muncitoare în Germania de Est, se cam ramolise. Veniseră şi doi veri de-ai lui Karl: mutre tipice de funcţionari, cu părul lăsat peste urechi, nici sclipitori de inteligenţă, dar nici total cretini. Inodori, incolori, nu prezentau nici un fel de interes, fiindcă erau banali – genul de indivizi „nimic în pantaloni, dar nici în cap”, nici frumoşi, dar nici urâţi, nici bogaţi, dar nici săraci. Nemţi din *middle class*, anodini, terni.

Voiau neapărat să ştie dacă Karl omorâse pe cineva! Mama lui înclina din cap aprobator. Întrebările lor sfredelitoare şi indecente mânjeau memoria lui Karl. Erau

insuportabili! Unul dintre ei m-a întrebat dacă nu cumva a violat fete: „Am aflat că violaţi fete pe front!…” Dacă aveam arma la mine, îl împuşcam!

Erau cu toţii surprinşi să afle că-şi petrecuse cinci ani din viaţă în Legiune. Habar n-aveau. Cum de nu aflaseră? Şi mai doreau neapărat să ştie cum a murit. Erau toate întrebări deplasate, lipsite de bun-simţ. De altfel, era imposibil să le povesteşti unor dobitoci, care nu înţeleg nimic, viaţa unuia dintre cei mai excepţionali camarazi de luptă, căruia îi păstrezi o amintire neîntinată. Să-i fi minţit, să le fi spus că făcuse pe front numai antrenamente?

Înmormântarea lui Karl mi-a amintit de cea a lui Freddy, una dintre cele mai triste ceremonii la care am asistat vreodată. Cimitirul din nordul oraşului Sarajevo semăna cu un câmp rezervat drenajului de ape reziduale pestilenţiale. Începuse să plouă. Era o vreme mizerabilă. Soldaţii din garda de onoare fuseseră reţinuţi în altă parte de o misiune urgentă.

Aşteptam radio-telefonul, fără să ştim exact pentru ce motiv. Aşa cum eram înveşmântaţi, în pelerinele noastre sumbre, semănăm cu doi gropari. Mă însoţea cel mai bun prieten al lui Freddy, cel cu care patrulase pe străzile infecte din Falls, alături de care trecuse prin porţile din Aubagne, cu care se paraşutase deasupra localităţii Kolwezi şi care-l
adusese în Bosnia… Fuseseră prieteni nedespărţiţi. Înjuram amândoi blestematul de radio-telefon, care nu mai sosea, şi beam bere în faţa coşciugului lui Freddy. La un moment dat, prictemul lui a ridicat paharul şi a zis, uitându-se la coşciug:
„*Cheers*!”

Oare o astfel de moarte îşi dorise Freddy? O moarte lipsită de originalitate, fără măreţie şi o înmormântare într-un cimitir de mâna a doua, aşa departe de casă?… Oare la asta visase când se angajase în Legiune? Ce mai rămânea din după-amiezile petrecute pe malul lacului Tonle-Sap, din mirosul fumului de *cheerouts* răspândit în jungla birmaneză, din mirosurile exotice ale Guianei, din palmierii

din Kolwezi?

Tăceam. Ne-am uitat câtăva vreme la fotografiile lui Freddy, apoi a sosit ordonanţa colonelului cu radio-telefonul.

Englezul care mă însoţea a format pe cadran numărul de telefon al unui puchinos cartier periferic londonez. I-a răspuns o femeie. Vorbea tare, cu un puternic accent *cockney*. El i-a spus doar câteva vorbe, ceva de genul: „*Freddy's dead. Been killed în action, sorry*!" Apoi şi-a îndreptat privirea spre mine şi a adăugat: „*I don't know, Gaston*." Totul era cumplit de trist. Ploua deprimant, iar peste cimitir se coborâse un cer mohorât şi urâcios. Picăturile de ploaie ne curgeau şiroaie pe obraz. Asistam la o înmormântare jalnică şi, totuşi, ne simţeam reconfortaţi. Ştiam că aparţinem cu toţii nesfârşitei lumi a morţilor. Noi mai eram încă pe pământ.

CUPRINS

Avertisment 7
1. SINDROMUL VUKOVAR 9
2. OFIŢERUL MORŢILOR 55
3. A MURI PENTRU SARAJEVO 71
4. GREAŢA 107
5. VISE 145
6. AVEAM UN PRIETEN 165

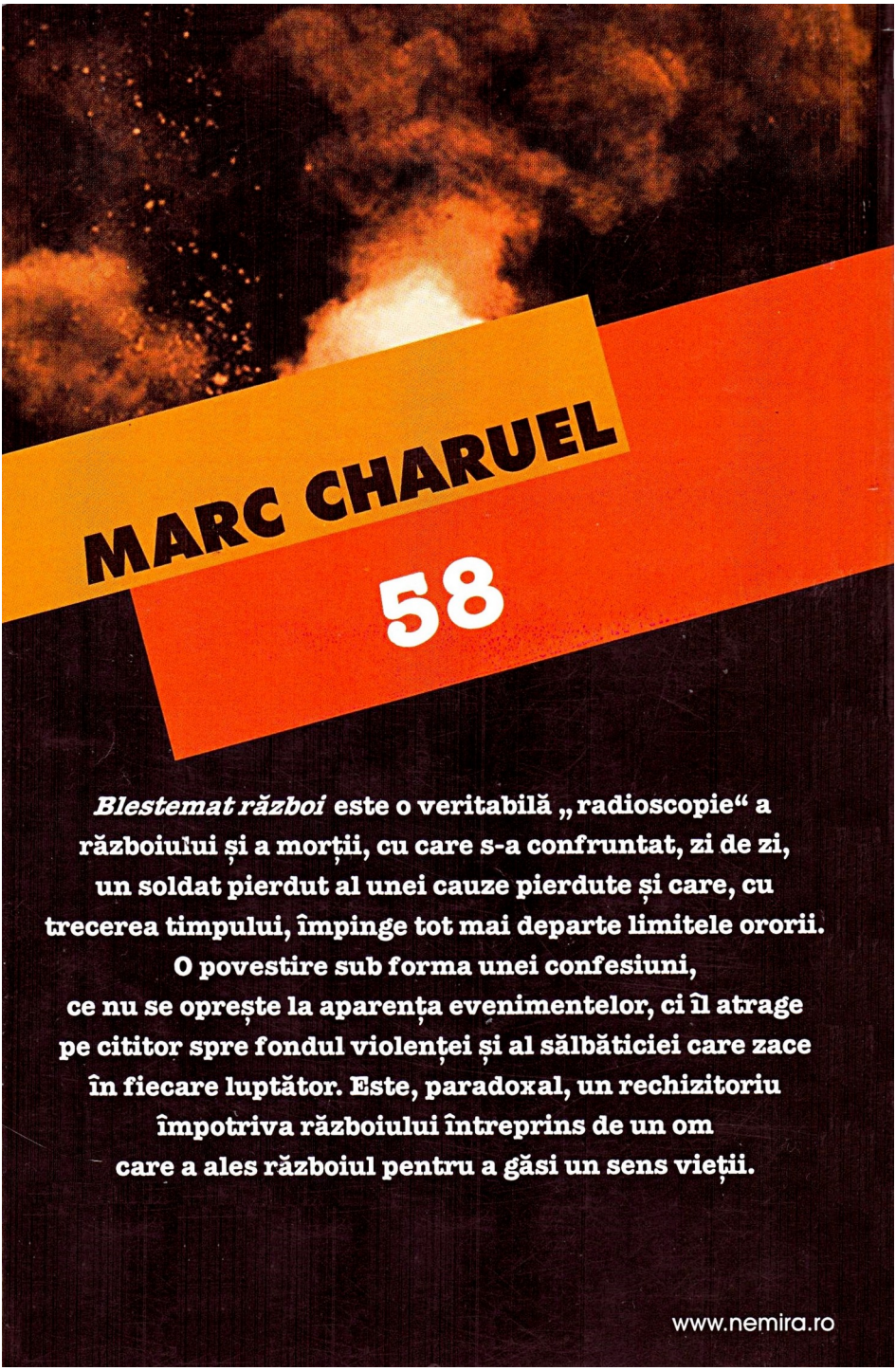

Blestemat război **este o veritabilă „radioscopie" a războiului și a morții, cu care s-a confruntat, zi de zi, un soldat pierdut al unei cauze pierdute și care, cu trecerea timpului, împinge tot mai departe limitele ororii. O povestire sub forma unei confesiuni, ce nu se oprește la aparența evenimentelor, ci îl atrage pe cititor spre fondul violenței și al sălbăticiei care zace în fiecare luptător. Este, paradoxal, un rechizitoriu împotriva războiului întreprins de un om care a ales războiul pentru a găsi un sens vieții.**

www.nemira.ro